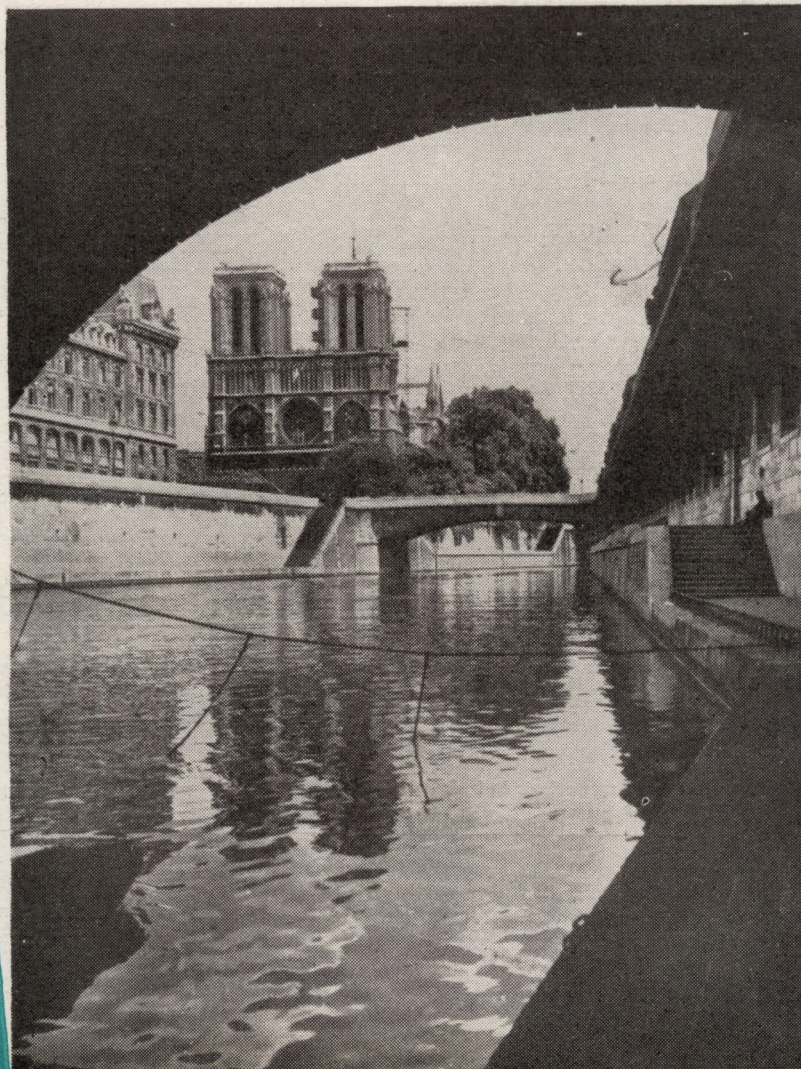

Vida János

A könyvtáros

1960. ÉVI SZEPTEMBER HÓ. / TIZEDIK ÉVFOLYAM

9

TARTALOM

Országos könyvtártudományi ankét	641
DR. SZEPESI ZOLTÁNNÉ: Új szakkönyvtári hálózat alakul	645
GÁSPÁR MIHÁLY: A munkásosztály könyvtári ellátása Miskolcon	647
CSÜRY ISTVÁN: Gondolatok tudományos- és szakkönyvtáraink II. öt éves tervéről	650
SZÖLLÖSY KÁLMÁN: Egy érdekes könyvtárfajta	653
HORVÁTH MAGDA: Nemzetközi konferencia a katalogizálási szabályzatok egységesítéséért	655
ISZLAI ZOLTÁN: Az állományfigyelés olvasószolgálati jelentősége	657
Kérdezz — felelek	658
SZABAD OLGA: Idényvégi mérleg	659
GOMBOCZ ISTVÁN: A kínai népköztársaság könyvtárügye	661
KATONA TAMÁS: Egy klubszerű községi könyvtár	663
KUNTAR LAJOS: A szombathelyi továbbképző tanfolyamról	664
SOMKUTI GABRIELLA: A gyulafehérvári Batthyány könyvtár (1. rész)	665
GYÖRGY JÓZSEF: Társadalomtudományi tanácsadás a német tudományos könyvtárakban	667
VÉRTESY MIKLÓS: Hol találunk könyvtártani irodalmat	668
PETHES IVÁN: Egy jól bevált könyvszállító-kocsi típusról	669
RUMPLER JÓZSEFNÉ: Szakmai folyóiratkölesznés az orvosegészségügyi dolgozók szakszervezetének központi könyvtárában	670
Érdekes csehszlovák kiadvány a falusi könyvtármunkáról (P. S.)	671
Eseménynaptár	672
Új szakmai kiadványok	672
Dersi Tamás: Írók egykor és most	673
A Búvár-könyvek sorozatáról (—i—r)	674
Írói arcképek:	
DERSI TAMÁS: Kodolányi János	675
KERENYI GRÁCIA: Petronius	677
Ragyisesev (L. K.)	680
FRANK LÁSZLÓ: Gottfried Keller	682
RÉZ PÁL: Tudor Arghezi	684
Legkedvesebb könyveim: GYERGYAI ALBERT nyilatkozata	686
A könyv története. FITZ JÓZSEF: Heltai Gáspár kiadótevékenysége	688
Olvasás közben. A giccs. (P. L.)	691
Szellemi export (B. T.)	692
Az első nagy igényű Thomas Mann bibliográfia (—é—)	693
ZOLNAI BÉLA: Örök változás a nyelvben	694
Regelő városok (B. T.)	697
Könyvtárakok kis lexikona. VÉRTESY MIKLÓS: Vízjegy	698
Arany János folyóiratai (—k—)	699
Zrínyi Miklós könyvtára (—k—)	701
Az olvasó jegyzetel	703

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

ALPÁRI GYULA Válogatott írásai (S. M.)	705
HETÉS TIBOR: Munkásezredek előre (S. B.)	705
RÉVÉSZ GY. ISTVÁN: Négysemkőzt a kapitalizmusról és a szocializmusról (S. M.)	705
VÉRTESI ARNOLD: A tengeri rák (—k—)	706
FODOR JÓZSEF: Országutak énekei (Várkonyi Nagy Béla)	706
FÖLDEÁK JÁNOS: Tékózlók (Zsadányi Ede)	707
VAS ISTVÁN: Rapszódia egy őszi kertben (Vihar Béla)	708
BARABÁS TIBOR: Egy címíró emlékiratai (Szombathely Viktor)	708
VÁRKONYI MIHÁLY: Kenyér és kereszt (F. L.)	709
HIDAS ANTAL: Tengerektől — tengerekig (Zrinszky László)	709
FRIEDRICH SCHILLER: Az örömhöz (Bottyan János)	710
CESARE ABBA: Garibaldi seregében (Maár Gyula)	710
IVAN BUNYIN: A szerelem szentsége (—y—s)	711
ANATOLE FRANCE: Virágzó élet (—o—)	711
JURIJ TINJANOV: Arina meg a liceum (Lányi Kamilla)	712
FRIEDRICH WOLF: Dr. Lilli Wanner (Z. V.)	712
ZDANEK PLUHAR: Ha elhagysz... (Fahidy József)	713
PAUL ELUARD versei (P. L.)	713
VLADISLAV VANCURA: Rablólovagok (Vámosi Pál)	714
DIENES ANDRÁS: Farkasles (T. T.)	714
ARTNER TIVADAR: Ismerkedés a művészettel (Cs. O.)	715
IGNÁC RÓZSA: Prospero szigetén (Sz. D.)	715
DARVAS JÓZSEF: Országúton, városban (Simándi Béla)	716
CZINE MIHÁLY: Móricz Zsigmond útja a forradalmakig (L. S.)	716
HAROUN TAZIEFF: Víz és tűz (Magyar Sándor)	717
ROGER MARTIN DU GARD: Önéletrajzi és irodalmi emlékek (Galsai Pongrác)	717
LÁSZLÓ ANNA: Hevesi Sándor (Szánthó Dénes)	718
NEMETH LAJOS: Nagy Balogh János (—b—)	718
TELEPY KATALIN: Benczúr (—o—)	719
KAMPIS ANTAL: Greco (Körner Éva)	720
ZÁDOR ANNA: Pollack Mihály (—b—)	720
Műszaki irodalom	720
Könyvismertetések és irodalmi cikkek jegyzéke	III. borító

A címlapon illusztráció a „Regelő városok” című cikkünkhöz

A könyvtáros

A Művelődésügyi Minisztérium lapja. Főszerkesztő: Katona Jenő. Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9/11. Telefon: 221—293. Terjeszti a MAGYAR POSTA. Kéziratokat nem örvünk meg és nem adunk vissza!

ORSZÁGOS KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ANKÉT

Könyvtárügyünk az elmúlt 15 esztendő alatt hatalmas utat tett meg. Folyóiratunk olvasóinak nem kell magyaráznunk, miben állt ez: a semmiből létrejött a közművelődési könyvtárak széles hálózata, ugyanígy kibontakozott a szakkönyvtári és dokumentációs munka, óriási méretekre nőtt az olvasók száma, megjelent a könyvtári törvény stb., stb. Ugyanakkor azonban megállapíthatjuk, hogy a gyakorlati eredményekkel nem tartott lépést az elméleti munka. A könyvtártudományi kutatás hátramaradottsága mindenképpen fájó lenne, most azonban már úgy jelentkezik a probléma, hogy az elmélet elhanyagolása egyre érezhetőbben fékezi a gyakorlat előrehaladását is.

Hogy az elmaradás e téren milyen mérvű, azt legjobban nemzetközi egybevetések igazolják. Sajnos nemcsak szocialista mértékkel mérve, de még a nyugati államok kutatási szintjéhez képest is élesen jelentkezik a különbség. Mutassuk ezt be két példán. Az Egyesült Államokban még a harmincas években nagyarányú vizsgálatokat folytattak, hogy tisztázzák az olvasás kérdéseit. Ezeknek a során széles körben felderítették: kik (a társadalom mely rétegei) olvasnak, milyen mértékben és mit; milyen indítékok vezetik őket a könyvtárba s mi a könyvtári munka társadalmi hatása. Ehhez hasonló vizsgálatokkal mi még nem rendelkezünk, annak ellenére, hogy a mi mozgásban levő társadalmunkban még fontosabb lenne. Az amerikaiak az ötvenes években újabb ellenőrző vizsgálatokba kezdtek, de ez a munka feleslegesnek bizonyult, az észleletek teljesen megegyeztek az előzőkkel. Így nyilvánvaló, hogy a harmincas évek vizsgálatai igen pontosak voltak, de nyilvánvaló az is, hogy az amerikai társadalom statikus jellegű, a műveltségi rétegződés nem módosul jelentősen. Milyen átalakulást jelent azonban majd nálunk húsz év! S nekünk nincsen biztos, tudományos mérésen alapuló képünk sem a húsz év előtti, sem a tíz év előtti, de még a jelenlegi helyzetről sem. A másik példa a könyvtári munka szervezési, technikai kérdéseinek vizsgálata. Míg régen ezeket a kérdéseket esetről esetre megoldották a könyvtárosok „a józan ész segítségével”, ma mindenfelé kutatás tárgyai. Az Egyesült Államokban pl. maga a Könyvtárfejlesztési Tanács (Council on Library Resources) — legutóbbi évi jelentése szerint — *egyetlen év folyamán* 1 275 000 dollárt fordított könyvtári kutatásokra. (Pár példa a kiutalt támogatások illusztrálására: az egyetemi könyvtárak állományának folyamatos selejtezése: 50 000 dollár, az előzetes katalogizálás: 58 000 dollár.) Az ilyen példák azt mutatják, hogy előre tervezett s kellő szervezettséggel vitt tudományos munka nélkül már sem a tőkés, sem a szocialista társadalomban nem lehet megenni.

Ezért volt időszerű, sőt halaszthatatlan a Könyvtártudományi Ankét megrendezése. Gondolata már tavaly felvetődött, nem sokkal a Könyvtártudományi és Módszertani Központ felállítását után, mivel egy gyors helyzetfelmérés eredményei élesen a KMIK elé vetítették elméleti munkánk egyenetlenségeit, szervezeti gyengeségét, jelentős hézagait. Különböző szervezési, hatásköri stb. akadályok miatt azonban az ankét összehívása mégis eltolódott, míg végül f. év június 13-án és 14-én sor került rá. Az ankét több mint száz résztvevővel, nagy érdeklődés mellett folyt le. Különös érdekességet adott neki az a körülmény, hogy részt vettek rajta a hazánkban tartózkodó német delegáció tagjai is.

Az ankét problematikáját három referátum foglalta össze. Az első az *elvi alapvetéssel*, a második a *kiinduló helyzettel*, a harmadik a *programmal* foglalkozott.

A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában

Kovács Máté előadása abból indult ki, hogy az egyes tudományágak súlya, jelentősége — a tudománytörténet tanúsága szerint — mindig az adott társadalom gazdasági, politikai és kulturális fejlődésének szükségszerű következménye. Jelenleg a tu-

dományok rendjében is mélyreható átalakulások figyelhetők meg. Mindenki látja, milyen módon törtek előre a természettudományok és a műszaki tudományok. De a társadalomtudományok körén belül is megfigyelhető az átrendeződés. Az olyan, immár évezredek vagy évszázadok óta jelentős tudományok, mint a filozófiai tudományok, történettudományok, az állam- és jogtudományok, a nyelvtudomány, az irodalomtudomány mellé kezdenek felsorakozni olyan tudományágak, mint pl. a zenetudomány, színháztudomány, filmtudomány, könyvtártudomány. Nyilvánvalóan azért, mert a zenével, színházzal, filmmel, könyvvel és könyvtárral összefüggő társadalmi életfolyamatok (zenekultúra, színházkultúra, filmkultúra, könyv- és könyvtárkultúra stb.) a szocialista társadalomban egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert.

Különös hangsúly esik a kérdésre a szocialista társadalmakban. A könyv- és könyvtárkultúra tulajdonképpen itt jut igazi kibontakozásához, az emberiség írásban rögzített, könyvekben meg könyvtárakban felhalmozott és megőrzött roppant szellemi kincsei itt lesznek mindenki számára hozzáférhetőkké, hasznosíthatókká. Ebből azonban az következik, hogy a könyv- és könyvtárkultúra korszerű, módszeres vizsgálata, politikai, gazdasági és kulturális összefüggéseiben való mélyreható megismerése, ismeretanyagának elvszerű rendszerezése a szocialista társadalomban immár a társadalmi gyakorlat egészének egyre sürgetőbben jelentkező érdeke. A szocialista könyv- és könyvtárkultúra ui. csak akkor tudja feladatát betölteni, ha a jobbára spontán kialakult folyamatból minél előbb, minél teljesebb mértékben olyan, a társadalomtudományok korszerű színvonalán feldolgozott, s így tudatosan és tervszerűen fejlesztett, valamint ellenőrzött életfolyamattá válik, amely a számára szükséges optimális munka, illetve költség ráfordítása mellett a lehető legjobb hatásokkal tölti be a maga ember- és társadalomformáló, támogató hivatását.

A bevezető előadás erőteljes bírálatban részesítette az előző korszak — még továbbbélő — pozitivistá kutatását, de rámutatott a marxista könyvtártudományi szak-kutatás kiforrotlanságára, főbb hiányosságaira is.

A könyvtártudományi kutatás jelenlegi helyzete hazánkban

Lázár Péter előadásának alapja elsősorban az imént említett helyzetfelmérés volt, amelyet 1959-ben végzett a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 39 könyvtár közreműködésével. Eszerint a könyvtárakban összesen 231 kutató dolgozott 353 kutatási témán; közülük 141 fő foglalkozott a *könyvtártudomány területére eső 189 téma* feldolgozásával. (A könyvtártudományi témák 60,8%-a történeti tárgyú, 39,2% esik a mai gyakorlattal összefüggő könyvtárügyi témákra. A 141 kutató közül 90 fő (63,8%) élvez kutatónapkedvezményt (összesen heti 84 kutatónap).

Az előadás értékelő része a következő szempontokra mutatott rá.

A kutatások tematikai szerkezetére jellemző a történeti tárgyú kutatások túlsúlya a könyvtárügyi témákkal szemben. De nem megfelelő a történeti tárgyú témák megoszlása sem: viszonylag keveset foglalkoznak kutatóink a 20. század könyv- és könyvtártörténetével, noha jelenlegi elvi és gyakorlati problémáink megoldásához a közelmúlt könyvtári vonatkozású történetének elemzése sok segítséget nyújthat.

Erős tematikai hiányosságok mutatkoznak a könyvtárügyi kutatások terén. Keveset foglalkoznak kutatóink könyvtárügyünknek és fejlesztésének alapkérdéseivel, a szocialista könyvtárügy sajátos jelenségeinek és törvényszerűségeinek vizsgálatával, a kiadó és publikáló tevékenység rendkívüli mennyiségi fejlődésének és hatásának vizsgálatával, a bibliográfia és a dokumentáció kérdéseivel.

Mindebből az látszik, hogy az elméleti kutatások tematikája korántsem mutatja azt a nagy változást, amely korunkra jellemző. Kutatóinkban még nem eléggé tudatosodott, hogy a mai könyvtár gyökeresen eltér — nemcsak a könyvvállomány mennyisége, de minősége tekintetében is — a múlt század és a közelmúlt könyvtárától. Eltér, mert a) a szocialista könyvtárügy egészen más kérdéseket vet fel, mint a kapitalista államok könyvtárügye; b) elvileg és gyakorlatilag világszerte megoldatlan problémákat okoz a könyvanyag és az olvasók óriási mértékű megszorodása, illetve differenciálódása.

A legfőbb hiányosság a témaválasztás ösztönös, spontán jellege és ebből következően a kutatások összehangolatlansága, szervezetlensége, tervszerűtlensége. A kutatási témákat általában nem a társadalmi szükséglet, hanem többnyire pusztán az egyes kutatók egyéni elgondolása, hajlama, érdeklődése szabja meg. Erre részben magyarázatot nyújt, hogy lényegében hiányzott a kutatás tervszerű irányítása is.

Bár az adatgyűjtés tekintetében így is komoly eredményeink vannak, a kép nem megnyugtató. Fokozza a hiányérzetet egy más körülmény is. Lázár Péter rámutatott

arra, hogy kutatóink nagy része nem ismeri kellőképpen a dialektikus és történelmi materializmust. Ezért nem alkalmazza kutatásaiban kellőképpen a dialektika és a történelmi materializmus alapvető törvényeit, ezért értelmezi gyakran vulgárisan a történelmi kutatásokat, nem látja a különbséget a történelmi tárgyú kutatás és a marxista történelmi módszer között, adatgyűjtés és tényleírás, valamint az oknyomozó és általános törvényszerűségeket kutató tudományos tevékenység között.

A könyvtártudományi kutatás feladatai

A konferencia második napját *Sebestyén Géza* előadása vezette be, amelynek az volt a feladata, hogy felvázolja a kutatás javasolt programját, a legfontosabb témaköröket, vizsgálati területeket. A fő területek szerinte ezek: 1. elméleti alapok, 2. helyzetelemzések, 3. történet, 4. gyakorlati kérdések (alkalmazott könyvtártudomány).

1. Ami az *elméleti alapokat* illeti, az a könyvtár társadalmi funkciójának vizsgálatát jelenti. Alig akad kérdéskör, ahol súlyosabbak mulasztásaink. Sürgősen hozzá kell látnunk tehát, hogy felderítsük a könyveket, könyvtárakat létrehozó társadalmi hajtóerőket, szükségleteket; innen kell magyaráznunk sajátos vonásait, jellegüket, továbbmenően változásait is. De kutatni kell egyben a könyvtár társadalomkialakító munkáját is, a belőle kisugárzó hatásokat, amelyek viszont a társadalom életét módosítják. Csak így, a hatások és kölcsönhatások közös tisztázása útján juthatunk el a valóság olyan képéhez, amely tudományosnak nevezhető. Magátólértetődően fokozott jelentőség jut a könyvtár mai funkciórendszerének, annak a kérdéskörnek, hogy mi a könyvtár szerepe a *mai* társadalomban (a tudomány mai fejlettsége, az olvasók mai száma és színvonala esetében). Elsősorban mellőzhetetlen a következő két terület alapos elemzése: a) a könyvtár és a polgári társadalom; b) a könyvtár és a szocialista társadalom.

Az általános kérdések tisztázása mellett az egyes könyvtártípusokra vonatkozólag (közművelődési könyvtár, szakkönyvtár, iskolai könyvtár, egyetemi könyvtár stb.) külön is el kell végezni a funkcióvizsgálatot (a szocialista tudat fejlesztése, az általános és szakműveltség növelése, a tudományos kutatás és a termelés közvetlen segítése, művészeti nevelés, szórakoztatás stb.). Az egyes könyvtárak mellett az összkönyvtári és hálózati funkciók vizsgálatára — mint korunk könyvtárügyének jellemző kérdéseire — is szükség van.

2. A *helyzetelemzések* kérdéskörében jelentkezik második fontos és immár hazaszthatatlan adósságunk. Mint bevezetőben már említettük, maig is hiányoznak az olvasókkal kapcsolatos tudományos elemzések, de nem végeztük még el a modern könyvtarizmussal kapcsolatos és ugyancsak égetően sürgős helyzetelemzést sem. Az *olvasásvizsgálat* külföldön kiterjedt kutatási ág (pl. igen fejlett Lengyelországban), s fő problémái az ellátottság, az igények és az irodalmi hatás körül csoportosulnak.

a) *Ellátottság.* Mindenek előtt fel kell tárnunk a könyvtári ellátottságot; tisztázni, hogyan, milyen mértékben jut az adott könyvtári szervezetben könyvhöz a lakosság. A probléma először felmerül földrajzi nézőpontból, vagyis települési helyenként (mint falu, város, főváros); természetesen ezen belül is az eltéréseket (pl. belváros, periferiák) részletezni kell. De a földrajzi vizsgálat csak az egyik keresztmetszet, vizsgálni kell az ellátottságot *társadalmi szükségletek* szerint is. Itt arra kell választ adni, milyen mértékben vannak biztosítva a kutatómunka, a termelés, az egészségügy, az iskola, vagy például a vakok, betegek stb. könyvtári feltételei.

b) *Igények.* Ha elméletben tudjuk, hogy a könyvtárat társadalmi szükséglet hozta létre, vizsgáljunk meg a gyakorlatban is, mi ez a szükséglet. Különösen fontos ez szocialista társadalmunkban, ahol a régivel szemben teljesen új helyzet állt elő. Míg régen meglehetősen homogén volt mind az ún. nép, mind a műveltek világa, ma mindkettő az olvasói igények végtelen változatosságát mutatja. Gondoljunk csak a foglalkozások mai sokaságára!

c) *Igénybevétel.* Az igények és az ellátottság csak az eredmény feltételeit teremtik meg, ezeken felül vizsgálni kell magát a — szerényebb vagy jelentősebb — eredményt is. A főbb kérdések ezek: kik, milyen céllal, milyen mértékben járnak a könyvtárba, és mit olvasnak? A „*kik*” kérdés az olvasók összetételét, rétegződését rejti. Nem kell magyarázni, hogy megint milyen fontos probléma szocialista társadalmunkban. Hasonlóan izgalmas kérdés azonban, hogy *mi* az *olvasás indítékai*. A szórakozás, továbbtanulás, művelődés stb. arányai merülnek itt fel, bár ezek még csak a durva kategóriák. Már finomabb vizsgálatot igényel, hogy a kategóriákon belül milyen befolyásoló tényezők érvényesülnek (divat, propaganda, ismerősök ajánlása, recenziók stb.) és milyen hatásokkal. Mi tesz vonzóvá egy könyvet, s mi riaszt el

tőle, esetleg a várakozás ellenére is. Az igazi tartalmi kérdés az, hogy „mit” olvasnak olvasóink. Persze itt is összetett problémáról van szó. Lehet elemezni a helyzetet műfaji megoszlás szerint (könyv, folyóirat stb., illetve szépirodalom, ismeretterjesztő irodalom, szakirodalom), de még érdekesebb a részletező vizsgálat: hogyan alakult az érdeklődés tárgykörök szerint (sőt továbbmenően egyes művek szerint).

d) *Hatások.* A helyzetrajz teljessége az eddigieken kívül egy további elemzést is megkövetel, a könyvtár hatásának konkrét vizsgálatát. Ez valamennyi közt a legnehezebb. Mindnyájan tudjuk, hogy a könyvtár — általában az irodalom — nem kis hatást fejt ki, egész munkánknak ez a feltételezés az alapja, mégis megakadnánk, ha a részletekről kellene vallanunk. Azzal az esettel állunk szemben, hogy sokszor sajnos a könyvtárosoknak maguknak sincsenek tisztázott részletismereteik, holmi laikus általánosságoknál ők is alig tudnak még egyebet. A kérdések, amelyekre elsősorban választ kell kapnunk, a következők:

mikor jön létre a hatás, mik a feltételei? (Nem mindig jelentkezik, amikor kívánatosnak tartjuk, elő szeretnők idézni.)

hogyan folyik le?

milyen irányú? (tette készlet, véleményt módosít, valamilyen vonatkozásban gazdagít stb.)

A *modern könyvterméssel* kapcsolatos problémák elsősorban a publikációk mennyiségi megnövekedésével kapcsolatban jelentkeznek, de jelentkeznek alig követhető tartalmi stb. differenciálódásuk folytán is. A *Tuomanyos Tarsuiatok Nemzetközi Tanácsa (ICSU)* szerint évi 13 millió lapnyi terjedelemben kerülnek közreadásra tudományos értékű publikációk. Olyan földcsuszamlásszerű jelenség ez, amely teljesen új feltételeket teremt munkánk számára. Mindenekelőtt e könyvtermés sokoldalú (mennyiségi, műfaji, minőségi stb.) elemzése kötelező számunkra, de kötelező a probléma könyvtári kihatásának vizsgálata is (a teljesség kérdése, eltolódások a kiadványfajok terén, az értékükizsób, az állományelemzés, az osztályozás problémái, a gépi irodalomkutatás stb.)

3. A *történeti* vizsgálatok terén az előadás az utolsó száz év problémáit helyezte előtérbe. A legfontosabb témák: a közművelődési könyvtárügy története, a szak-könyvtárak kialakulásának története, a modern magyar könyvtörténet, könyvtáraink állománytörténete, a magyar bibliográfia története.

4. Az *alkalmazott könyvtártudomány* számos kérdése közül azokat igyekezett az előadó kiemelni, amelyeket az alábbi három szempont valamelyike indokol: a) a szocializmus építése, b) a gazdaságosság, c) a korszerűsítés, a minőségi színvonal emelése.

A szocializmus építésével kapcsolatban elsősorban az olvasószolgálat, az irodalompropaganda, a tudományos kutatás, a termelés és az oktatás támogatása merülnek fel, valamint a könyvtároshivatással kapcsolatos problémák.

A gazdaságosság az általános kérdéseken (mutatószámok, statisztika stb.) felül a beszerzéstől kezdődően a feldolgozáson, raktározáson keresztül kiterjed a könyvtári munka egészére.

A korszerűsítés problémái elsősorban a hálózat és együttműködés, a könyvvédelem és a mikrofilm vonatkozásában jelentkeznek.

A továbbiakban az előadó a szervezési problémák legfontosabbjait érintette (a centralizálás és decentralizálás előnyének együttes biztosítása, a KMK megerősítése, publikálás stb.).

A vita

Az anékét időszerűségét az előadások nyomán kibontakozó élénk, sokszor heves vita mutatta. Mindenekelőtt azonban említsük meg, hogy részletes felszólalásában jó helyzetképet adott az NDK könyvtártudományi kutatásáról K. *Brückmann* elvtárs, a német delegáció vezetője. A 19 magyar felszólaló a legfontosabb elvi és szervezési kérdéseket érintette. Igen nagy vitát keltett a második előadás egyik főtétele, hogy nálunk egészségtelenül túltengenek a történeti témák. Számos felszólaló (pl. *Kőhalmi Béla, Kéki Béla, Haraszthy Gyula, Balázs János, Waldapfel Eszter*) vitába szállt az előadóval, bár, mint kitűnt, lényeges tartalmi eltérés nem mutatkozott, hisz a történeti kutatások fontosságát *Lázár Péter* nem vitatta, csak hiányolta, hogy a többi témák nem váltanak ki hasonló érdeklődést. Az elméleti munka fontosságát mindenki hangsúlyozta, legkifejezettebben *Csüry István*, aki rámutatott arra, hogy ott birkózunk meg leggyorsabban és legsikeresebben gyakorlati problémáinkkal, ahol az elméleti előmunkálatok rendelkezésre állnak. A javasolt tematika fő vonalaival is egyetértettek a felszólalók, bár többen túlméretezettnek találták lehetőségeinkhez képest. Igen jelentős helyet kaptak a vitában a szervezési kérdések. Rámutattak a felszólalók a nemzetközi együttműködés fontosságára (*Kőhalmi Béla*), a kutatócsoport-

tok, munkaközösségek szükségességére (Kőhalmi Béla, Szilágyi János), a honorárium, általában az anyagi érdekelttség szerepére (Geréb Lászlóné), az ösztöndíjak, pályázatok jelentőségére (Szilágyi János) stb. Javasolták, hogy bizonyos témákat egyes kijelölt könyvtárakhoz kellene telepíteni (Danyi Dezső), másrészt, hogy a könyvtártudomány kutatóit átmenetileg osszák be a KMK-hoz, s mentesítsék a folyó könyvtári munka alól (Csúry István). A kutatási idő kérdése általában nagy szerepet kapott. Egyrészt javasolták a kutatónapon túlmenő idő felszabadítását, másrészt a kutatónap adományozásának megszigorítását („előzetes produkcióhoz kell kötni” Szilágyi János).

Végül a konferencia az alábbi négy pontból álló határozat elfogadásával fejezte be munkáját:

1. A kutatásokat ki kell szélesíteni, illetőleg azt az úrt, ami a könyvtári gyakorlat és elméleti munka között van, el kell tüntetni.

2. Meg kell szervezni kellő intézményes keretek között a könyvtártudományi publikációt.

3. A konferencia tanulságait felhasználva, részletesen ki kell dolgozni a következő 5 évre vonatkozólag a kutatási tematikát. Ezt a munkát a Kutatási és Felsőoktatási Tanács előkészítő bizottságával együtt kell elvégezni.

4. A kutatások sikere érdekében végre kell hajtani a konferencián javasolt szervezeti változtatásokat, hogy a kutatók a kellő megbízás birtokában lehetőséget (időt, mentesítést stb.) is kapjanak a munka elvégzésére.

Befejezésül idézzük Kovács Máté zárószavából: „Világos, hogy az eddigi szűk keretek közül ki kell lépni, mert új társadalmi formában új korszak kezdődik. Nem hiszem, hogy ez az új lehetőség megijesztene bennünket. Inkább fel fog lelkesíteni, hogy ezt a feladatot vállalhatjuk és végezhethetjük. Az sem baj, hogy kissé soknak látszanak azok a feladatok, amelyek itt jelentkeztek. Előttünk több évtized lehetősége és feladata csillant fel. Látjuk a tennivalókat, s ez értelmet ad munkánknak, megnöveli erőnket, megsokszorozza eredményeinket.”

Új szakkönyvtári hálózat alakul

Az egészségügyi miniszter 24/1960 (Eü. K. 13.) Eü. M. számú utasítása életre hívta az orvostudományi könyvtárhálózatot. A hálózat központja az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ, amely a volt Orvostudományi Dokumentációs Központra épül. A hálózati központ a Budapesti Orvostudományi Egyetem könyvtárának — mint a legnagyobb állományú szakkönyvtárnak — állományára támaszkodik.

A hálózatot a területi elv jellemzi. Hálózati alközpontok a Budapesti Orvostudományi Egyetem, a Szegedi Orvostudományi Egyetem könyvtára, a debreceni Orvostudományi Egyetem Kenézy Könyvtára és a Pécsi Tudományegyetem könyvtára; a 19 megyei kórház könyvtára, amelynek hatáskörébe a járási kórházak, a megyei és járási gondozók és rendelőintézetek könyvtárai tartoznak; a négy budapesti vezető kórház könyvtára, amelynek hatásköre a területileg hozzá tartozó egészségügyi intézmények könyvtáraitra terjed ki (a 4 terület: Pest-Észak, Pest-Dél, Buda-Észak, Buda-Dél) és az Országos Közegészségügyi-Járványügyi Állomások rendszerét kapcsolja magához.

Az orvosi hálózat kiépítésében a területi elv érvényesítése látszik célravezető-

nek a műszaki hálózat szakági szervezési elvével szemben. Az orvostudományi könyvtárak ui. nem olyan szigorú profilú könyvtárak, mint a műszakiak. A területi elv érvényesítésének másik, még fontosabb indoka az, hogy az orvostudományi és továbbképzés területi központja szintén a megyei kórház. Az orvosi könyvtárhálózat alap feladata pedig ugyancsak az orvostudományi és továbbképzés támogatása. A hasonló feladatok ilyenmódon a megyék, egyetemek stb. székhelyein mintegy területi fókuszban találkoznak.

A hálózat célja az orvostudományi gyógyító- és kutatómunka segítésének minél szélesebb alapokra helyezése, a tagkönyvtárak állományának minél nagyobb fokú kihasználása, az állománygyarapítás összehangolása, a hálózatban dolgozó könyvtárosok munkájának támogatása, szakképzésük elősegítése, a dokumentációs tevékenység kiszélesítése stb.

Ezekkel a célkitűzésekkel az orvostudományi könyvtárhálózat létezésének első pillanatától bekapcsolódik a könyvtárügy második ötéves tervébe.

A terv egyik irányelve, hogy országosan ki kell fejleszteni az alap- és középfokú szakoktatás korszerű rendszerét. A kórházak, rendelőintézetek stb. könyvtárosai nagy százalékban szakképzetlenek.

A hálózati feladatok sikeres megoldása nagyrészt a könyvtárosok felkészültségén múlik, ezért a hálózati központ egyik fontos feladata a képzés megszervezése. Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja az orvosi könyvtárhálózat tematikájának kidolgozásában segítséget nyújt.

A képzés megszervezésének egyik fontos eszköze lesz az Orvosi Könyvtárügyi Szemle, amelynek első száma 1960 végén jelenik meg. A folyóirat ismertetni fogja a hálózatra vonatkozó rendeleteket, az időszériú tennivalókat, munkamódszereket, hasábjain vitacikkeket közöl. Az Orvosi Könyvtárügyi Szemle a tervek szerint évente négyszer fog megjelenni.

Az orvosi könyvtárhálózat a tagkönyvtárak helyzetének felmérése, az állomány megfelelő leltározása és katalogizálása után Központi Címjegyzéket kíván felállítani, amely lehetővé teszi majd az állományfejlesztés irányítását, biztosítja az együttműködés megvalósítását, a tagkönyvtárak állománygyarapításában.

A fejlődés későbbi fokán el kell érni, hogy azok a hálózati alközpontok, amelyekben ilyen munka még nem folyik, bekapcsolódjanak a tájékoztató és a dokumentációs munkába.

Az Országos Orvostudományi Könyvtár megnövekedett feladataihoz mérten szélesebb alapokra kívánja helyezni eddigi *bibliográfiai tevékenységét*, az igényeknek megfelelő, több tudományágat felölelő, magasabb színvonalú bibliográfiai kiadványokat fog megjelentetni. *Annótáló tevékenységét* is bővíteni kívánja. A kiadványok megfelelő széles körben történő terjesztése a hálózaton keresztül történik.

A tagkönyvtárak és a hálózati alközpontok könyvtárosainak egymás közötti *tapasztalatcsereje* biztosítéka lesz annak, hogy egy-egy terület könyvtárosai összehangoltan dolgozhassanak. A hálózati központ el kívánja érni, hogy a tagkönyvtárak könyvtárosai ne csak egymás között, hanem a közművelődési könyvtárak dolgozóival is kicseréljék tapasztalataikat.

Már induláskor elengedhetetlenül fontosnak látszott, hogy az Országos Orvostudományi Könyvtár felhasználja az *Országos Mezőgazdasági Könyvtár és az Országos Műszaki Könyvtár* tapasztalatait. Az *Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja* ezért a fentemlített könyvtárak dolgozóit értekezletre hívta össze, amelyen a már működő hálózatok tapasztalatainak megvitatása után megbeszélték az indulás szempontjait.

Itt említjük meg azt is, hogy az orvosi

hálózat központja munkáját össze kívánja kapcsolni az *egészségügyi intézmények szakszervezeti könyvtárainak* munkájával. Ez részint mindkét állomány, részint mindkét költségvetés jobb felhasználását jelentené.

Az Országos Orvostudományi Könyvtár módszertani osztálya a közelmúltban a budapesti területi alközpontok könyvtárosait megbeszélésekre hívta össze, amelyen megismertette őket a rájuk váró feladatokkal. Az egységes munkamódszerek kialakítása a felmérés után következő sürgős feladat.

Néhány hónapi munka után ki fog derülni, milyen sajátos módszertani kérdések oldandók meg az orvosi könyvtárhálózatban. Az alközpontok állománya (amely a munka módszereinek kialakításában kiindulópontul szolgál) általában nem nagy, alig 2—3 körszámban lépi túl az 5000 kötetet. Az állomány mennyisége tekintetében tehát meglehetősen nagy az egyöntetűség. Máris gondot okoznak azonban a gondozóintézeti, szakrendelőintézeti könyvtárak, amelyeknek állománya alig néhány száz kötet. Ez a munkaerő beállítás, feldolgozás és feltárás szempontjából egyaránt problémát jelent.

Feltétlenül szükséges a társadalmi munkás és nem teljes munkaidejű szakképzetlen könyvtárosok alapfokú képzésének megindítása a lehető legrövidebb időn belül. A középfokú képzés későbbi feladat.

*

A hálózati központ feladata tehát az elhanyagolt állapotban levő, helyenként jóformán csak névlegesen létező tagkönyvtárak működésének megindítása, a megyei alközpontok „felfelé nivellálása” az egyetemi könyvtári alközpontok irányában.

El kell érni, hogy minden kórház, gondozóintézet stb. valóban könyvtárának felelős gazdájává váljék, hogy a fenntartó szervek vezetői szívügyüknek tekintsék könyvtáraik sorsát. Meg kell velük érteni, hogy a színvonalas könyvtári munka elsősorban a fenntartó szervek érdeke, hiszen egyik legkézenfekvőbb támogatója az orvosok továbbképzésének. Ennek tudatosítása nem lesz nehéz, ha a könyvtárakat sikerül úgy munkába állítani, hogy valóban a gyógyító-és kutatómunka támogatói legyenek.

Az orvostudományi könyvtárhálózat, a könyvtárügy újszülöttje, a másik két szakhálózattal szemben mégis előnyös helyzetben van, mert a két, már működő hálózat, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és az Országos Műszaki könyvtár hálózatának tapasztalataival indulhat.

dr Szepesi Zoltánné

A munkásosztály könyvtári ellátása Miskolcon

Hazánk egyik legnagyobb ipari centruma Miskolc, lakosságának tekintélyes hányada gyárakban, üzemekben, bányákban dolgozik. Városunkban ezért különös súlyt kap a munkásosztály művelődési irányelveinek megvalósítása. Ebből a felismerésből ered a megyei pártbizottság idevonatkozó határozata is, amely hosszú időre megszabja a megye és Miskolc népművelési munkásainak munkáját, tevékenységét. Városunkban több könyvtári hálózat vállalt részt a munkásosztály könyvtári ellátásának feladataiból:

1.

A Megyei Tanács II. Rákóczi Ferenc Könyvtára mint a legnagyobb miskolci közművelődési könyvtár jön számításba. Helyi tevékenységével eredményesen vonja be a lakosságot az olvasásba. Felnőtt kölcsönző részlege f. év első felében 1899 olvasót tartott nyilván, ebből 12% munkást, és 27 958 kötetet kölcsönzött ki. (A könyvtárban az első negyedévben építkezés folyt.) A könyvtár ifjúsági részlege igen szép eredményeket ért el az elmúlt félévesztendő alatt is. A beiratkozott 1762 gyermek közül munkásszülők gyermeke 846 fő (48%). A részleg féléves kölcsönzési forgalma 39 534 kötetet tesz ki.

A Városi Tanács 1960. január 1-től félmillió Ft költségvetési hitelt juttat a kerületi fiókkönyvtárak évi kiadásainak fedezésére és új könyvtárak létesítésére. A peremvárosrészekben a korábbi évek során a Megyei Könyvtár 6 fiókkönyvtárat létesített. (Közöttük önálló fiókkönyvtárak és letéti fiókkönyvtárak egyaránt találhatók, a MEDOSZ-szal közösen tartjuk fenn az ómassai fiókkönyvtárat.) A városi tanács anyagi támogatása lehetővé tette, hogy a folyó évben a kerületi könyvtári hálózat 3 új létesítménnyel bővüljön. Jelenleg két új, önálló fiókkönyvtár szervezése van folyamatban, mégpedig a II. kerületi Újdiósgyőr-Vasgyári lakónegyedben, továbbá az I. kerületben levő kamaraszínház épületében. A kerületi fiókkönyvtárak az év első felében 2335 állandó olvasót tartottak nyilván, ami több, mint tavaly az egész évben. Az év első felében a kerületi könyvtárak 66 058 kötet könyvet kölcsönöztek ki, ami 20,8%-kal több, mint 1959 hasonló időszakában. A felnőtt olvasók 32,3%-a munkás. Ez a szám is örövendetesen túlhaladta a tavalyi eredményeket, azonban még sok tennivalónk van a munkásolvasók számának emelése terén.

Figyelmet érdemel a III. kerületi (diósgyőri, önálló fiókkönyvtár, aholis a felnőtt olvasók 40%-a munkás.

Az állandóan fejlődő *tanácsi (állami)* könyvtári hálózat tehát az összesen 5996 állandó olvasóval, 49 881 látogatójával és 133 843 kötetes félévi kölcsönzésével önmagában még mindig elégtelen Miskolc 144 000 lakójához viszonyítva. Elégtelen annak ellenére, hogy a városi könyvtárügy eddig soha nem látott fejlődésen ment keresztül. Ezt azonban csak akkor tudjuk igazán lemérni, ha ismerjük a korábbi állapotokat is. Miskolc szellemi életéről és kultúrájáról könyv jelent meg 1929-ben. Ebben a szerző a városi könyvtárügy siralmas helyzetéről a következő megállapítást teszi: „A városban egyetlen könyvtár áll csak a közönség rendelkezésére és a jelentkező szükségleteket ez sem képes sem állománya, sem elhelyezése folytán kellőképpen kielégíteni.” Tegyük hozzá még azt is, hogy a szóban forgó múzeumi könyvtár ebben az időszakban mindössze 12 000 kötetből állt és az 1940-es évek során is csupán 20 000-re növekedett. Ezzel szemben ma az állami közművelődési könyvtárak száma Miskolcon 10-re emelkedett. (1 megyei és 9 városi kerületi könyvtár.) Állományuk összesen 80 816 kötet. Ebből a kerületi könyvtáraké 20 838, a megyei könyvtár helyi olvasószolgálatára pedig 59 978 kötettel rendelkezik. Ezek a számok mutatják, hogy az állami hálózat az 1945 előtti állapotokhoz viszonyítva több mint négyszeresére nőtt.

1959 március 5-én a Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága külön is foglalkozott a városi könyvtárügy helyzetével. A Bizottság szükségesnek tartotta, hogy további fiókkönyvtárak létesítése mellett az új lakótelepek (Bajcsy-Zsilinszky, Kilián György) megtervezett bérházaiban — a művelődési intézmények létesítésével összekapcsolva — a városi tervosztály biztosítsa a fiókkönyvtárak részére szükséges helyiségek kialakítását. Az állami közművelődési könyvtárhálózat további fejlesztésén felül azonban nagy szükség van a többi (szakszervezeti, iskolai, üzemi, vállalati, tömegszervezeti, stb.) könyvtárhálózat munkájára is.

2.

A *szakszervezeti könyvtárak* szerteágazó hálózatának nagy szerepe nem csupán abban áll, hogy közeli kapcsolatban van az üzemekkel, a munkásokkal, ha-

nem ma már többé kevésbé a környező lakosságot is bevonják a könyvtárhasználatba, s ennél fogva bizonyos mértékig átvesznek és ellátják területi feladatokat is. Különösen az egyes szakmák központi könyvtárai vállalkoznak erre, hálózataik (letéti könyvtáraik) inkább csak az üzem vagy műhely falain belül fejtenek ki kölcsönzési tevékenységet. A szakmai központi könyvtárak többsége üzemem kívül, a város valamely kerületében nyert elhelyezést, így lehetőségük nyílik a lakossággal való foglalkozásra is.

A szakszervezeti könyvtárak helyzetét, valamint az üzemi és vállalati dolgozók könyvtári ellátottságát külön bizottság vizsgálta Miskolcon és Borsod megyében. A bizottságban képviselve volt a Szakszervezetek Megyei Tanácsa, és a munkában részt vettek megyei, városi és járási könyvtárosok is. A vizsgálat 10 különböző szakmához tartozó könyvtárra terjedt ki. (5 miskolci, 5 vidéki könyvtár) Az érintett könyvtárak túlnyomó része szakmai központi könyvtár, így a hozzájuk tartozó hálózatról is áttekinthető képet nyertünk. A felmérés sajnos nem terjedt ki a nagy bányász és kohász szakszervezet könyvtári tevékenységére. Másrészt az Építők Szakszervezetének nem a központi könyvtárát, hanem csupán a Hejőcsabai Cementgyárban működő letéti átlomását jelölte meg az SZMT vizsgálati könyvtárként. Ezekről eltekintve sikerült képet nyernünk a szakszervezeti könyvtárak helyzetéről.

A vizsgálat megállapította, hogy Miskolcon a munkás-szakszervezeteknek még soha nem volt ilyen magas könyv-kultúrájuk, mint napjainkban. Ennek bizonyítására egy pár számadat:

A *Lenin Kohászati Művek* szakszervezeti könyvtárának állománya 1959 végén 30 708 kötet volt. Ebből az elmúlt évben 4619 olvasó 126 449 kötetet kölcsönzött. A könyvtár méreteire jellemző, hogy nagyobb bármelyik városi kerületi fiókkönyvtárnál. Letéti hálózatán kívül városi feladatok ellátására is vállalkozik. A II. kerületi Bartók Béla Kultúrházban elhelyezett központi könyvtár gyönyörűen berendezett, korszerű olvasóteremmel is rendelkezik. Négy főfoglalkozású könyvtárosa van. Bár az üzem dolgozóinak 27%-a állandó olvasója a könyvtárnak, a II. kerület városi lakossága is innen viszi haza olvasmivalóit. Az olvasók 48%-a munkás. Hálózata 24 letéti fiókból áll. Közülük 14 van az üzemben elhelyezve. Könyvbeszerzésre az elmúlt évben 106 000 Ft-ot fordított, amiből 4708 kötetet vásárolt. (Ezenkívül a Kohászati Vállalatnak külön műszaki könyvtára is van.)

A *DIMÁVAG szakszervezeti könyvtára* a gyár területén működik, ezért területi feladatokra nem vállalkozhat. A könyvtár helyiségei ma már könyvtári célra nem felelnek meg. Emiatt a központi könyvtárat érdemes lenne kihozni a gyár területéről a szomszédos Kilián lakónegyedbe. Ugyanis ezen a munkáslakta településen ez idő szerint még semmilyen könyvtár sem működik. Könyvbeszerzési kerete 1959-ben 22 000 Ft volt. (Ebből vállalati támogatás 5000 Ft, SZOT ajándék 5000 Ft.) 682 db könyvet vásároltak. A folyó évben csupán a saját vásárlási keret 20 000 Ft-ra emelkedett. Az állomány a múlt év végén meghaladta a 9000 kötetet. 18 letéti fiókkönyvtára is van. A könyvtár összesen 1795 beiratkozott olvasót tart nyilván. Az elmúlt évben 1680 olvasó 32 797 kötet könyvet kölcsönzött ki. A munkásolvasók száma 450 fő, azaz 25,5%.

A *DIMÁVAG műszaki könyvtárában* 6850 kötet könyv, 3012 db szabadalmi leírás, fordítás és egyéb könyvtári egység van. A múlt évi gyarapodása 315 db műszaki könyv, 88 féle szakfolyóirat, továbbá 1242 db szabadalmi leírás, fordítás és egyéb mű volt. Beiratkozott olvasóinak száma 457 fő. Kikölcsönzött 3850 kötetet, helyben 7475 művet olvastak. A könyvtár 1959-ben könyv és dokumentációs anyag beszerzésére 83 653 Ft-ot fordított.

A *Nehézszerzőgépgyár szakszervezeti könyvtára* 9400 kötetet számlál. Az elmúlt évben 10 000 Ft értékben 543 kötet könyvet vásárolt. Ugyanezen időszakban 827 olvasó 21 827 kötet könyvet kölcsönzött.

A *Közlekedési és Szállítási Dolgozók Szakszervezetének Központi Könyvtára* a városi lakosság szempontjából is fontos, mivel a „József Attila Kultúrotthon”-ban történt elhelyezése folytán jó kapcsolata van a környező lakossággal. Az elmúlt évben 30 000 Ft-ból 739 kötet könyvet vásárolt. Állománya meghaladja a 7000 kötetet. (Ebben nem szerepel a fiókhálózatában levő 10 000 kötet.) Működési területe behalozza Északmagyarországot Salgótarjától Ozdig. 11 letéti könyvtárból 7 működik Miskolcon. A központi könyvtár 1960 első negyedében 400 olvasót tartott nyilván, 3733 kötetes forgalommal. (A 11 letéti adata: 1784 olvasó, 7220 kötet forgalom.)

A *MAV Erkel Ferenc Kultúrotthon Könyvtára* 7262 kötetes; múlt évi könyvbeszerzési kerete 10 000 Ft volt. Könyvbeszerzési kerete 1960-ra 14 000 Ft-ra

emelkedett. A könyvtár a lakosság körében is végez kölcsönzést, emellett 22 letéti könyvtára van. A szakfelügyelete alá helyezett önálló vasúti könyvtárak száma 10. Helyi tevékenysége folytán 1959-ben 521 olvasónak 17 628 kötet könyvet kölcsönzött.

Az *Építők Szakszervezeti Könyvtárának* 17 238 kötetet volt 1959. dec. 31-én. Évi 95 000 Ft-os könyvbeszerzési keretéből 3003 kötetet vásárolt. Nyilvántart 3934 olvasót és 18 954 kötetes forgalmat. A múlt évben 78 fiókkönyvtár működését irányította. (Az adatok városi és megyei eredmények.)

A *Postás Szakszervezet Könyvtára* 1959-ről 2900 kötetes állományt és 1250 beiratkozott olvasót jelentett.

Figyelmet érdemel a *Pamutfonó szakszervezeti könyvtárának* eredménye is, ahol az üzem dolgozóinak 42%-át tartják olvasóként nyilván. A beiratkozott olvasók 85,7%-a munkás.

3.

Nincs szándékomban Miskolc valamennyi szakszervezeti könyvtárát felsorolni. A fentebb bemutatott adatok ragyogó példáit és bizonyítékait adják azoknak a változásoknak, amelyek napjainkban végbemennek a művelődésügy terén. A szakszervezeti könyvtárak fejlődését mutatja az, hogy könyvbeszerzési keretük 1960-ban az előző évhez viszonyítva az egész megyében 30%-kal emelkedett. A most épülő új SZMT színház épületébe betervezték a szakmaközi megyei könyvtárat is, amely a tervek szerint 1961 végére, de legkésőbb 1962-ben megkezdí működését. 60 000 Ft-os költségvetését már jóváhagyták, és a könyvtár megindításáig szétosztották a szakmai könyvtárak között.

A lefolytatott vizsgálat az eredmények mellett hibákat is talált, ezért a Szakszervezetek Megyei Tanácsának Könyvtári Bizottsága a következő feladatokat állította könyvtárhálózata elé:

1. A szakmai zűrzavar megszüntetése érdekében sürgős állományellenőrzést kell végrehajtani, egyidejűleg a szabályoknak megfelelően át kell dolgozni a könyvtárak nyilvántartásait.

2. A könyvtárak sürgősen hajtsák be többéves kintlévőségeiket. Tegyék rendezettségbe a késedelmes olvasók felszólítását. Tartásuk be a kölcsönzési határidőt, valamint a SZOT könyvvédelmi rendeletét.

3. Meg kell szüntetni a könyvtárak nagyarányú antikvár és helyi vásárlását. Minden könyvbeszerzési kerettel rendelkező könyvtárnak szerződést kell kötnie az AKV Könyvtárellátójával.

4. Az olvasók számának emelése érdekében meg kell javítani a könyvtárosok propaganda- és instruktori munkáját. Biztosítani kell részvételüket a könyvtárosi továbbképzésben.

5. Fokozni kell az üzemi könyvtárak anyagának cseréjét. Negyedévenként legalább egy alkalommal friss anyaggal kell ellátni a letéti vagy fiókkönyvtárakat.

4.

Az állami és szakszervezeti könyvtári hálózatokon kívül még megszámlálhatatlan azoknak a könyvtáraknak száma, amelyek az egyes szakminisztériumok alá rendelt és egyéb, tömegszervezeti, vagy tudományos intézeti könyvtári hálózatok keretén belül működnek. Például: csupán a *Művelődésügyi Minisztériumhoz tartozó* 41 miskolci oktatási intézetben 41 ifjúsági, ugyanennyi tanári-nevelői és 5 kollégiumi könyvtár működik. A felsorolt és a nem említett könyvtári hálózatok munkájának összehangolása, módszertani irányítása nélkülözhetetlen feltétele az érintett többszáz könyvtár eredményes működésének. Ez ideig minden szakmai, vagy területi hálózat sok esetben egymástól elszigetelten működött. (Igy adódtak elő olyan helyzetek, hogy ugyanabban az utcában több szerv párhuzamosan létesített könyvtárat.) A feladatok közé tartozik a *Művelődésügyi Minisztérium* és a SZOT között létrejött megállapodás gyakorlati végrehajtása is. A megállapodás lehetőséget nyújt az egyes könyvtári hálózatok működésének területi elhatárolására. Ennek során számításba jöhet olyan elgondolás is, hogy például a *Papírgyár szakszervezeti könyvtára* és a perencesi *bányász szakszervezeti könyvtár* a jövőben erőteljesebben kapcsolódják be a környező lakosság ellátásába, így az állami könyvtár létesítésétől itt el lehetne tekintetni, és a városnak olyan részére lehetne azt áthelyezni, ahol még semmilyen könyvtári létesítmény sincs.

A szervezés alatt álló *Megyei Könyvtárügyi Módszertani Tanács* képviselni fogja valamennyi hálózatot, és így alkalmas lesz arra, hogy munkájukat összehangolja, továbbá a kiváló szakemberek bevonása után képes lesz arra is, hogy a megye valamennyi könyvtárának egységes módszertani irányítást adjon.

Gáspár Mihály

Gondolatok tudományos- és szakkönyvtáraink II. öt éves tervéről*

A tudományos- és szakkönyvtári tervfeladatok az Irányelvekben a könyvtárügy egészébe szervelesen beágyazva szerepelnek. Sőt, már jelenlegi fejlődésünk is bizonyos pontokon a tudományos és a közművelődési könyvtárak funkcionális összefonódásának törekvéseit hordozza magában. Így elkerülhetetlen, hogy a tudományos könyvtárakról szólva ne érintsük az Irányelvek egyes összkönyvtári vonatkozásait, másrészt azonban a következőkben — a problémákat bizonyos fókig leegyszerűsítve — a szűkebb értelemben vett tudományos és szakkönyvtári feladatokra, illetőleg ezekre a könyvtárakra korlátozzuk figyelmünket.

A tudományos- és szakkönyvtári tervek fő célkitűzése a tudományos kutatás, a káderképzés és a termelés könyvtári és dokumentációs igényeinek szolgálata, illetőleg e szolgálat fejlesztése, összhangban a szocializmus építésének a II. öt éves tervben lefektetett programjával, továbbá a tudományos, kulturális stb. munka ezen alapuló részterveivel. Ezt az önmagában is többértéű feladatot tovább bővíti az a követelmény, hogy a gazdasági építéssel párhuzamosan az emberek tudatának építése, szocialista átforgmálása is előrehaladjon, és hogy az oktatást, a tudományok művelését marxista—leninista szemlélet hassa át. Így — főleg a felsőoktatási intézmények könyvtáráiban, de a többi könyvtárban is — fokozódik a nevelési, ideológiai feladatok jelentősége. Az Irányelveknek ama fundamentális követelménye tehát, hogy a könyvtári munka középpontjába az embert kell állítani, ezekre a könyvtárakra nézve is érvényes. Ugyanígy érvényesek továbbá a könyvtáros személyére vonatkozó követelmények, amelyek abban a lenini figyelmeztetésben foglalhatók össze, hogy aki olyan merész, hogy mások tanítására vállalkozik, előbb magának kell tanulnia. Az ideológiai, politikai irodalom beszerzése és terjesztése, ennek keretében az ellenforradalom ideológiai maradványainak, a vallásos nézetek, a nacionalizmus és általában a polgári szemlélet csökevényeinek leküzdésére, az ifjúságunk szocialista hazafiságban való nevelésére irányuló harc frontján való helytállás nem egyszerűen egyik könyvtári feladat a sok közül. Nem csupán

jelentőségét hangsúlyozzuk. Utalunk módszertani vonatkozásaira, arra, hogy az olvasás irányítása tudományos könyvtári viszonylatban egész sor tisztázatlan problémát vet föl, az említett témákkal kapcsolatos bibliográfiai szükségletre, katalógusszerkesztési és egyéb, itt nem részletezhető mozzanatokra. Az *Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtárának*, mint a filozófia és tudományos ateizmus, valamint a *Parlamenti Könyvtárának*, mint a politika szakkönyvtárának nyilvánvalóan oroszlánrészt kell vállalnia e feladatokból, de a helyi problémákkal természetesen minden könyvtárnak magának kell megbirkóznia.

Ki kell emelnünk az *Irányelvek* s általában a tervezés forradalmi bátorságát, korszerű szakmai szemléletét, ami abban nyilvánul meg, hogy mindenütt a tényleges társadalmi szükségletből indul ki, s annak kielégítésére a legnépszerűbb, legmodernebb megoldást keresi meg. Mentés a kegyeleti korlátoktól, s a meglévőt nem tekinti együttal megváltozhatatlannak. Harcol a tudományos könyvtárakban még mindig megbúvó mennyiségi szemlélet ellen, amely eltereli a figyelmet a tartalmi kérdésekről, erőt von el az élet diktálta feladatoktól, és a társadalmi erőforrások pazarlásához vezet. Nagy mértékben épít a terv az együttműködés különböző lehetőségeire, a központosításra s az ezeken alapuló új vállalkozásokra, intézményekre. (A központi feldolgozás megszervezése, központi letéti raktár létesítése, együttműködés a szakkönyvtárak és közművelődési könyvtárak közt, a könyvtárközi kölcsönzés fejlesztése, önköltséges központi könyvkötő műhely és központi sokszorosító üzem létrehozása, stb.) Az Irányelvek értelmében megvizsgálandó, hogy minden könyvtár tényleges társadalmi szükségletet elégít-e ki, illetőleg, hogy a felhasznált erőforrások arányban vannak-e a fennálló szükségletekkel. Meg kell továbbá vizsgálni, hogy az egyes könyvtárak ésszerűen használják-e fel személyi állományukat és egyéb adottságaikat, és minden eszközzel, nem utolsó sorban gépesítéssel törekednek-e az önköltség csökkentésére. (Kölcsönző és statisztikai gépek, korszerű könyvkötészeti felszerelés, *telex* alkalmazása a könyvtárközi

* A könyvtárügy második öt éves tervének irányelv-tervezetéhez beérkezett hozzászólásokat folyamatosan közöljük, és várjuk a könyvtárosok újabb megjegyzését, javaslatait is.

kölcsönzésben, tömör raktári berendezés, stb.)

Messze vezetne, ha az ismertetett szempontok és irányelvek realizálásának módját megpróbálnánk az egyes könyvtári munkaterületeken tüzetesen végigkísérni, néhány szóban azonban erre is utalnunk kell. Elsőként említendő az olvasószolgálat, amelynek ebben az időben el kell foglalnia súlyponti szerepét a többi munkaágak között. A könyvtár legjobb erőt kell az olvasószolgálatba összpontosítani. A már említett nevelő és propaganda tevékenység színvonalas ellátása mellett el kell érni, hogy az olvasószolgálati könyvtáros hathatós segítőjévé, hozzáértő munkatársává váljék a kutatónak, az ifjúságot, az egyetemi hallgatókat pedig fokozódó mértékben támogassa a könyvtárhasználat és az irodalomkutatás módszereinek elsajátítása terén, kalauzolja olvasmányaikban és legyen képes arra is, hogy szakterületükön érdemi tájékoztatást nyújtson számukra. Az olvasói szükségleteknek kell meghatározniok a gyarapítás és a katalógus-szerkesztés munkáját, az állomány elhelyezésmódját (szabadpolc, szakolvasótermek!) s általában a könyvtár egész tevékenységét. El kell érni a dokumentációs bázis növekedését, illetőleg megteremteni azokban a tudományágakban, ahol az még nem jött létre. E feladatból a maguk területén az egyetemi könyvtáraknak is részt kell vállalniok. Szükség van továbbá a dokumentációs kiadványok felhasználásának növelésére és javítására. Fejlesztendő az irodalom feltárásának és lokalizálásának eszközei: a bibliográfiák, az *Országos Központi Könyvkatalógus* és az egyéb központi katalógusok. (Külföldi folyóiratok lelőhelyjegyzéke!) Fontos feladat a *Nemzeti Bibliográfia* naprakész szerkesztése, a jelenleginél gyorsabb és sűrűbb kibocsátása és kiterjesztése az eddig fel nem ölelt dokumentumfajtákra is. (Üzleti forgalomba nem kerülő kiadványok, hírlapcikkék stb.) Javítani kell a könyvállomány összetételén, a szerzeményezés gyakorlatát szorosabb összhangba kell hozni az egyes könyvtárak funkciójával. Ezt a célt szolgálja a tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőköri kódexének elkészítése, a gyűjtésbeli együttműködés, valamint az irodalom kihasználtságának folyamatos ellenőrzése. Fontos követelmény, hogy könyvtáraink gyarapítási politikájukat a távlati kutatási és termelési tervekre alapozzák. A feldolgozás terén a katalógusoknak az olvasói szük-

ségelek és a nevelési szempontok szerinti alakítását, a feltáratlan gyűjteményrészek hozzáférhető tételét, valamint a munka erőteljes racionalizálását kell a kitűzött feladatok közül hangsúlyoznunk.

Sajnos, csak igen röviden szólhatunk az egyes könyvtárak, köztük is csupán a legfontosabbak terveiről, néhány új, vagy fontosabb mozzanatot vázlatosan kiemelve. (Ezek a résztervek az Irányelveken és a benyújtott távlati tervjavaslatokon épülnek, s a feladatok és erőforrások arányos előirányzására törekednek.)

Az *Országos Széchényi Könyvtár* számára a tervidőszak a rekonstrukció és a fejlett szocialista nemzeti könyvtárrá való átalakulás kora. Várbeli új székházának építése előreláthatólag 1965-ben befejeződik. Szocialista korszakunk eddig legnagyobb arányú könyvtárépítkezése lesz ez. E méltó keretek betöltése, főleg pedig a könyvtár országos jelentőségű feladatainak maradéktalan ellátása a munka minden területén nagy erőfeszítéseket tesz szükségessé. A sok feladat közül elég a szakolvasótermi rendszer kialakításának tárgyi és szervezeti előkészítését, a nagyszabású rekatalógizálási és mikrofilmjezési programot, a *Nemzeti Bibliográfia* és a *Központi Katalógus* fejlesztését, a módszertani munka és a továbbképzés kiszélesítését, a központi feldolgozást és különböző központi intézmények létrehozását említenünk. (Letéti raktár, központi könyvkötő és sokszorosító üzem, stb.)

Az *egyetemi könyvtárhálózatok* fő célkitűzése az egyetemeken kiképzendő magasszintű szaktudással felvértezett kommunista értelmiség oktatásának és világnemzeti nevelésének előmozdítása, továbbá a tudományos kutatást segítő könyvtári szolgáltatások fejlesztése. Az ennek érdekében előirányzott feladatok közül az olvasói rétegenként és tudományáganként differenciált olvasószolgálati szervezet kiépítését, szabadpolcos szakolvasótermek, tanulótermek létesítését s általában a könyvállomány és a könyvtári szolgálat túlzott centralizáltságának feloldását, illetve mindezeknek a feladatoknak a tervszerű előkészítését emeljük ki.

Mindenütt létrehozandók a hálózati, módszertani csoportok (munkakörök), és be kell fejezni a tanszéki, intézeti könyvtárak hálózattá szervezését.

Könyvtárügyünk régóta megoldásra váró problémája az a párhuzamosság, amely két legnagyobb általános tudomá-

nyos könyvtárunk: az egyazon városban székelő *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára és a Budapesti Egyetemi Könyvtár* közötti funkció és gyűjtőkör tekintetében fennáll. Megoldására ösztönzésül és útmutatásul a *Magyar Tanácsköztársaság* könyvtárpolitikáinak vonatkozó tervei szolgálnak. A II. ötéves tervben minimális célkitűzésként a két intézmény szervezett együttműködése irányozandó elő. Mindkét helyen épületbővítési, sőt rövidesen új építkezési szükséglet merül fel, aminek kielégítése a tervidőszakban meglehetősen problematikus, hiszen gazdasági erőforrásainkat a *Széchenyi Könyvtár* építkezése köti le. Addig is, míg a gyökeres megoldás feltételei megnyílnak (várhatóan a III. ötéves terv időszakában), szükséges, hogy a probléma jelentőségéhez méltó helyet foglaljon el könyvtárpolitikánkban, legyen gondos tanulmányozás, tervezés és széleskörű megvitatás tárgya. Egy bizonyos: elsiertet, öletszerű megoldásoktól népgazdasági és könyvtári érdekből egyaránt tartózkodni kell. Az ismertetett kooperatív és tervezési feladatokon felül a *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában* fontos tervfeladatok várnak megoldásra, amelyek közül a társadalomtudományi és fundamentális természettudományi kutatások irodalmi bázisának s az ezeket támogató könyvtári szolgáltatásoknak fejlesztését, a hálózati munka hatékonyabbá tételét, általában a működésnek az akadémiai kutatási tervekkel való összehangolását említhetjük meg.

Fentebb már több ízben utaltunk azokra a tervfeladatokra, amelyek megoldásában a különböző szakkönyvtáraknak egyaránt részt kell venniük. (A dokumentációs bázis kiszélesítése, az irodalom eljuttatása a szakemberek legszélesebb rétegeihez, együttműködés a közművelődési könyvtárakkal, a gyarapítás és a szolgáltatások összeegyeztetése a népgazdasági tervekkel, stb.) E közös céloktól eltekintve az egyes szakkönyvtárak közt feladatkörüket és fejlettségi szintjüket illetőleg lényeges különbségek mutatkoznak s ezt tükrözik terveik is. Így pl. az *Országos Műszaki Könyvtár* elsősorban a meglévő fejlesztésére, a jelenleg is nyújtott szolgáltatások kiszélesítésére, a vállalati szakkönyvtárak megerősödésének előmozdítására kell hogy összpontosítsa erőit: jelentősebb új vállalkozások itt nem válnak szükségesek. Az *Országos Mezőgazdasági Könyvtár*nak viszont azzal a forradalmian új feladattal kell megbirkóznia, amely mezőgazdaságunk szocialista átalakulásából

adódik. Rendkívül sokat tehet a Könyvtár azért, hogy a szakirodalom eljusson a tsz-ekben és állami gazdaságokban dolgozó szakemberekhez, és hogy az ilyen irányú igényt a mezőgazdasági dolgozók minél szélesebb rétegeiben fölkeltsé. Nagyrészt ugyancsak új feladat a mezőgazdasági kutatóintézetek könyvtáráiban a dokumentációs tevékenység kiépítése s a megerősítendő mezőgazdasági akadémiai könyvtárakkal az ezirányú együttműködés megszervezése. Az *orvostudományi könyvtárhálózat* napjainkban jutott a megvalósulás stádiumába. A központi funkciók kiépítése, a hálózat szervezés, az orvostudományi referálós szemlék megindítása és a figyelőszolgálat kiépítése mind új és a tervidőszakban megvalósítandó feladat. Biztató kezdeti eredményekre alapozva most bontakozik ki az *Országos Pedagógiai Könyvtár* dokumentációs tevékenysége is. Ugyancsak napjainkban sikerült az eddig elmaradott iskolai könyvtárak ügyét kimozdítani a holtpontról, de az *Országos Pedagógiai Könyvtár*nak, mint hálózati központnak, a tervidőszakban nagy erőfeszítéseket kell még tennie, hogy iskoláink korszerű könyvtári ellátása megvalósuljon. Az *Országgyűlési Könyvtár* a ráruházott funkciók hatékonyabb teljesítésével, szolgáltatásainak bővítésével és a rokon intézményekkel való együttműködés útján törekszik egy magasabb fejlődési szint felé.

Végül: a *Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárában* a funkció gyökeres revíziója és szilárd elvi alapon történő megállapítása válik szükségessé.

Vázlatos áttekintésünkből is kitűnik, hogy a magyar könyvtárügy II. ötéves terve korszerű szocialista szemlélettel áthatva, sokrétűen és nagyvonalúan, de a realitások talaján maradván irányozza elő tudományos könyvtáraink feladatait. Minden problémát természetesen nem old és nem is oldhat meg. Így a személyzethiány, az épület, vagy a felszerelés elégtelenségének leküzdése terén nyilván a következő ötéves tervekben is lesznek még jócskán teendőink. Tudott dolog, hogy e személyi és tárgyi feltételek milyen mértékben függvényei a termelés növekedésének, az önköltségsökkentésnek, általában a népgazdasági terv sikeres végrehajtásának. Dolgozó népünk szorgalma a Párt irányításával szemünk láttára teremti elő e sikerekbe vetett hit újabb és újabb zálogait. Vállaljuk lelkesen mi is a szükséges erőfeszítésekből ránk eső részt!

C s ü r y I s t v á n

EGY ÉRDEKES KÖNYVTÁRFAJTA

— A pécsi Bolyai János politechnikai könyvtár megnyitásáról —

1.

Mi történik azokkal a fiatalokkal, akik elvégzik az általános iskolát, és így a gyermekkönyvtárból kikerültek, de a felnőtt könyvtárba nem iratkoztak be? A középiskolát végzők kénytelenek a könyvvél foglalkozni, még akkor is, ha véletlenül nincs bennük elég érdeklődés, de akik nem tanulnak tovább, vagy ipari tanulók, azok már esetleg abbahagyják az olvasást. Ez adta tulajdonképpen az első ösztönzést arra, hogy külön ifjúsági könyvtárat létesítsünk városunkban.

A másikat az adta, hogy az elmúlt évben Pécs ugyan jó eredményt ért el a József Attila olvasómozgalomban, de az eredmény még nagyobb is lehetett volna, ha elegendő könyv áll a fiatalok rendelkezésére.

Végül arra a gondolatra jutottunk, hogy napjaink oktatásügyének központi kérdése a politechnikai oktatás, és jó lenne, ha könyvtári munkánkban ezt fokozottabban tudnánk támogatni. A politechnikai oktatás könyvei ugyanis még kevésbé hozzáférhetők a közművelődési könyvtárak szak- és műszaki könyveinek tömegében, mint a József Attila olvasómozgalom könyvei. És ha egy helyen összegyűjtenénk őket, szintén nagy szolgálatot tehetnénk az ifjúsági nevelésnek.

Volt még egy szempontunk is. Az ifjúság kalandos, izgalmas könyvigényét a nagy könyvtár — ahol nincs annyi idő foglalkozni egy egy fiatal olvasóval — még a legjobb szándék mellett sem tudja megnyugtatni módon kielégíteni. Ez az elpusztíthatatlan kalandorszomj azután rossz irányba fordulhat, és mert nem találja meg magának a keresett könyveket, a még mindig előforduló ponyvához fordul, így csúszik ki a könyvtári nevelés hatásköréből.

Nem az a baj, hogy a fiatal kalandos könyvet keres, hanem az, hogy hozzá méltatlan, alacsonyabb rendű irodalom kerül a kezébe, ami nemcsak hogy nem ad hozzá emberségéhez semmit, hanem el is vesz belőle. Hisz van szép számmal jószándékú, irodalmi igényű, fantasztikus könyv éppúgy, mint fordulatos történelmi regény, és ezek ráadásul a socialista hazafiságra, a proletárnemzetköziségre is nevelnek. Természetesen ugyanez vonatkozik a leányregényekre is. Ezek is ugyanolyan fontosak.

Igy lassan kialakult a könyvtár profilja is. Legfeljebb még az hiányzott, hogy kielégítsük a politikai és iskolai oktatást is mindaddig, amíg az iskolai könyvtárak

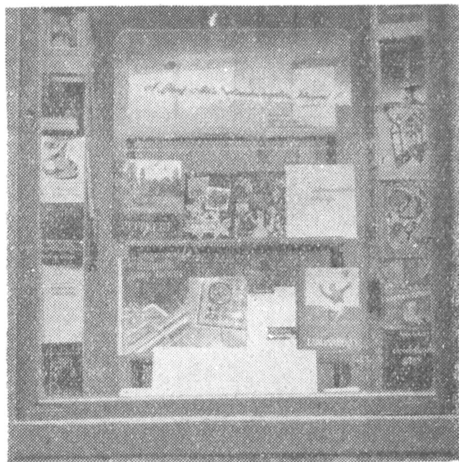
A könyvtár bejárata

ezt a feladatot részben vagy egészben el látni nem képesek. Tehát átmenetileg az iskolai és főiskolai kötelező olvasmányokat is gyűjtőkörünkbe vontuk.

Az országban Pécsen épül aránylag a legtöbb lakás, de a középületek ezzel a fejlődő ütemmel sem képesek lépést tartani. Egy-egy helyiség megszerzése nagyon nehéz feladat. Ez félévig akadályozott is bennünket, bár ezalatt a könyvanyagot már gyűjtöttük. A különféle átcsoportosítások során maradt egy kis 4×5 méteres üzlethelyiségünk a város legforgalmasabb utcájában, a legnagyobb autó- és teherforgalom közepén, egy egy-méteres, keskeny járdaszegély mellett.

Csere után kezdtünk szaladgálni, de nem sikerült. Végül is elhatároztuk, hogy itt nyitjuk meg az ifjúsági könyvtárat, bár féltünk, hogy a nagy forgalomban elvész ez az apró kis bolt. Ennél forgalmasabb hely a városban nincs, a keskeny járda miatt inkább csak a tulsó oldalról látható az üzlet. Mégis naponta legalább 150—200-an megálltak az üzlet előtt, akár egy közszükségleti cikket áruló bolt előtt. És már a megnyitás utáni két óra alatt húszan iratkoztak be.

Az is meglepő volt, hogy milyen nagy az érdeklődés a népszerű szakkönyvek iránt. Az első két nap alatt megközelítőleg annyi szakkönyvet vittek el, mint szépirodalmi. Az olvasók fele kimondottan a szakkönyvekért iratkozott be. Olyan könyveket, amiket azelőtt egy éven keresztül nem kerestek a nagyobb könyvtárakban, innen kikölcsönöztek pusztán azért, mert a kirakatban látták.

A kirakat

A könyvtár berendezése nem olcsó, de nagyon izléses. Egyáltalában nem olyan, mint a fiókkönyvtárak összekéregedett, anyaga. *Gorka-váza*, népművészeti terítő, a könyvtár teljes homlokzatát átfogó üveg cégtábla, „L” alakú politúrozott pult, műanyag bevonatú székek és rendkívül izléses kirakat.

A kirakatot kirakatrendező csinálta, és minden felirat üvegtáblára készült. Mindenkinek nagyon tetszett, mert dekoratív, izléses. (A kirakatot a jövőben is kirakatrendező fogja gondozni.)

3.

Maradt azért még néhány megoldatlan kérdésünk. Ilyen elsősorban a könyvanyag. Nem egészen 3000 kötettel indulunk. (Támogatást is kaptunk, amit főleg a „politechnika” szónak köszönhetünk. Ugyanis a könyvtár címe: A Városi Könyvtár Bólyai János politechnikai és olvasómozgalmi ifjúsági könyvtára.) Azonban a 3000 kötet könyv nem elég.

Tisztáznunk kellett azt, hogy egyáltalában melyek a politechnikai könyvek. A vitába bevontuk a szakembereket, iskolai szakfelügyelőket és hozzávetőlegesen tisztáztuk a fogalmat. Ettől nem nagyon té-

rünk el. Komoly, nehéz szakkönyveket nem szerzünk be, ez majd a felállításra kerülő és a Megyei Könyvtár kezelésében működő szakkönyvtár feladata. Hisz éppen az a mi erősségünk, hogy ilyenekkel nem terheljük az állományt. Még így is nehéz megfelelő könyveket összegyűjteni. Valójában hónapok óta gyűjtjük a politechnikai anyagot, de így sem több az egész 500 kötetnél. Ennél azonban nem álltunk meg.

Néhány év alatt 8—10 000 kötetünknek kell lennie, az egyes profilrészeknek megfelelően 2000—2500 kötetnek. Erre pillanatnyilag nincs fedezetünk, de biztosíték rá a pécsi Városi Tanács VB, amely a városhoz való kerülésünk óta minden támogatást megad, és a jövőben is meg fog adni nekünk.

A tervek nagyon biztatóak. Az ötéves terv második évében már a város közepén lesz az olvasóteremmel ellátott, előreláthatólag szabadpolcos politechnikai könyvtár, amely a jelenlegi szűkös keretből kilépve beváltja e kísérleti, de — érzésünk szerint — feltétlenül — ütőképes könyvtárfajtához fűzött reményeinket.

4.

Mi úgy döntöttünk, hogy 14—26 éves korig vesszük fel a fiatalokat e könyvtárba. Kivételt — 30 éves korig — azokkal teszünk, akik szakkönyvet keresnek. Tudom, hogy kissé merevnek látszik ez a korhatár, de határozott olvasói profilt igyekszünk kialakítani, noha ez néha eléggé nehéz helyzetbe hoz bennünket. Például idősebbek is jönnek, akik nagyon szeretnének beiratkozni. Volt olyan öreg, aki a következőket mondta:

— Már innen is kirekesztik az öregeket?

Persze nem rekesztjük ki, hanem átküldjük őket egyik fiókkönyvtárunkba. De ettől függetlenül eléggé sok a gondunk a korhatárral.

Egvelőre ennyi, amit elmondhatunk erről a könyvtárról. Hisszük, hogy a várt eredményeket elérjük, és ez a könyvtárfajta kísérleti jellegűből állandóvá válik. Erről azonban csak bizonyos idő elmúltán számolhatunk be.

Szöllősy Kálmán

A Szabó Ervin Kerületi Könyvtárak Osztálya felülvizsgálata a kerületi hálózat 1960. I. félévi terveljesítését. Az ellenőrzés megállapította, hogy a könyvtárak vállalt feladataikat nagyrészt teljesítették. (Sz. E. K.)

Két új, sajátkezelésű könyvállomás létesült a Szabó Ervin kerületi hálózatban. Az egyik Kispeszt Kertvárosban működik a XIX. ker.

kispeszt 25. sz. könyvtár kezelésében, a másik a rákoskerti lakosságnak kölcsönöz. Ezt a XVII. kerületi, 40. sz. rákoscsabai könyvtár irányítja. (Sz. E. K.)

Az állományellenőrzés a Szabó Ervin kerületi könyvtárakban befejeződött. Szeptember elején mindenhol megkezdték a kölcsönzést. (Sz. E. K.)

Nemzetközi konferencia a katalogizálási szabályzatok egységesítéséért

Első látásra talán meglepő ez a cím azok előtt a magyar könyvtárosok előtt, akik címléírással foglalkozva, vagy címléíró kollégáik vitáit hallva tapasztalatból tudják, hogy ahol két címléíró van jelen, valószínű, hogy kétféle vélemény szenvedélyes vitája alakul ki. S a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége, az IFLA most mégis azt a merész célt tűzte ki, hogy megpróbálja nemcsak egy könyvtár, nem is egy ország, hanem a világ összes katalogizálási elveit közös nevezőre hozni. 1961-ben ül össze Párizsban az ILFA nemzeti tagegyesületeinek delegátusaiból az a szakértő testület, amely az érvényben levő nemzeti katalogizálási szabályzatok egységesítését van hivatva megvalósítani.

A konferenciát igyekeznek jól előkészíteni. Már 1954-ben nemzetközi munkabizottságot hoztak létre a katalogizálás vitatott kérdéseinek tanulmányozására. Ez a bizottság 17 tagból állt: szovjet, angol, amerikai, német, olasz, francia, japán, brazil stb. katalogizálási szakemberekből. Vizsgálódásaikat először a nehezebb területekre: a szerzőnélküli és a testületi szerzős művekre korlátozták. A bizottság jelentésére és a további témafeldolgozásokra alapozva a Londonban 1959. júl. 19—25-ig tartó előzetes összejövetelen készítették elő végleges formájában az 1961. évi konferencia programját.

Azt hisszük, nem lesz haszontalan a magyar könyvtárosok számára, ha a nemzetközi könyvtári világot élénken foglalkoztató konferencia anyagát ismergetjük. Reméljük, hogy az érdeklődő könyvtárosok és dokumentalisták értékes hozzászólásaikkal támogatni fogják majd munkájában azt a magyar bizottságot, amelyet a magyar álláspont kidolgozására hívtak össze.

A múlt évi londoni előkészítő összejövetel az előzmények alapján először is arról tett hitet, hogy lehetséges megegyezésre jutni a katalogizálási problémák terén. Ezt azért volt lényeges kimondani, mert igen sokan kételkednek abban, hogy ilyen egyáltalán lehetséges. Szükséges is valamifajta megegyezés, mert a nemzetközileg használt bibliográfiákat és a nyomtatott katalóguscédulákat a megegyezés esetén nemzetközi viszonylatban is fel lehet majd használni. Gondoljunk csak arra, hogy ebben az esetben nemcsak a mi Könyvtárellátónk cédulái, hanem pl. az amerikai könyvekről esetleg a washingtoni Kongresszusi

Könyvtár katalóguscédulái kerülnek be a katalógusainkba.

A konferencia tárgyalásainak megkönnyítésére le kellett szűkíteni a témát: az 1961. évi konferencia nem foglalkozik a katalogizálás összes kérdéseivel, hanem csak a szerzői (alfabetikus) katalógus számára készült címléírások rendszavát érintő kérdésekkel. S még ezen belül is főleg a vitás, problematikus pontokkal, tehát azokkal, melyeknél lényeges elvi különbségek mutatkoznak az érvényben levő katalogizálási szabályzatokban.

Az egyes kérdések vitájában a szerzői betűrendes katalógus alapfeladatainak meghatározásából kell kiindulniok. Közismert dolog, hogy a katalógusban meg akarjuk találni a könyvtárban levő műveket. Tehát a katalógus alapfunkciója az, hogy a szerző vagy a cím szerint ismert művet egy bizonyos meghatározott helyen meg lehessen találni benne. De nemcsak ez. Gondoljunk csak arra, hogy a változó nevű szerzőket mindig egyetlen névalak alapján vesszük fel a katalógusba. Ennek oka az, hogy a katalógus második alapkövetelménye szerint egy szerző összes műveit, egy mű összes kiadásait egy helyre kell a katalógusnak összehoznia. Mert ha valaki arra kíváncsi, hogy egy szerzőnek milyen művei vannak, arra a katalógusnak válaszolnia kell, még ha a szerző a legkülönösebb nevek alatt jelentette is meg a műveit. Ezekből az alapkövetelményekből és abból, hogy milyen módokon lehet őket a legcélszerűbben, legelvszerűbben megvalósítani, születnek meg a katalogizálási szabályok, amelyek azonban a közös célt sokszor a legkülönbözőbb utakon igyekeznek elérni. Különösen két nagy irányzat áll szemben egymással, s ez az ellentét történeti adottságok eredménye: az amerikai szabályzat (az Amerikai Könyvtárosok Egyesülete, az ALA szabályzata) és az európai katalogizálási gyakorlatra igen erősen ható, legrégebbi, nagy tekintélyű szabályzat: a Porosz Instrukciók. A legélesebb ellentét a szerző nélküli művek rendszavának megválasztásában és a testületi szerzők kérdésében volt a két felfogás között. Azonban éppen a két legmerevebb álláspont lassú közeledése egymás felé, a legújabb tendenciák, amelyek a gyakorlatban egymás álláspontjának átvételét mutatják, jelzik, hogy alkalmas a légkör a nemzetközi egység megvalósítása számára.

A jövőévi konferencia most ismertető tematikája tehát a vitás kérdések-

re vonatkozik, s kérjük olvasóinkat, hogy amikor ezeket átgondolják, ne a mi katalógizálási gyakorlatunkra legyenek tekintettel, hanem vegyék figyelembe, hogy az itt felmerülő kérdéseket sokan világszerte nem úgy oldják meg, mint a mi szabványunk. Mint már említettük, az első tárgyalási pont a katalógus funkcióinak alapvető kérdéscsoportja. A második nagy kérdéscsoport a főlap rendszavának megválasztása. Akik katalógizálással foglalkoznak, tudják, hogy bizony ez nem egyszer bonyolult feladat, és nagyon sok esetben a katalógizálók még az egységes szabvány alapján is vitakoznak egy-egy adott eset fölött, de még eltérőbbek a különböző szabványok elvei és utasításai. Ilyen vitás területek — s így a konferencia tárgyalási alapanyaga — ebben a kérdéscsoportban: 1. A szerző nélküli művek rendszava, ha a szerző nevét más forrásból, nem magából a műből ismerjük (sok országban ui. ezeket a cím és nem a szerző neve alatt írják le). 2. A többszerzős művek rendszavának megválasztása. Az amerikai szabályzat pl. a sokszerzős műveket is az első szerző nevéhez veszi fel. Itt felmerül a „többszerzős” fogalom különböző formáinak problémája: vannak ugyanis társszerzős művek, de vannak önálló értekezésekből összeállított gyűjtemények is. 3. Megvitandó kérdésnek vették fel a szerzők egy bizonyos számán túl (nálunk háromnál, de van, ahol már két szerző, vagy csak négy szerző esetében) a címrendező alkalmazását.

A harmadik nagy kérdéscsoport az egyéni szerzőre vonatkozik. Eppen a katalógus második funkciója értelmében, hogy ti. egy szerző minden művét egyetlen helyre kell összehoznia, komoly problémák állnak elő az olyan szerzőknél, akik több nevet használtak, vagy több néven ismertek. (Gondoljunk a terjezett nőírókra, a többféle álnévet és valódi nevüket felváltva használó szerzőkre!) Nemzetközileg kell szabályozni azt is, hogy mi történjék az olyan szerzői nevekkal, amelyeknek írásmódja változó, vagy többféle nyelvi alakban fordulnak elő (pl. a klasszikus szerzőket más-más nyelvterületen más másféleképpen ismerik). Végül ebben a csoportban szerepelnek majd a kettős nevek és a különböző előtagokkal ellátott nevek, (pl. McColvin, La Bruyere, stb.) Itt külön tárgyalási pontnak vették fel a nem-európai neveket (kínai, indiai, arab stb.)

A negyedik kérdéscsoport — szennvedélyes viták tárgya — a *testületi szerzők* kérdése. Itt azt fogja a konferencia megvitatni, hogy kell-e egyáltalán és ha igen, milyen esetekben kell a műveket testületi szerző alatt katalógizálni. Probléma

itt a valamely főhatóságnak alárendelt testületek kérdése: a főhatóságot vagy pedig az alárendelt intézményt kell-e rendszónak megválasztani? (Pl. Történettudományi Intézet vagy Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete). Végül pedig megvitandó a földrajzi rendező kérdése a testületi szerzőknél. (Mikor kell földrajzi fogalmat és mikor közvetlenül a testületi szerző nevet rendszóul választani.)

Az ötödik csoport a *szerző nélküli művek* rendszavának megválasztása akkor, ha ezek különböző címek alatt jelentek meg és a címüket változtató periodikák esetében. (Itt még saját gyakorlatunkban is a legkülönbözőbb elvek érvényesülnek, hol a legrégebbi, hol a legutolsó, hol pedig a legismertebb cím alatt szoktuk őket felvenni.)

Az utolsó kérdéscsoport a *formai csoportos* rendszavak kérdése, mint pl. a *Törvények, rendeletek* és a hozzájuk hasonló rendszavak. Mindezeket a kérdéseket az IFLA széles alapon kívánja előkészíteni és megtárgyalatni. Ezért minden tagegyesületét, — nálunk a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Körét — felszólította a problémák beható tanulmányozására. Így alakult meg májusban a Szabó Ervin Kör küldötteiből, az OKT Katalógizálási Szakbizottságának, a Szabványügyi Hivatalnak és a Nemzetközi Dokumentációs Szövetség magyar részlegének tagjaiból egy munkabizottság a magyar könyvtárosok javaslataink kidolgozására. Eddigi két ülésén a bizottság kijelölte a konferencia anyagából kidolgozandó területeket, és megvitatta a katalógizálás alapelveit, a katalógus funkcióit, amely mindenfajta szabályzatalkotásnak nélkülözhetetlen alapja és kiindulópontja. A bizottság munkájának lényeges része lesz a magyar szabvány felülvizsgálata; ez a munka párhuzamosan folyik a nemzetközi konferenciára való előkészülettel, ugyanakkor azonban természetesen nem zárjuk le az új szabványt addig, míg a nemzetközi konferencián hozott határozatokat bele nem építhetjük. Így az átdolgozott magyar szabvány már az egységes nemzetközi irányelvek szellemében fog megszületni, tehát remélhetőleg korszerű lesz, s a világ könyvtárosainak gyakorlatából leszűrt legjobb tapasztalatokon fog alapulni.

Íme, milyen szorosan kapcsolódik a mi ügyünkhöz is a nemzetközi katalógizálási konferencia. Ezért tartottuk fontosnak a magyar könyvtárosok tájékoztatását, s szeretnénk, ha az érdeklődők továbbra is figyelemmel kísérik az ezen a szűk, de fontos területen végbemenő világeseményeket.

Horváth Magda

Az állományfigyelés olvasószolgálati jelentősége

Figyelemre méltó jelenség könyvtáraink munkájában, hogy egyre nagyobb gondot fordítanak az állománygyarapítás és az olvasómozgalom összefüggéseinek elemzésére. (Varga Béla cikke *A Könyvtáros* 1960. 4. sz.-ban és Szakács Sándoré az 1960. 3. sz.-ban.) Ennek oka az olvasószolgálat megjavítását célzó törekvések előtérbe kerülése.

Azonban kevés szó esik az állománygondozás másik oldaláról, az állománytervszerű és következetes szempontok szerint véghez vitt apasztásáról, rostálásáról. Első pillanatban ez furcsának tűnik, de az alábbi példák bizonyítják, hogy még nem egészen megoldott problémával állunk szemben.

Az 1956 után a falusi könyvtárakban előállott stagnálás — más okok mellett — arra is mutatott, hogy a könyvtárak a kisarányú állománygyarapítás mellett nem hajtottak végre állományrendezést, nem cserélték tervszerűen állományukat. Ennek következtében nem élő, hanem nagyrésztben szürke, megunt könyvállománnyal kellett dolgozniuk. A friss anyag sem került eléggé előtérbe, mert elsikkadt a sok, már nem kívánt könyv között.

Azonban a tervszerűtlen állománycsökkentés még komolyabb nehézségeket okoz, különösen a nagyobb könyvtárakban. Például a debreceni Megyei Könyvtárban hosszú évek alatt felhalmozódtak a kölcsönzési állományban olyan nem keresett könyvek is, amelyek 10, vagy ennél több példányban voltak meg. A könyvtár dolgozói 1957-ben kénytelenek voltak nagyarányú kivonást végrehajtani. Mivel azonban ez szinte rohamunkában történt, s a munka meggyorsítására egész csomó, az olvasószolgálatban nem eléggé jártas ember is beállt válogatni, nagyrészt csak mennyiségi szempontok érvényesültek. A négy-öt példányon felüli könyvek a főlépéldánygyűjtőbe kerültek (természetesen a gyakran keresett, közismert művek kivételével). Milyen hátrányos következménye volt ennek az olvasószolgálatban? Az *Anyá-ból* például több, mint húsz példányunk volt, a *Politikai gazdaságtan tankönyvből* még ennél is több. Erre jónéhány darabot kiraktunk, gondoltuk, hogy elég lesz hét, vagy nyolc példány is. Őszszel azonban jött a nagy bosszúság, mert a kötelező olvasmányosok egyre másra vitték ki ezeket a műveket, és két nap múlva már mind elfogyott. Szerencsére hamar eszébe jutott valakinek, hogy meg kellene nézni a főlépéldányraktárt, és diadallal hozta elő a már porosodni kez-

dő, de igen használható műveket. Mind-ebből persze nem az következik, hogy helytelen, ha a kölcsönzési raktárból a főlépéldány-tárba helyezük át a könyveket, hanem az, hogy állandóan és folyamatosan kell figyelemmel kísérni a könyvek áramlását a raktárban, s azokat, amelyek fölöslegesen hosszabbítják a raktári keresést, megnehezítik az olvasó gyors kiszolgáltatását, át kell helyezni megfelelő más raktárrészbe. (Pl. ha Abonyi Lajos mérhetetlen sok művét kissé csökkentettük, senki sem siránkozott miatta.)

Állandóan ellenőrizni kell az olvasótermi állományt is. Debrecenben 1959-ben hajtottak végre az olvasóterem tatarozásával kapcsolatban állományrevíziót. Ennek során az állomány csaknem 25 százalékát kitevő elavult, fűzetes kiadványok, idejét múlt kül- és belpolitikai tájékoztatók, honismereti művek, természettudományos fűzetek és könyvek, klasszikus írók kihasználatlanul heverő régebbi kiadásai, elkezdett és be nem fejezett sorozatok stb. kerültek felszínre. A dologban csak az volt a szomorú, hogy az állományellenőrzésnek nem a tartalmi vizsgálat, hanem az volt a kiváltó oka, hogy már egyszerűen nem férünk el az olvasóteremben. S éppen az olvasóteremben vetjük észre, hogy bár folyamatosan és következetesen bekerültek oda az általános érdeklődésre számot tartó és a helybenolvasási célokot szolgáló művek, az újabb könyvek sokszor elkerülték a könyvtáros figyelmét az állomány zsúfoltsága miatt. Így gyakran nem az új, hanem a régebbi, azonos témával foglalkozó könyv került az olvasó kezébe.

A Fővárosi Tanács által elrendelt olvasószolgálati felméréssel kapcsolatos állományvizsgálat is rámutat valami ehhez hasonló dologra. A Szabó Ervin könyvtárak éppen az olvasószolgálati munka megjavítása és a raktári tér növelése — céljából szintén hajtottak végre állománykivonást. A központi főlépéldányraktár állománya 1959 végén 28 753 volt. De ez a raktár sem könyvtemető, mert az 1959. év folyamán 3341 könyvet igényeltek belőle a könyvtárak.

Hogy mennyire szükség volt erre az akcióra, azt igazolja például a kispesti könyvtár könyveinek átnézése is. Az állománykivonást a vizsgálat időpontjáig kb a 6-os szakig hajtották végre. Ha sorban levettük a könyveket, láttuk, hogy az eddig tartó raktárrészben a könyvkártyák sűrű aláírásainak tanúsága szerint keresett könyvek vannak. Az utána kö-

vetkező raktárrészben, amely ráadásul még magán viselte egy 1952 körüli tervszerűtlen műszaki állományfejlesztés nyomait, a soha ki nem kölcsönzött könyvek száza sorakoztak. Más kerületi könyvtárakban, ahol már lefolyt a fölőspéldányok kivonása, még a legkevesebb keresett szakoknál is lényegesen jobb lett a helyzet.

Mindemellett rá kell mutatnunk arra is, hogy sok könyvtár állomány nyilvántartása nem követi folyamatosan az állomány tényleges, kopásból, vagy elavulásból létrejött csökkenését. Ennek következtében minden olyan forgalmi viszonyszám, amelyet az állománnyal való összevetésből kapunk, rosszabb képet mutat a ténylegesnél, s arra a téves következtetésre vezet, hogy a könyvtár olvasószolgálat nem dolgozik megfelelően. Egy 40 ezer kötetes állománynál már igen nagy torzítást okoz, ha a könyvtár éveken keresztül 4—5 ezer tönkrement, vagy használhatatlanná vált és a forgalomból ténylegesen kivont könyvet meglevőnek tekint. Ezek a csoportos leltárkönyvből, a katalógusokban és a raktári nyilvántartásban egyaránt benne vannak. Mi következik ebből? Az olvasó megtalálja a már elrongyolt könyv katalóguscéduláját. Kéri a művet, de nem tudja neki odaadni. Tegyük hozzá, hogy ez a kellemetlen helyzet rendszerint az igen keresett műveknél áll elő, hiszen ezek

mennek tönkre a leghamarabb. Ha ilyen eset többször előfordul, az olvasó gyanút fog, különösen, ha a kölcsönző könyvtáros a raktár ismeretében határozottan kijelenti, hogy a keresett mű nincsen meg a könyvtárban. Ilyenkor kínos és a könyvtár jóhíréét egyáltalán nem öregbítő jeleneteknek lehetünk tanúi.

A törlések elmulasztása a tervszerű gyarapítást is akadályozza. Például megjelenik valamelyik mű új kiadása. A beszerzést végző könyvtáros megnézi a raktári katalógust és azt találja, hogy 21 példány van belőle, tehát nem rendel újat. Néhány hónap múlva az olvasószolgálat munkatársai közlik, hogy a kérdéses műből venni kellene. Sajnos, addigra az már nem kapható. A raktár átnézése után derül csak ki, hogy a műből csupán elrongyolódott példányok vannak, a nyilvántartás elhanyagolt volta tehát megtévesztette a gyarapító könyvtárost.

A példákat még hosszan lehetne sorolni. De ezek is eléggé felhívják a figyelmet arra, hogy milyen fontos az állomány alakulásának pontos követése. Egyben arra is rámutatnak, hogy a könyvtár sok szállal egymásbakapcsolódó szervezettel, s ha bármelyik szál összegabalyodik, azt az olvasószolgálat sínyli meg. Ezért érdemes a legapróbb jelenségekre is kellő alapossgal figyelni.

I s z l a i Z o l t á n

KÉRDEZZ — FELELEK

A LENTI JÁRÁSI KÖNYVTÁR KÉRDÉSE: *Jár-e szabadság és ha igen, mennyi, annak a könyvtári dolgozónak, aki szerződéses munkaviszony alapján napi 4 órát dolgozik? Megjegyezni kívánjuk, hogy az illető szerződése meghatározott időre szól (1960. január 1-től 1960. december 31-ig), és más hivatal, vállalat stb.-nél nem áll munkaviszonyban.*

VÁLASZUNK: *A kérdést le kell egyszerűsíteniünk. A Munka Törvénykönyvének a rendes szabadságról és az alapszabadságról szóló rendelkezései (Mt. 49. és 50. §), valamint a Munka Törvénykönyvének végrehajtásáról szóló minisztertanácsi rendelet (Mt. V. 83. §) és a szabadság kiadásáról szóló jogszabály (Mt. V. 98. §) nem tesz különbséget aszerint, hogy az alkalmazott hány órát dolgozik naponta, sem aszerint, hogy más vállalatnál alkalmazásban áll-e, vagy hogy alkalmaztatása meghatározott időre szól-e — ha az egy esztendő eléri. A szabadság mértékét nem csökkenti az a tény, hogy a dolgozó munkaviszonyában napi rövidített munkaidővel dolgozik, mert a fizetési szabadság tartama alatt a szabadság idejére eső napokon is csak ugyanolyan napi munkaidőtől mentes. A rendes szabadság egyébként nemcsak a határozatlan időre, hanem az egy naptári hónapnál hosszabb határozott időre, vagy az egy teljes naptári hónapnál hosszabb ideig tartó, meghatározott munkára alkalmazott dolgozót is. Végül meg kell jegyeznünk, hogy a szabadságok függetlenek egymástól, több munkaviszony esetén tehát mindegyik szabadságot a megfelelő alkalmazáshoz kell mérni. Ugyanezt a magyarázatot adja „A Munka Törvénykönyve és végrehajtási szabályai” című kiadvány is (második kiadása megjelent Mikos Ferenc—Nagy László—Weltner Andor összeállításában Budapesten, 1955-ben a Közgazdasági és Jogi Kiadó kiadásában. 236—237 lap).*

A mi esetünkben az illető dolgozót 12 munkanap rendes szabadság illeti meg. Ez a szabadság már ez idő szerint is kiadható.

IDÉNYVÉGI MÉRLEG

Szinte minden évvégi számvetésünkben felmerül a gondolat, hogy munkatempónk már nem fokozható. S azután alaposabb vizsgálódás után rádöbbenünk arra, nemcsak egyes munkafolyamatok belső intenzitását, de bizonyos részterületeken a számszerű eredményeket is tovább kell növelni.

1959 szeptemberétől könyvtárunkban, a békéscsabai Megyei Könyvtárban nagy lendülettel fokoztuk mind a szóbeli, mind a szemléltető helyi propaganda-munkát. 1959 januárjától december 31-ig összesen 18 előadást és 74 kiállítást rendeztünk, ez év első felében viszont már 32 sikeres rendezvényről és 49 kiállításról beszélhetünk, amelyeken 1737 könyvet szerepeltettünk.

A már 1958-ban megkedvelt *Irodalmi Hétfőkön* kívül rendszeresítést tettük a hetenkénti klubest jellegű, ún. *Ismeretszerző Csütörtök* esteket, ahol a vendégek szakelőadók irányítása mellett vitatkoznak egy-egy előre meghatározott, a gyakorlati életből vett kérdésről, vagy elvontabb tudományos problémáról. E két népszerű forma mellett könyvtárunk gazdag művészettörténeti anyagának széleskörű megszerettetése céljából művészettörténeti előadásorozatot indítottunk. Ezek az előadásokon 1758 hallgatót láttunk vendégül. Az Irodalmi Hétfők átlagos látogatottsága 180—200 (olvasóterünk ennek a létszámnak a befogadására elég szűk), a művészettörténeti délelőtti 80—100, az Ismeretszerző Csütörtököké 20—25 fő.

Vajon milyen eredmények születtek e propagandamunka nyomán a könyvtár további működése, fejlődése tekintetében? Milyen megfontolások alapján vált szükségessé a propaganda fokozása?

Ezekre a kérdésekre többé kevésbé megnyugtató válaszokat adhatunk. Irodalmi Hétfőinknek általános irodalmi műveltség mélyítő, látókör szélesítő szerepük mellett nem egyszer közvetlen irodalompolitikai feladataik is vannak, pl a márciusban tartott „Két tűz között” című est (a két világháború között kialakult magyar irodalomról szólt) a felszabadulási ünnepségek előkészítéséhez nyújtott segítséget. A *Rónai Mihály András* által tartott „Májusi ének” című irodalmi est pedig a május elsejét köszöntő legszebb verseknek csinalt hathatós propagandát. Sikerét igazolja, hogy ezt a nagyon is politizáló műsort éppúgy megismételtették más városi szervek is, mint a „Humorban nem ismerek tréfát” c. nívós, vidám irodalmi estünket.

Mi a cél? — Az, hogy jöjjenek hozzánk, hogy beszéljenek rólunk. Gyakran hallani olvasószolgálati könyvtárosok köreiben: Az első olvasótoborzó sikerek után már minden olvasó megszerzéséért harcolni kell. — Ennek a harcnak nem rossz fegyverei ezek az előadások. Az Irodalmi Hétfők a szélesebb s könnyebben elérhető rétegekhez szólnak, az Ismeretszerző Csütörtökök már a könyvtár olvasótáborától távolabb álló rétegek bevonására irányulnak és épp ezért próbálunk ezekre eleinte csak szűkebb keretek között (melyek a beszélgetés ben-sőségeit is biztosítják) szervezni közönséget. Ezekben az esetekben mindenki arról hall, amit szeret, a meghívott személyeket természetesen az érdeklődési köröknek megfelelően válogatjuk ki, s a mi feladatunk az eseteken az, hogy megragadjuk az alkalmat a vitával kapcsolatos téma irodalmának propagandájára. Ez nem nehéz, hiszen lehet az est tárgya bármilyen elvont terület, szinte lehetetlen, hogy ne tudjunk hozzá bőséges irodalmi segédanyagot adni.

Azt a célt, hogy olvasótáborunkat újabb rétegek bevonása által kiszélesítsük, csak közvetve értük el. Azonban másodlagos célunkat — azt ti., hogy sok irányban ismertté váljunk a városban — elértük, s ennek hatása nem maradhat el. Azt is eredménynek könyveljük el, hogy most már sok olvasónk épp a beszélgetések hatására otthonosan mozog a könyvtárban, valamint azt is, hogy megteremtettük a későbbi nagyobb szabású tudományos ismeretterjesztés könyvtári törzsközönségét.

Kiléptünk a szépirodalom büvköréből, sőt a könyvtáron kívül megtartott előadásokkal helyhezkööttségünkben is. (A szépirodalom határai közül való kilépést a szemléltető propagandáról készült feljegyzések is igazolják. A fentemlített 49 kiállításból csak 10 mutat be szépirodalmi műveket). Nézzük tehát milyen változásokat hozott mindez a kölcsönzésben? Sikerült-e némi érdeklődést ébresztünk az eddigi méltatlanul elhanyagolt területek iránt?

Száznolcvan fokos fordulatot nem várunk. Megszoktuk már, hogy a könyvtári munkában nem igen találunk afféle „csodafegyvereket”. Nagy mulasztásokat egyszerre behozni egyébként sem lehet, s itt bizony jócskán van még tennivalónk. Az 1959. évi munkajelentésünk is beszél erről. „Az olvasás tertszervezésére nem számíthatunk. Több évtizedes mulasztásokat kell pótolnunk, ami csak las-

sú és szívós felvilágosító nevelő munkával valósítható meg. A Megyei Könyvtárban erre irányuló törekvéseinknek még csak alig mérhető eredményei mutatkoznak."

Ilyen alaphelyzet ismeretében kell vizsgáljunk munkánkat s annak eredményeit. Hiba lenne minden eredményért a propagandamunkát dicsérni, hiszen egész könyvtári tevékenységünk csak összefüggéseiben értékelhető. S végső fokon a népi demokratikus államrendben

kialakuló életforma, az ezzel kapcsolatos művelődési igények megszabta természetes növekedés törvényszerűségeiről sem feledkezhetünk meg.

Figyelembe véve a fentebb vázolt, az olvasás irányításáról szomorú képet nyújtó állapotokat, némileg elégedetten szemlélhetjük az elért számeredményeket, amelyek a növekvő átlagkölcsonzés mellett a jól alakuló ismeretterjesztő forgalomról is tanúskodnak, az itt feltárt táblázatok szerint.

Az 1959 január 1.—1959 június 30. közötti könyvforgalom (ekkor még nem tartottunk Ismeretszerző csütörtököt)

Kelet	Ideológia	Műszaki	Mezőgazd.	Egyéb ism. t.	Ism. terj. összesen	Összes kölcsönzött mű
1959 I.	228	126	81	1062	1497	10218
1959 II.	196	109	74	1040	1419	9191
1959 III.	130	113	98	980	1321	8869
1959 IV.	114	113	57	1183	1467	8768
1959 V.	106	87	48	1115	1356	7954
1959 VI.	209	155	50	989	1423	7596
Összesen:	983	703	408	6369	8483	52596 kötet

Könyvforgalomunk 1960 január 1.—1960 június 30. között (22 jól sikerült Ismeretszerző csütörtök után)

1960 I.	196	228	147	1105	1676	10443
1960 II.	216	233	154	1217	1820	10849
1960 III.	234	168	120	964	1486	11161
1960 IV.	197	190	156	896	1439	9642
1960 V.	269	235	155	947	1606	9703
1960 VI.	238	171	134	787	1330	8188
Összesen:	1350	1225	866	5916	9357	59986 kötet

Egy évadot zárunk, ezért időszerűnek érezzük a mérlegkészítést, mely azt mutatja, hogy ez a mérleg egyensúlyban van. (Szabad Olga)

AZ IDÉN LIPCSEBEN megrendezésre kerülő „Szocialista Országok Könyvkiállításán” a Lengyel Népköztársaság 250 válogatott könyvvel vesz részt. A lipcsei Régi Városházán megtartandó kiállításon a „Kommunista Kiáltvány” valamennyi kiadványa is megtekinthető majd.

JACQUES RÉMI és R. Woog La Française et l'amour című könyve (Robert Laffont kiadása) a francia közvéleménykutató intézetnek több mint ezer francia nőhöz intézett körkérésére kapott válaszokat foglalja össze, melyek a kérdezettek gyermekéveire, serdülőkorára, leányéletére, házasságára, házasságtörésére, házassá-

guk felbontására és a magányosan élő nő életére vonatkoznak. Minden egyes fejezetet olyan írók kommentálnak, mint Felicien Marceau, Christiane Rochefort, Marcel Aymé stb., akik egyébként a könyv címével azonos című film forgatókönyvének különböző fejezeit írták.

JOSÉ-LUIS DE VILLALONGA nyerte el a francia „Rivarol”-díjat, mellyel egy külföldi író francia nyelven írott művét jutalmazzák.

AZ 1928. május 25-én, az Északi Jeges-tengeren elpusztult Italia nevű olasz hajó tragédiáját eleveníti fel Wilbur Cross *Chost Ship of the*

Pole c. regénye, mely júliusban jelenik meg a Sloane kiadónál.

MŰHELYTITKOKAT árul el textiliák és PVC-fóliák kézi festésével, textiliákra való fényképezéssel foglalkozók részére a most megjelent Mihailik Béla: „Textiliák kézi festése” című könyv, amely sok, többszínű mintát tartalmaz.

A PÁRIZSBAN ES LONDONBAN ELŐ AMERIKAIÁKRÓL szól Maitland Zane első regénye, melynek címe „Easy Living”. A regény főalakja egy tehetséges fiatal zenész, aki Európába megy, hogy tanuljon, de egyik családás a másik után éri.

A KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG KÖNYVTÁRÜGYE

Óriási terület, sokszáz millió ember, gazdag kulturális örökség és a jelen diadalmos fejlődése — ezek azok a tényezők, melyekhez a népi Kína könyvtárpolitikája igazodik a műveltség széleskörű elterjesztését célzó nagy kulturális munkában. Bár Kínában mindig nagy bece volt a könyvnek, régen csak az uralkodó osztályok szűk körére korlátozódott a műveltség megszerzésének igénye. Kína ősi kultúrájára jellemző, hogy a nyomtatás bizonyos formáit és a papír használatát évszázadokkal Európa előtt feltalálták.

A Pekingi Állami Könyvtár ma is őrzi a sanghaji jóstáblákat az i. e. 1500-as évekből, a csontra, bambuszra és fára metszett feljegyzéseket az i. e. II. és III. századból. Legrégibb megmaradt nyomtatványuk a IX. századból való. A Chu dinasztia idején, i. e. 1000 évvel, igen sok harcászati, vallási és történelmi mű jelent meg. Egy-egy császár akkoriban annyira szerette a könyveket, hogy kedvenc darabjait vele temették el a sírba. Ezek közül néhány napjainkban került elő.

De régiek a könyvtárak is, — melyek részben a levéltárakból fejlődtek ki — történetüket az i. e. VI. századig nyomozhatjuk. A Chan dinasztia idején, Vu császár korában már udvari levéltárak és könyvtárak működtek többszázéves állományal. A legtöbb művet kis bambuszlapokra írták, egy-egy csomót zsinnyel és bőrcsíkkal kötötték össze. A VI. században már 370 000 papírtekerces volt a Szej dinasztia könyvtárában, és bár a X. században már a nyomtatást is ismerték, a művek legnagyobb részét még kézzel másolták.

A későbbi századok során a dinasztikus és feudális könyvtárügy fejlődött ugyan, de az elzárkózás nem sokat enyhült, a könyvtár kevesek műhelye maradt. Csak a XX. században változott a helyzet. A vallásnak és a megmerevedő tudománynak évezredek otthonaiba az 1911-es nagy kínai forradalom juttatott be először friss levegőt. Az igazi fejlődés azonban a népi Kína hatalomra jutásával kezdődött meg. A letűnt századok felbecsülhetetlen értékű kincseit ma a népi Kína megbecsülése övezi, sőt, egymásik császári könyvtári katalógust, vagy a „Nagy Hármaskönyv” (Tripitaka)

névű klasszikus buddhista bibliográfiát a történelem- és irodalomtudósok ma is használják.

A Kínai Népköztársaság Állami Könyvtára Pekingben

A nemzeti könyvtár alapjai a Ming és a Csing dinasztiaig nyúlnak vissza, de a közönség előtt csak 1912-ben nyitotta meg kapuit. 1931 óta szép, kínai stílusú épületben van, egy pekingi park közelében. Kötelempéldányok útján megszerez minden kínai nyomtatványt, gyűjti a külföldi kínai tárgyú irodalmát, de nem adta fel az általános gyűjtőkör elvét sem. A népi hatalom kezdete óta állománya ugrásszerűen emelkedett, ami részben a megnövekedett könyvkiadásnak, részben a magánkönyvtárak államosításának köszönhető. Például 1952-ben 32-szer nagyobb volt a gyarapodás, mint 1946-tól 1948-ig. A mai négy és fél milliónyi állománynak kb. egynegyede külföldi, főleg orosz és japán nyelvű munka. 500 kínai és 300 külföldi folyóirat jár rendszeresen a könyvtárba, a külföldi könyveket a Nemzetközi Könyvesbolt útján szerzik be. Tekintélyes a külfölddel folytatott csereforgalom ma is, a magyar könyvtárak közül a Széchenyi Könyvtárral és az Akadémiai Könyvtárral van rendszeres cserekapcsolatuk.

A külföldi látogatót szertartásos udvariassággal fogadják, a fogadóban teával kínálják, majd bevezetik a 2—3 ezer éves kéziratok birodalmába, a kincseket érő klasszikus buddhista tekercsek, bronz-, fa- és kőtáblák közé. Az érdekességek közé tartozik Lu-szin író és filozófus gyűjteménye, a koraközépkori ösnyomtatványok és az „újabb”, pár száz éves kéziratok terméi.

Nehezebb az európai látogató dolga, ha a katalógusokban akar kiigazodni, mert a kínai, japán, orosz és latin írásrendszerek különbözősége más és más katalógust kíván. A szerzői és címszó-katalógusok mellett még hiányzanak a szakkatalógusok. Ahol mégis osztályozást használnak, az általában tizedes rendszerű.

Igen széleskörű a bibliográfiai munka: 1954-ben például 75 különböző bibliográfiai kiadvány készült el. A szoros értelemben vett nemzeti bibliográfia helyett a Kínai Kiadói Főigazgatóság kiadja az

„Új könyvek havi bibliográfiáját”. Folyamatosan megjelenik a folyóiratbibliográfia és igen sok, termelést előmozdító ajánlóbibliográfiát is készített a könyvtár. 1950 óta nyomtatott katalóguscédulák készülnek, ezeket nagy példányszámban terjesztik a különféle könyvtárak között.

Az olvasóforgalom nagysága is Kína hatalmas embertömegeire emlékeztet: hétköznaponként kb. 1000, ünnepnapokon csaknem 2000 olvasó látogatja az olvasótermeket. Az olvasók díjmentesen forró vizet is kapnak, ezt szívesen kortyolgatják a kánikulában. Az általános-, a folyóirat- és a tudományos olvasó- és a késő esti órákig nyitva van, és természetesen van külön gyermekolvasó is. Sok népszerűsítő előadást és ankétot rendez a könyvtár, de 733 különféle könyvbeltől üzem, iskolai, katonai könyvtárnak is rendszeres támogatást nyújt, mozgókönyvtára pedig folytonosan a vidéket járja. E sokféle tevékenységhez képest a dolgozók száma nem is nagy: 340 dolgozó végzi a munkát, közöttük soknak még nincs könyvtárosi szakképzettsége.

Tudományos könyvtárak

A tudományos könyvtárak száma 1957-ben összesen 5275 volt, beleértve a magasabb oktatási intézmények könyvtárait is. Nevezetes a *Nankingi Könyvtár*, kétmillió állománnyal, 90 000 kötetes régi és ritka könyvanyaggal. Sokszerű régi táblanyomat, dráma- és regénykézirat, ősrégi orvostudományi, néprajzi és régészeti könyvek és a modern kínai történelmi gyűjtemény teszi messze földön híressé ezt a könyvtárat. A régi világban kutyaversenyeket rendeztek abban az épületben, melyben ma *Sangháj* ötnegyedmillió, jórészt régi és ritka nyomtatványokból álló gyűjteménye kapott helyet. Szubtrópusi fák árnyékában, gyönyörű parkban állanak a *Szunjatszen Egyetem* pekingi épületei, bennük a 800 000 kötetes gazdag tudományos könyvtár. A tudományos könyvtárak között talán a legfontosabb az *Academia Sinica* kétmillió könyvtára, mely ugyancsak Pekingben van. Különösen a könyvtár külföldi csereforgalma jelentős. A pekingi *Csing-hua Műegyetem* három olvasótermének összesen 1000 férőhelye van, ennek megfelelően élénk az olvasóforgalma is.

Közművelődési könyvtárak

A népi Kína művelődési forradalma néhány esztendő alatt óriási eredménye-

ket ért el. Nehéz és nagy vállalkozás a könyvkultúra terjesztése, hiszen a kínai szótagírás megtanítása a nagy százalékban írástudatlan nép körében rendkívüli erőfeszítéseket kíván. Az analfabétizmus elleni küzdelemben éppen ezért fontos állomás volt az 1956. és az 1957. év, mert ezekben az években változtatták meg európai mintára a hátulról előre lapozást és a jobbról balra való olvasást és írást. Csökkentették a könyvelő szótagjainak a számát is. A döntő változás folyamata mégis 1958 január elsejével kezdődött: 26 betűs latin ABC-t fogadtak el. Ez sokáig párhuzamosan él még a szótagírással, de végül annak helyettesítésére van hivatva. Addig is a kevés és egyszerű írásjelű, képes könyvecskék ezrei jelennek meg azok számára, akik most tanulnak meg írni és olvasni.

A könyvkiadás fejlődésének beszédes számai: 1938-ban kb. 10 000 mű jelent meg 10 millió példányban, 1956-ban kb. 30 000 művet adtak ki 780 millió példányban, 356 napilap és 575 folyóirat jelenik meg rendszeresen, és minthogy mindez még nem elegendő, számuk rohamosan növekszik.

A közművelődési könyvtárak száma 20 év alatt még nagyobb arányokban növekedett: számuk 5200 könyvtárról 45 000-re nőtt. A rendszer a modern hálózati elven alapszik: egy-egy országrész állami központi könyvtára (*Északkeleti Nemzeti Könyvtár*, Mukden; *Közép-Déli Nemzeti Könyvtár*, Vucsang; *Dél nyugati Nemzeti Könyvtár*, Csungcsin; *Északnyugati Nemzeti Könyvtár*, Langcsu, stb.) fogja össze a tartományi könyvtárakat, ezek a kerületiek, melyek viszont a községi könyvtárak munkáját irányítják stb. 1952-ben 59 tartományi könyvtár működött, némelyik félmillió állománnyal (Hopej, Sanshi). Pekingben a 18 közművelődési palota könyvtárai mindig tele vannak könyvre éhes olvasókkal. A városokban és falvakban 2436 népklub működik kisebb könyvtárakkal, és 17 000 szakszervezeti könyvtár van.

A falusi könyvtárak szaporodó tízezrei maguk választják ki az olvasóköri felelősöket, és hogy a könyv eljusson a legtávolabbi zugokba, a legtávolabbi építkezések munkásaihoz is, gyakran rúdra akasztott ládákban, vállon viszik a könyveket. A nyomorúság és tudatlanság helyébe fokozatosan a kultúra és jólét lép, mindez lassan elválaszthatatlan része lesz a kínai ember mindennapi életének.

Gombocz István

Egy klubszerű községi könyvtár

Baranya megye „mintakönyvtára” a nemrég intézményesített szökédi községi könyvtár. Érdekes, hogy ebben a községben mintha összesűrűsödött volna mindaz a nehézség, amivel a megye könyvtári hálózatában meg kell küzdeni: az apró község jelentette gondok, a nemzetiségi kérdés, a községből eljáró ipari dolgozók problémái.

Szökéd lakossága 550 lélek körül van. Hatvan százaléka magyar, harminc százaléka horvát, tíz százaléka német anyanyelvű. A lakosság többsége földműveléssel foglalkozik, de családonként legalább egy fiatal gyárba jár dolgozni. Körülbelül ötven vasutas, néhány kisiparos és két pedagógus teszi teljessé a képet. A tanács, amennyire egy ilyen kis község anyagi erejétől telik, megértően támogatja a könyvtárat. Helyiséget, sajnos csak az italbolt épületében tudtak a könyvtár számára biztosítani, a felszerelés is lehetne különb, de a belépőt tisztaság, rend fogadja. Sokszor nem is vesszük észre, milyen hősies munka van a puszta rendtartásban. Mi is váratlanul állítottunk be a könyvtárba, de a könyvek kifogástalan raktári rendben sorakoztak a szekrényekben, és a helyiség ragyogó tisztára volt takarítva.

Az ősz bajszú könyvtáros, a *Szocialista Kultúráért* jelvényvel kitüntetett *Vándor János* fiatalkorában ácslegényként járta a megye falvait. Esténként, munka után jól esett volna olvasnia, de seholsem tudtak mást adni a kezébe, csak kalendáriumot. Ez az élmény dolgozott benne, amikor a letéti könyvtár létrejött: a tanácsülésen felállt és kérte, hogy ő lehessen a könyvtáros. Egy évtizedes munkája derekasan hozzájárult ahhoz, hogy a szökédi valóban megszerezésük az olvasást. Ma már egyre több a könyvvásárló a faluban, az *Aranykönyvtár* sorozatnak hat előfizetője van. Mindezt a könyvtár is kezdi megérezni. Néhány rendszeres olvasó ritkábban nyitja rá az ajtót a könyvtárosra.

A könyvtár állománya 722 kötet, tehát jóval több, mint egy kötet lakosonként. Körülbelül négyszáz kötet a megyei könyvtár letéti anyagából leltározta át a könyvtár intézményesítésekor, a többi községfejlesztésből vásárolták. Évek óta rendszeresen 1500—2000 forintot költenek könyvre. Az állomány összetétele, elsősorban a szépirodalomé igen jó, csak az ismeretterjesztő könyvek aránya alacsony. Alig van olvasmányos politikai munka, útleírás. Még egy fogyatékoság: mindössze negyven német nyelvű és tizenhárom szerb-horvát nyelvű könyv van az állományban. A könyvtár 5000 forint-

tos költségvetéséből 2000 forint jut könyvbeszerezésre, ezt az összeget azonban le kellett kötni a Könyvtárellátónál. Így a nemzetiségi anyagot nem tudják gyarapítani. Az irodalmi és néprajvi közötti különbség csak tetézi ezt a nehézséget. Így nem csoda, ha 1960 első negyedéve során csak tizenkét német és négy szerb-horvát nyelvű könyvet kölcsönöztek az olvasók.

A könyvtár számszerű eredményei nem kiugróak. Ottjártunkkor 59 beiratkozott olvasója volt, negyedévi forgalma 350—400 kötet. Ez csak jó átlagos eredménynek látszik, de évek hosszú során keresztül mindig ezt a jó átlagot tartani igen rendszeres, szívós és céltudatos könyvtári munkát követel. A községben egyedül itt folyik népművelési munka. Az italbolt melletti helyiség valóban falusi klubnak tekinthető. A könyvtáros szinte itt él: a könyvtár nyitvatartása heti tizenkét óra. A könyveken és a legfontosabb folyóiratokon kívül a művelődést és a kulturált szórakozást szolgálja a községi tanács segítségével vásárolt rádió, sőt a saktábla is. Ma már sok szökédi életéhez szorosan hozzátartozik az is, hogy vasárnap délelőtt vagy este beül a könyvtárba, végigfutja a legfrissebb folyóiratokat, esetleg rádiót hallgat, olvasgat. Így válik a könyvtár nélkülözhetelenné. Ebből következik — azon a tanulságon kívül, hogy a számszerű eredmények önmagukban nem mutatnak meg mindent — az is, hogy a helyben-olvasás lehetőségének biztosítása nélkül semmilyen könyvtárban sem lehet komoly könyvtári munkát végezni. Kisebb helyeken ennek a klubszerű helyiségnek elsősorban az alapfokú önművelést és a kulturált szórakozást kell biztosítani, járási székhelyeken, városokban pedig az elmélyült tanulásra, kutatómunkára szolgál.

A könyvbeszerezés módja is szépen mutatja, hogy mennyire közérdekűnek tartják a könyvtár munkáját Szökéden. Minden megrendelőjegyűk érkezésekor összeül a község kulturális bizottsága, és gondos mérlegelés, sőt nem egyszer hosszú vita után döntenek arról, milyen könyvekkel gyarapítsák a könyvtár állományát. Jó volna, ha a Könyvtárellátó gyorsabban küldené a megrendelőjegyeket. Sokszor valósággal lóhalálában kell kitölteni a jegyzéket, hogy a megadott határidőre a megyei könyvtár láttamozásával visszaérkezzen a Könyvtárellátóhoz.

Vándor János egy területen nincs megelégedve munkájával. Mint mindenhol az országban, Szökéden is sok fiatal

abbahagyja az olvasást, ha az általános iskolát elvégezte. Nagyobb városok környekén erősen érvényesül a város üzemének szívóhatása. A bejáró fiatalok kulturális ellátása különösen nehéz.

Megpróbálta a fiatalokat is bevonni az olvasótáborba, azonban ebben az esetben egyelőre túl nagy kísértésnek bizonyult a szomszédos helyiségben működő italbolt.
Katona Tamás

A szombathelyi továbbképző tanfolyamról

Megfelelő elhelyezés hiányában a községi könyvtárosok továbbképző tanfolyamát június vége helyett csak július közepén (11—16) tudtuk megrendezni. Az időpont nem kedvezett sok könyvtárosnak, ennek ellenére sikerült 124 résztvevőt toborozni. A szervezésbe és általában minden előkészítő munkába bevontuk a járási könyvtárvezetőket, sőt szakmai előadások tartására is felkértük őket.

A tanfolyam tantervét előre elkészítettük, s azt minden könyvtárosunknak kiküldtük. Ebből láthatták, milyen fontos kérdésre ad választ a tanfolyam, el is értük, hogy a meghívottak többsége legyőzte a felmerülő akadályokat, és megjelent a tanfolyamon. (Volt olyan is, aki más tanfolyamról jött át, mert ezt fontosabbnak tartotta).

Tanfolyamunk főcélja a tanácsi kezelésbe adás előkészítése volt. Az előadások gerincét ennek megfelelően a szakmai előadások képezték. Az elhangzott előadások sorrendben a következők voltak:

A közművelődési könyvtárak feladatai az MSZMP művelődési irányelveinek megvalósításában;

Pártunk értelmiségi politikája;

A könyvtárak tanácsi kezelésbe adásának jelentősége és gyakorlati lebonyolítása;

A községi könyvtárak könyvvállománya, fejlesztésének követelményei;

Hogyan segíti szakirodalmunk a mezőgazdaság szocialista átszervezését;

A községi könyvtárak szerepe az új falu kialakításában;

A könyvek feldolgozása, katalógusok, katalógizálás;

Az ifjúság nevelésének kérdése az irodalom tükrében;

A József Attila olvasómozgalom;

Foglalkozás az olvasókkal, kölcsönzési munka;

A könyvek szerepe a világnézet nevelésben: a nacionalizmusról és az internacionálizmusról;

A könyvvállomány védelme;

A községi könyvtárak propaganda munkája.

A tanfolyam utolsó napján a Megyei Tanács VB elnökhelyettese válaszolt a

művelődési, kül- és belpolitikai kérdésekre.

Az előadók könyvtárosok voltak; de négy külső előadót is felkértünk.

A szakmai előadások általában csak a lényeges kérdésekre tértek ki. Az előadásokat délután, járásonkénti csoportokban szemináriumi foglalkozás követte. A megfelelő példányszámban beszerzett nyomtatványokon minden résztvevő a legapróbb részletig gyakorolta a könyvtári munkát. A szemináriumi foglalkozások nagyon fontos részét képezték a tanfolyamnak, s kiterjedtek a községi könyvtárosok munkájának minden részletére. Azt tapasztaltuk, hogy a járásonkénti foglalkozásokon a könyvtárosok szabadban tárták fel problémáikat és pótolták hiányos ismereteiket. A foglalkozásokat a járási könyvtárvezetők vezették.

A tanfolyamot több rendezvénnyel igyekeztünk családiasá, bensőségessé és szórakoztatóvá tenni. Az első napon ismerkedési estet rendeztünk, majd egymást követték a következő rendezvények: mozielőadás, Kérdezz-Felelek est, színházi előadás, irodalmi este. A „kérdésszelelel” műsor kérdései a könyvtári munkával voltak kapcsolatosak, és a legtöbb pontot szerzett hallgatók értékes könyvjutalomban részesültek.

Külön érdekessége volt a tanfolyamnak az ötletesen és jól szerkesztett *faliújság*. A hat nap alatt három szám jelent meg, s mindegyik sok tanulságot, de még több derűt szerzett olvasóinak.

1954 óta nem volt hasonló tanfolyam Szombathelyen. Mivel a jövőben többször megismételjük, igyekeztünk példásan megszervezni és lebonyolítani, hogy jó benyomások maradjanak a résztvevőkben, és jó híre eljusson minden könyvtárhoz. Előbb-utóbb ugyanis minden községi könyvtárhozunkra sor kerül: elvégeztetjük velük a továbbképző tanfolyamot. A megnyitón meglepetéssel szolgáltunk: minden résztvevőnek „Könyvtárostanfolyam Szombathely 1960” felírással kemény táblás (külön erre az alkalomra készített) cserélhető jegyzetkönyvet és ceruzát ajándékoztunk. A záró ünnepségünkön nyomdai úton készített emléklapot adtunk át mindenkinek.

Kuntár Lajos

A GYULAFEHÉRVÁRI BATTHYÁNY KÖNYVTÁR

1.

Gyulafehérvár városa, melyet ma a Román Népköztársaságban újra középkori latin nevén *Alba Iulia*-nak neveznek, őrzi falai között az egyik legértékesebb magyar alapítású 18. századi könyvtárat, a gróf *Batthyány Ignác* erdélyi püspök által alapított Batthyaneumot.

A könyvtárnak közvetlen előde Gyulafehérváron nem volt. Batthyány püspök a könyvtáralapítással éppen a város régi tudományos rangját akarta visszaadni, felidézve azt az időt, amikor még Gyulafehérvár fejedelmi székhely volt, s iskoláját Bethlen Gábor főiskolai rangra emelte azáltal, hogy olyan kitűnő külföldi tudósokat hívott meg oda, mint *Alsted* és *Bisterfeld*. Utóbb *Apáczai Csere János* reformtörekvései bontakoztak ki, és buktak el itt a hatalommal való összeütközésben. De 1658-ban a török elpusztította, felégette a várost, a nagyhirű iskola Nagyenyedre költözött, s Gyulafehérvár többé nem érte el régi fénykorát. A 18. század elején a város a Habsburg és katolikus restauráció jegyében „épült újjá”: visszaállították a katolikus püspökséget, s III. Károly katonai célú épületekkel rakta tele az újjáépített várat.

2.

Batthyány Ignác 1780-ban nyeri el az erdélyi püspöki széket, abban az évben, amikor II. József trónra kerül. Bár Batthyányt még Mária, Terézia nevezte ki, a kettő egybeesése talán nem véletlen. A szelídlelkű, buzgóságáról, de ugyanakkor vallási türelmességéről ismert, tudóshajlamú férfi sokkal inkább alkalmas II. József felvilágosult egyházpolitikájának végrehajtására, mint erőszakos térítéseikről hírhedt elődei. A pesti, majd nagyszombati tanulói után Grazban, később Rómában folytat tanulmányokat, itt is szentlelkű pappá. Rómában az Apollinare kollégiumban tanul, kezeli az intézet könyvtárát, a vatikáni könyvtárban külön pápai engedéllyel kutat és gyűjti, másolja hangyaszorgalommal a magyar egyháztörténelemmel kapcsolatos iratokat. Már ekkor élénk levelezést folytat hazai történészekkel, így *Cornides Dániellel* és *Kollár Adámmal*. Mikor hazatér, tagja egy római tudós társaságnak, az *Academia Philaletorum*-nak, az Igazságot szeretők akadémiájának.

Itthon Egerbe kerül *Esterházy Károly* püspök mellé, kanonok, majd nagyprépost lesz. Eger kedvező környezet Batthyány számára: Esterházy Károly

Batthyány Ignác arcképe

ez idő tájt kezdte el építtetni a lyceum épületét, mely az iskolán kívül nagyszabású, barokk pompájú otthont volt hivatva adni a püspök közel tizenhatezer kötetes könyvtárának. Ugyanakkor Pécsért a jobbágyszármazású *Klimó* püspök alapít könyvtárat, és 1774-ben — Magyarországon elsőként — megnyitja magángyűjteményét a nyilvános használat előtt.

Buzdító, ösztönző példa tehát volt elég Batthyány előtt, aki később a két említett főpapi könyvtárat jóval túlszárnyaló gyűjteményt hozott létre és hagyott az utókorra.

3.

Erdélyben Batthyány a reá jellemző komolysággal és alaposággal látott neki feladatának. Egyházszerző munkájából csak két, bennünket is érdeklő dolgot emelünk ki: egyházmegyéje papjai részére kiadott könyvben, mely szabad fordítása egy francia műnek, különösen fontosnak tartotta a papok számára a testi munka, illetve a kézművesség gyakorlását, főként az asztaloságot, építészetet, cipészetet és a mezei gazdálkodást. Nagy gondot fordított ezenkívül a papnevelésre; az alacsony színvonalú, jóformán csak teológiára szorító papképzést a tudományok alaposabb oktatásával kívánta kibővíteni, ő maga álla-

pítva meg a tantervet a gyulafehérvári papnevelde számára.

Batthyány azonban egyházi munkáján felül is kívánt hazájának szolgálni. Látna a hazai tudományos élet szervezetlenségét, anyagi eszközök híján való elmara-dottságát, egy tudós társaság alapítása foglalkoztatta, mely a szétszórt erőket összefogva fellendítené a tudományos kutatást. Tervszerűen megállapított kutatói program, rendszeres felolvasó ülések, pályatételek, publikálási lehetőség megteremtése szerepeltek részletesen kidolgozott akadémiai tervezésben, mely azonban „jámbor szándék” maradt.

Batthyány ekkor *Mártonfi József* sze-beni iskolaigazgató tanácsára egy csillagvizsgáló létrehozását határozta el, a kor szokása szerint könyvtárral és múzeum-mal kiegészítve. Az alkalmas épület ön-ként kínálkozott: a feloszlott trinitárius rend várbeli temploma és kolostora. A két emeletre osztott templom földszin-jére költözött a püspöki nyomda, a hajó alsó részébe a csillagász és a könyvtáros lakása, felső, magasabb részébe, karzato-san, két szinten elhelyezve került a könyv-tár, legfelső, Batthyány által épített emeletére pedig a csillagvizsgáló.

4.

A bibliofil püspök ifjúságától kezdve szenvedélyesen gyűjtötte a régi és ritka könyveket, kéziratokat, nagy összegeket áldozva erre a célra. Alapító levelében azt írja, hogy könyvtárára harmincezer forintot költött, ami korában igen tekim-télyes összeg volt. Már olaszországi ta-nulóévei alatt hozzálátott a könyvgyűj-téshez. Egerben alkalma nyílt a régi fel-

vidéki egyházi könyvtárak anyagából vá-sárolni. Egyik legértékesebb vétele a lő-csei parókia gyűjteménye. A középkori eredetű bártfai egyházi, majd városi könyvtárból is vett értékes könyveket. Erdélyben a feloszlott jezsuita rend ottani rendházainak könyvei nagyobb-részt Batthyány gyűjteményébe kerültek. Egyházmegyéjében egy-egy püspöki kör-út is jó alkalom volt arra, hogy a plébá-niák régi könyveit felkutassa és megsze-rezze. Legnagyobb vásárlását 1786-ban eszközölte, amikor Migazzi Kristóf — egyszemélyben bécsi érsek és váci püs-pök — körülbelül nyolcezer kötetből álló könyvtárat megvette. A külföldi kódexek és ősnymtatványok innen kerültek a Batthyaneumba. Migazzi ezeket valószí-nűleg feloszlott alsó-ausztriai kolosto-rokból szerezte. Könyvtárossát, Dániel Im-rét kiküldte Olaszországba, hogy az olasz könyvtárakban és levéltárakban magyar-vonatkozású iratokat kutasson fel és má-soljon le. Dániel Imrének másik feladata az volt, hogy Róma, Nápoly, Velence könyvpiacáról vásároljon Batthyány szá-mára.

Gyulafehérváron Batthyány könyvei kezdetben a püspöki palotában voltak el-helyezve, s csak a trinitáriusok templo-mának átalakítása után kerültek végle-ges helyükre. Alapítólevelét is ekkor, 1798 júliusában írta meg, mely szerint könyvtárat a mindenkori erdélyi katoli-kus püspök fő felügyelete alatt a köz használatára bocsátja. Az egész intézet (csillagvizsgáló, könyvtár, ásvány- és régi-séggyűjtemény, utóbbiban igen értékes éremgyűjtemény) fenntartására és gyara-pítására 38 200 forint értékű ingatlant ha-gyott. *(Folytatjuk.)*

Somkuti Gabriella

KÖNYVTÁROS TANFOLYAM PLOVDIVBAN

Bulgáriai nyaralásom arra az időre esett, amikor a Bolgár Népköztársaság három vá-roszágban tanfolyamot tartottak az érrettségizett közművelődési könyvtárosok számára.

A bolgár könyvtárosok ezen a téren már meglehetősen nagy tapasztalattal rendelkez-nek, az érrettségizett könyvtárosok képzését először levelező úton kezdték, de az évek so-rán kiderült, hogy sokkal célszerűbb, inkább rövidebb, de bentiakos tanfolyamokat tar-tani. Az egyik ilyen tanfolyamot sikerült meg-látogatnom. Ezt a tanfolyamot a Plovdivi könyvtár, az ország második nemzeti könyv-tára (kötelespéldány joggal) irányítja. A könyvtár igazgatóhelyettese, Hriszto Hriszto-ve elmondta, hogy a tanfolyamnak 60 résztve-vője elsősorban a csitallsték (a Bolgár Népf-ront könyvtáral) és a szakszervezeti könyv-tárak hivatásos könyvtárossal közül került ki. A tanfolyam tananyaga körülbelül megfelel a mi tanfolyamaink tananyagának. Erdekes és jó kezdeményezésük, hogy a tanfolyam hal-gatóinak egy-egy csoportjára elhanyagolt, kis

(rendszerint szakszervezeti) könyvtárakat bíznak. A halगतok ezt a kis könyvtárat a tanfolyam végéig teljesen rendbehozzák, el-készítik a leltárt, katalógust készítenek stb. De súlyt helyeznek arra is, hogy a halगतok megismerkedjenek a jól működő könyvtárak-kal is, nem sajnálják sem a pénzt, sem a fá-radságot, hogy megmutassanak a tanfolyam résztvevőnek pl. egy elég távoli városban le-vő szabadpolcos könyvtárat.

A legnagyobb élmény a halगतokkal való közvetlen beszélgetés volt, nagy érdeklődést mutattak a magyar könyvtárrügy iránt. Vé-gül azt a kívánságukat fejezték ki, mivel — ez a beszélgetésünkben kiderült — rengeteg a közös problémánk, szeretnénk magyar könyvtárosokkal levelezni, tapasztalatokat kicserélni. Ezt a kívánságukat ezúton tolmá-csolom és kérem, hogy oroszul tudó és a bol-gár könyvtárrügy iránt érdeklődő halगतáro-saink írjanak Narodna Biblioteka, Plovdiv címre, ahonnan majd leveleiket továbbítják. *(Besenyei Andorné)*

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TANÁCSADÁS A NÉMET TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRAKBAN

Az NDK tudományos könyvtárainak szervezetében különös fontossága van az ún. társadalomtudományi tanácsadásnak. (Gesellschaftswissenschaftliche Beratungstelle.) Ez a szervezet a marxizmus—leninizmus kérdéseiről, a munkásmozgalom történetéről, a politikai gazdaságtan kérdéseiről, a legújabb kor történelméről ad kérésre szóbeli és írásbeli felvilágosítást. Hogy működését jobban megérthessük, szükséges röviden vizolni a szervezet létrejöttének történeti előzményeit. A Német Demokratikus Köztársaságban a szocializmus felépítése 1952-ben a Szocialista Egységpárt II. pártkongresszusa után kezdődött, és feladatai megkövetelték — több más fontos kérdés mellett — a nagy tudományos könyvtárak szervezetének újjáalakítását is. Így került sor azután a nagy könyvtárakban a tájékoztató szolgálat átszervezésére is. Az NDK legnagyobb könyvtárának, a lipcei Deutsche Bücherei több mint 2 600 000 kötetből álló gazdag állományának feltárását új alapokra kellett fektetni. Éppen ezért az 1953. évig a katalógusok osztályával kapcsolatban álló „felvilágosítás” önálló osztállyá lett, és ez évtől kezdve két részre oszlott: *Általános felvilágosításra* és *Társadalomtudományi tanácsadásra*. A két részleghez 1956-ban még a *Technikai tudományos tájékoztatás és felvilágosítás* csatlakozott, úgy, hogy az osztály három szolgálati helyen három önálló részt foglal magában. Ez a szervezet a Deutsche Bücherei felvilágosító és tájékoztató tevékenységét mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben igen emelte, és nagymértékben elősegítette a marxizmus—leninizmus széleskörű tanulmányozásának lehetőségét. Egyben az ipar és a mezőgazdaság szocialista fejlődését is nagyban támogatta. A tanácsadás segítségével minden külföldről és belföldről érkezett kérdésre válaszolni tudtak. Az írásban adott cím- és szaktájékoztatók száma 1949-ben 16 718 volt, 1958-ban 2974 feldolgozott írásbeli kérelemre 38 456 cím- és szaktájékoztatót adtak. Ezek a számok is szembeütően bizonyítják a tájékoztató osztály megnövekedett feladatait. A német munkásmozgalom bibliográfiája több mint 6000 tételt ölel fel. Az osztály gazdagon fel van szerelve a szükséges segéd-eszközökkel. A Deutsche Bücherei nagy teljes katalógusa mellett a speciális nyilvántartások és bibliográfiai kézikönyvek, a Szovjetunió és más külföldi országok szakkönyvei is megtalálhatók itt. Az osztály segédkönyvtárának kötetszáma 1958

végén 10 844 egységet tett ki. A társadalomtudományi tanácsadásnak egy különleges tájékoztató nyilvántartása van, mely az önálló közlemények és a folyóiratok cikkeit is tartalmazza. A 650 000 tételből álló dokumentációs nyilvántartást, melyet a Dokumentációs Intézet adott ki, ez az osztály gondozza.

Ugyancsak megtalálható a Társadalomtudományi tanácsadás a drezdai *Sächsische Landesbibliothek*, a jénai *Universitätsbibliothek* és a berlini *Deutsche Staatsbibliothek* hasonló osztályain is. Az utóbbiról röviden a következőkben kell megemlékeznünk: A Deutsche Staatsbibliothek 1 900 000 kötetes állományával a Deutsche Bücherei után az NDK második legnagyobb könyvtára. Az Unter den Linden-en levő hatalmas palotájában, mely a háború következtében megsérült (a kupolájában levő olvasóterme teljesen megsemmisült), jelenleg még a Tudományos Akadémia könyvtára és a Humboldt Egyetem könyvtára is helyet foglal. A II. emeleten az olvasószolgálati osztály területén — éspedig közvetlen a Társadalomtudományi olvasóterem mellett — található a tanácsadás 1400 kötetes kézikönyvtára (a marxizmus—leninizmus klasszikusainak művei, életrajzai, a munkásmozgalom története, a szakszervezeti mozgalom és az ifjúsági szervezeteiről szóló irodalom, a kommunista és munkáspártok fontos napilapjai és folyóiratai). Egy szakkatalógus, valamint egy betűrendes katalógus tárja fel a könyvtárnak e területen található irodalmát, továbbá a legújabbkori történelmi eseményekről egy címszavak szerint rendezett folyóiratcikk-katalógus is található, melyet állandóan fejlesztenek és kiegészítenek. A Társadalomtudományi tanácsadás szorosan együttműködik az NDK más nagy tudományos könyvtárainak hasonló részlegeivel, és együtt közzes kiadványt jelentetnek meg. (Schriftenreihe des Arbeit-Kreises der Gesellschaftswissenschaftlichen Beratungstellen an den dem Staatssekretariat für das Hoch- und Fachschulwesen unterstellten wissenschaftlichen Bibliotheken.) Ebben többek között a német munkásmozgalom nagy harcainak életéről és munkásságáról (Ernst Thälmann, Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht) emlékeznek meg. A Társadalomtudományi tanácsadás és a 15 férőhelyes kutatóterem között helyezkedik el a zárolt anyagot őrző terem, mely az arra jogosult kutatók rendelkezésére áll. Alkalmam volt ottlétemkor a tanácsadás által adott információik tematikus,

másolatos gyűjteményét megtekinteni és tanulmányozni. Ez az anyag igen gazdag, és érdekes témákat dolgoz fel, a téma ismétlődésekor pedig a már korábban gyűjtött anyagot felhasználják — természetesen a szükséges kiegészítésekkel. A Társadalomtudományi tanácsadás — a német tudományos könyvtárak e rendkívül fontos szervezete — igen nagy segítséget jelent a kutatóknak, és a szocializmus építésével kapcsolatos bármely felmerülő kérdésre, bármely területen kielégítő választ és segítséget nyújt. Bár hazai tudományos könyvtáraink — munkaterületei-

men a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának bibliográfiai osztálya — adott esetben a megfelelő szakirodalom összeállításával majdnem hasonló feladatot teljesítenek, mint a német könyvtárak tanácsadása (a Munkásmozgalmi Intézet könyvtára is rokontémával foglalkozik, a Gorkij könyvtár és más könyvtár is ad felvilágosítást), mégis érdemes volna a német tudományos könyvtárak e szervezetét működésének behatóbb vizsgálata alapján, hazai talajon, könyvtáraink helyi adottságainak megfelelően meghonosítani.

György József

Hol találunk könyvtártani irodalmat?

Gyakran fordul elő, hogy a könyvtárosnak egy-egy előadással vagy tervezett újítással kapcsolatban szüksége van a gyermekbibliográfiáról, a szabad polcokról, a lengyel könyvtárügyről, vagy a barokk könyvek történetéről szóló irodalomra. Hol keresse ezt?

A *Könyvtárosban* sok fontos tanulmány jelent meg, de évi tartalomjegyzék — sajnos — nincs hozzá! Tájékozódás esetén végig kell nézni tíz évfolyam összes számát! Találhatunk anyagot a *Magyar Könyvszemlében*, továbbá a *Libri*-ben, a *Bibliotekarban* és a többi külföldi folyóiratban. De amíg mindezt átnézi valaki, feltéve, hogy rendelkezésére áll minden szobájához anyag, igen sok időt elveszteget.

Ilyen esetben legcélszerűbb felkeresni a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtárát (VIII., Múzeum utca 3, nyitva hétfőtől szerdáig 14—17, csütörtöktől szombatig 9-től fél 1 óráig). Katalógusában az ötvenes évek elejétől kezdve megjelent magyar és a jelentősebb külföldi könyvtári vonatkozású folyóiratcikkek megtalálhatók. 1958-ig az anyag tárgyszavak szerint van csoportosítva, 24 fiókban hozzáférhetőlegesen 16—18 000 cédula. A legtöbb cikket több tárgyszó alá is beosztották. 1959-től lényegesen növelték a feldolgozott idegen nyelvű folyóiratok számát (kb. 200-ra), de egyszerűsítették a munkát. Ezóta a cikkek túlnyomó részéről csak egy-egy karton készül, s ezeket a decimális rend szerint csoportosítják. (Kár, hogy a rendszer megváltoztatásával kettévágták az anyagot, s így mindent két helyen kell meg nézni.)

A katalógusban szerepelnek a külföldi lapokból készült fordítások is. (Ezeket a *Könyvtárügyi Beszámoló*, a *Könyvtártudományi Fordítások Jegyzéke* és a *Könyvtári Figyelő* eddig is rendszeresen felsorolta.) A kétezernél több fordítás a helyszínen olvasható, sőt rövid időre kölcsön is vihető. Ezáltal a legfontosabb idegen nyelvű anyagból a csak magyarul tudó kartársak is könnyen tájékozódhatnak.

A nagyobb könyvtárakba aránylag elég sokszor hoznak be olyan, 1711 előtt megjelent magyar könyvet, amely nem szerepel sem Szabó Károly *Régi magyar könyvtárában*, sem az annak pótlásait 1911-ig feltűntető Sztripszkyben. Pedig a *Magyar Könyvszemle*, az irodalomtörténeti folyóiratok és a különféle évkönyvek azóta is sok ismeretlen régi magyar könyvről adtak hírt. A legképzettebb könyvtörténésztől sem lehet elvárni, hogy ezeket az elszórtan megjelent ismertéseket számontartsa. Pedig jó lenne tudni ilyenkor, hogy az eladás vagy értékelés céljából bemutatott mű megvan-e valamelyik könyvtárban. Ilyenkor segít a Széchényi Könyvtár régi és ritka nyomtatványok tárában őrzött kartoték-nyilvántartás. Ez időbeli sorrendben tartalmazza a Szabóban és Sztripszkyben nem szereplő műveket, a róluk szóló irodalommal együtt. Segítségével pillanatok alatt meghatározható, hogy egy nyomtatvány valóban unikum-e avagy sem.

Vértessy Miklós

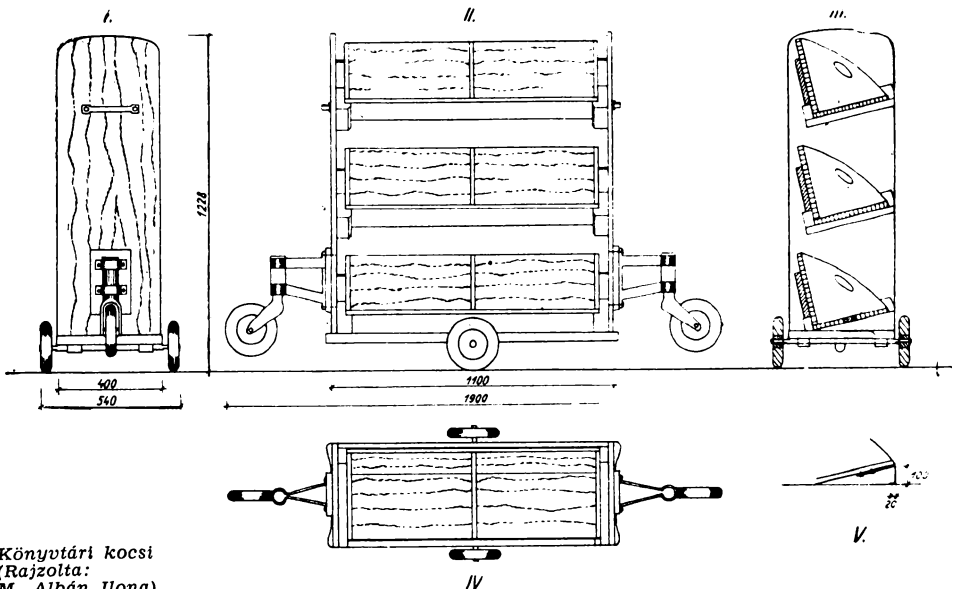
Egy jól bevált könyvszállító-kocsi típusról

Az itt bemutatásra kerülő kocsi típus, melynek terveit jelen sorok írójának elgondolásai alapján Babák Sándor, az Iparművészeti és Képzőművészeti Gimnázium tanára, a gimnázium tanműhelyének vezetője készítette el, számos alternatív megoldást tesz lehetővé a könyvtári könyvszállításban. (A kivitelezés is a tanműhely kiváló munkáját dicséri.)

Mindjárt bevezetőben meg kell mondanunk, hogy az itt leírt és közölt kocsi-minta a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskola Könyvtára — tehát egy speciális zenei gyűjtemény — számára készült. Könyvtárunknak a közelmúltban megindult és alapvető fontosságú állományfeldolgozási munkálatai, no meg a nagyméretű forgalom igen nagyszámú könyvtári egység állandó mozgását igényli. Tekintettel arra, hogy állományunk zöme kottákból áll, melyek súlya méretüknél fogva lényegesen nagyobb, mint általában a könyveké (folyóméterenként átlagban a normál súly kb. 2 1/2-szerese) különös gondtal kellett a méreteket kialakítani. Azok a könyvtárak — és úgy véljük ezek száma nem is olyan csekély — melyek gyakorlata a könyvszállító kocsi beállítását igényli — hiába kilincselnek a különböző vállalatok és KTSz-ek irodáiban. Szerze az országban elutasító választ kapnak. (Ideje lenne végre, ha a könyvtári berendezésekkel mellékesen foglalkozó IFÉRT, végre felmérné a tényleges könyvtári szükséglete-

ket és helyet adna tervei között készítenek.) Így kényszerültünk mi is arra, hogy magunk kezdeményezzük a megoldást.

Az itt leírt kocsit minden ügyesebb asztalosmesterrel el lehet készíttetni a közölt tervrajzok alapján. Bár az ábrák önmagukért beszélnek, szükségesnek tartjuk a részletesebb leírást. A kocsihoz szükséges két kerék és két bolygókerék a műszaki cikkek árusító VASÉRT üzletekben szerezhetjük be. A kocsi teljes egészében fából készült, a tengelyeken, kerekeken és a fogantyún kívül nincs fémalkatrésze. Lakatosmunkát csak a tengelyek hegesztése igényel. A kerekek a mi szükségleteinknek megfelelően túlméretezettek (200 mm Ø), kisebb terhelésnél a kapható kisebb átmérőt is alkalmazhatjuk. A felépítmény legmasszívabb része a fenéklap, amely 40 mm átmérőjű tölglemez. A kocsi oldalai, a polcok 20—20 mm-es keményfából készültek. A III. sz. ábra jól szemlélteti az erős csúsztatókon nyugvó, dőlt fekvésű elhelyezést, melybe szinte maguktól szálladnak be a polcok. A dőlt elhelyezés megakadályozza a könyveknek szállítás közben való kiesését. A II. sz. rajzon látható a polctávolságot középen felező válaszfal, valamint a polcok szélső falai és a kocsi oldalai közti 40 mm-es hézag. Ez utóbbi arra szolgál, hogy a polcok szélén lévő bevágásoknál fogva azokat könnyen kiemelhessük. A polcok mélysége

Könyvtári kocsi
(Rajzolta:
M. Albán Ilona)

250 mm, belső magassága — szintén a mi szükségleteinknek megfelelően — 400 mm. A belső magasságot a tisztán könyvállománnyal dolgozó könyvtárak megfelelően csökkenthetik. Az oldalfal minimális emelésével összesen öt polcot helyezhetünk el és kocsink még akkor is stabil marad, ha például csak a felső szint van könyvekkel tele. A mélység is csökkenthető, így kocsink keskenyíthető és könnyíthető lesz. A bolygókerékek magasabban fekszenek, hogy a kocsi a küszöbökön megerőltetés nélkül átbuktathassuk. Ahol a könyvtárban nincs küszöb, ezeket szintben helyezhetjük el, sőt takarékoskodhatunk, mert egy bolygókerékkel kevesebbre van szükségünk.

Ajánlatos a polcok aljára kis fémtámaszt szereltetni, így a kiemelt polcok

az íróasztalon, vagy másutt is döntve állanak. Ezt 2—3 mm-es vaslemezből készíthetjük.

Röviden szólunk még az áráról. A különböző vállalatoktól nyert ajánlatok lényegesen egyszerűbb kivitelben, fix és egyenes, ki nem emelhető polcokkal, mintegy 3500—4500 forintos, (!) hozzávetőleges árat kértek a kocsi elkészítéséért. Az itt közölt megoldás, melyet a helyi adottságoknak megfelelően egyszerűsíteni, ill. változtatni lehet így kb. 2500 forintból oldható meg. Örülénk, ha könyvtáraink megoldásunkat hasznosítanák és alkalom adtán erről bennünket is értesítenének. A tervrajzot, részletesebb tapasztalatainkat írásban is szívesen mindenki rendelkezésére bocsátjuk.

Pethes Iván

SAKMAI FOLYÓIRATKÖLCSÖNZÉS AZ ORVOSEGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓK SZAKSZERVEZETÉNEK KÖZPONTI KÖNYVTÁRÁBAN

A budapesti és vidéki kisebb kórházak, rendelőintézetek orvosainak, valamint a körzeti orvosoknak szakmai elfoglaltságuk és munkahelyüknek a szakkönyvtárraktól való távolsága sok esetben nem engedi meg, hogy a szakirodalom tanulmányozása céljából rendszeresen huzamosabb időt tölthessenek valamelyik szakkönyvtár olvasótermében. Szakszervezetünk munkájában egyik fő célkitűzés a szakmai továbbképzés elősegítése. Éppen ezért hagyta jóvá elnökségünk a központi könyvtár kezdeményezését, hogy szakítva a hagyományos módszerekkel, kölcsönözze az orvosi szakmai folyóiratok egyes példányait.

1956-ban a fővárosi vezető kórházak szakmai könyvtáraitól kölcsönkért lapokkal indítottuk meg a folyóiratok kölcsönzését. Könyvtárunknak ekkor még nem volt előfizetett szakmai folyóirata. A kölcsönzést igénybevevők kizárólag egyéni kölcsönzők voltak, 104 egyéni kölcsönzőnek 4200 lapot kölcsönöztünk ki az 1956-os év folyamán. Az ellenfordalmi események ebben az akcióban is átmeneti visszaesést okoztak, kölcsönzőink egy része elmaradt.

1957-től fizet elő könyvtárunk rendszeresen szakmai folyóiratokra, mégpedig

1957-ben 29 szakmai lapra 12 000 Ft,

1958-ban 68 szakmai lapra 28 000 Ft,

1959-ben 90 szakmai lapra 44 000 Ft értékben.

1959-ben az előfizetett lapok már kielégítették az igényeket, így a fővárosi kórházak szakmai folyóiratait nem vettük igénybe.

A kölcsönzés módja egyszerű: kérésre

megküldjük a folyóiratok katalógusát, ebből választja ki az érdekelt azokat a lapokat, melyeket rendszeresen kíván olvasni. A kérelmük alapján ezeket a lapokat havonta — egy hónapi időtartamra — rendszeresen, postán megküldjük. A kölcsönzők a visszaküldési határidő betartásáért, valamint a kölcsönzött lapokért anyagi felelősséget vállalnak.

1957-ben az *Orvosi Hetilapban* ismét közzétett hírdetésünkre jelentkeztek az olvasók, belőlük váltak azután a lapkölcsönzés szószólói, akik már nemcsak a saját részükre kértek lapot, hanem egy alapszerven belül összegyűjtötték az orvosok igényeit, vállalták a lapok szétosztását és határidőre való visszaküldését. Nem egy helyen megszervezték a lapok tartalmának rendszeres ismertetését is.

Az évi folyóiratkölcsönzések száma: 1957-ben 2400, 1958-ban 3200, 1959-ben november hó 1-ig 2930 darab.

Hasznos és szükséges tevékenységnek gondoljuk a szakmai folyóiratok „levelező” kölcsönzését. Hozzáférhetővé teszi a szakirodalmat minden érdeklődő számára a jófelszerelt szakkönyvtárraktól bármilyen távolságban lakjon az illető. Tekintélyes devizamegtakarítást jelent, ha sok kis intézmény nem fizet elő külön-külön ugyanazokra a drága szakmai folyóiratokra. Úgy véljük, hogy könyvtárunknak folytatnia kell ezt a tevékenységet mindaddig, míg az orvosi szakkönyvtárak megfelelő hálózati kiépítése megtörténik, és át tudják venni tőlünk ezt a feladatot.

(Rumpler Józsefné)

Érdekes csehszlovák kiadvány a falusi könyvtármunkáról

Csehszlovákia Állami Könyvtárának Központi Tudományos-Módszertani Kabinetje már hosszabb idő óta foglalkozik azzal, hogyan javíthatná meg a falusi könyvtárak munkáját. A felmerülő problémák sorában első helyen áll a járási könyvtárak által nyújtandó módszertani segítség, mivel a harmadik ötéves terv előírásai szerint a járási könyvtárak fogják betölteni a módszertani és bibliográfiai központ szerepét. Ahhoz, hogy a járási könyvtárak megbirkózzanak ezekkel a feladatokkal, és minden község felé kinyújthassák segítő kezüket, a legfejlettebb falusi könyvtárakat kis körzeti könyvtárakká építik ki.

E cél érdekében a Kabinet a Dél-Morvaország-i Znojmo melletti Hodonice faluban kutatójellegű, kísérleti körzeti könyvtárat létesített, melynek élére a csehszlovák könyvtárügy egyik leglelkesebb, legtapasztaltabb, új módszereket kereső harcosát, Jaroslav Frey-t állította.

Frey könyvet írt munkájáról (*Vesnická knihovna [Falusi könyvtár]. Praha, 1959. Orbis. 73 p. Illustr.*), melyben bemutatja idevonatkozó kutatásainak, kísérletezéseinek és tapasztalatainak eredményeit, figyelembevéve azt is, hogy a falusi könyvtárak legnagyobb részét társadalmi könyvtárosok vezetik. Kutatásainak célja olyan módszerek kidolgozása, amelyek valamennyi falusi könyvtárban egyaránt használhatók, hogy a falusi könyvtár elősegítse a mezőgazdaságnak a kisüzemi termelésről a szocialista szövetkezeti nagyüzemi termelésre való áttérését.

Könyvének bevezető részében ismerteti jelenlegi működési helyét és a még hozzátartozó öt falusi könyvtárat. Frey 1956-ban kezdte meg működését, hogy kiépítse az első, hivatásos könyvtárossal dolgozó falusi könyvtárat. Munkájában nagy súlyt helyez az ifjúsággal való foglalkozásra, segítő-hálózat kiépítésére, a napilapok, illetve folyóiratok hatásos felhasználására, a szemléltető agitációra, melynek egyik formája a kiadói színes borítók, reprodukciók, fényképek agitatív felhasználása.

Az állományról megjegyzi, hogy a falusi könyvtárak állományát — a könyvek mellett — mezőgazdasági, műszaki és egyéb folyóiratokkal kell gyarapítani,

mert az időszakos kiadványok olvasása közelebb áll a parasztokhoz, mint a műszaki, illetve mezőgazdasági szakkönyvek behatóbb tanulmányozása. A folyóirat tartalma mindig időszerű, kisebb terjedelmű, könnyebben emészthető, közli a párttárgyakat és növeli a parasztok politikai és szakmai tájékozottságát, előkészíti őket a politechnikai irodalom olvasására, mely elengedhetetlenül szükséges a leendő gépesített mezőgazdasági termeléshez.

Könyvtárában rendszeresen szervez témakiállításokat és villámbeszélgetéseket, melyekhez sűrűn alkalmazza a földrajzi és az ún. irodalmi térképeket. A gyakorlatban bebizonyította azt is, hogy a könyvtár jó munkájához nem kell feltétlenül költséges luxusberendezés, hanem hogy a könyvtáros házilag is elő tudja állítani a könyvtári berendezés jó részét. Könyvet szemléltető fényképek illusztrálják, melyeken faluiúságot, villámbeszélgetést és az ifjúság köréből szervezett kis könyvtárosok segítő munkáját mutatja be. (P. S.)

ESEMÉNYNAPTÁR

GEORGE BERNARD SHAW 1950. NOVEMBER 2-ÁN HALT MEG.

Lutter Tibor: G. B. Shaw. Bp. Művelt Nép Kvk. 1952. 132 old. (A kultúra mesterrel),
Frank Harris: Bernard Shaw. Ford. Várady György. Bp. „Március” kiadás, 1944 403 old.

MIHAI SADOVEANU 1960. NOVEMBER 5-ÉN TÖLTI BE 80. ÉLETÉVÉT.

Mihai Sadoveanu: A balta. Ford. Aradi Nóra. Bp. Szfv. Irod. Intézet, [é. n.] 140 old., — —: Moldvai szél. Ford. Szabédi László — Aradi Nóra. Bp. Szikra, 1949. 229 old., — —: Mitrea Kokor útja. Ford. Réz Adám. Bp. Révai, 1950. 182 old., — —: Nikora Potkova. Ford. Szabédi László. Bukarest—Bp. Szépirod. Kvk. [195?] 390 old., — —: A felbujtó. Elbeszélések. Ford. Nagy Borbála. Bp. Szépirod. Kvk. 1952. 162 old., — —: A virágöböl. Ford. Réz Adám. Bp. Ifj. Kvk. 1952. 178 old., — —: Borsószem királyfi. Ford. Miklós Gyula. Bp. Ifj. Kvk. 1953. 39 old. (Kispajtások Mesekönyve), — —: Háborús történetek. Ford. Sz. Nagy György. Bp. Ifj. Kvk. 1953. 81 old., — —: Az őrdő. Elbeszélések. Ford. Nagy Borbála—Fodor Sándor. Bukarest. Allami Irod. és Műv. Kiadó, 1955. 97 old. (Kincses kvtár.), — —: Jött egy malom a Szereten. Regény. Ford. Szabédi László. Bukarest—Bp. Új Magyar Kvk. [1956] 279 old., — —: A nyestfiak. Ford. Lőrinczi László. Bukarest—Bp. UMK. [1956] 861 old., — —: Orvény felett. Ford. Ignác Rózsa. Bp. UMK. 1956. 527 old.

ANNA SEGHERS 1960. NOVEMBER 19-ÉN TÖLTI BE 60. ÉLETÉVÉT.

Anna Seghers: A szt. Barbaral halászok lázadása. Ford. Márai Sándor. Bp. Pantheon [1932] 151 old., — —: A hetedik kereszt. Ford. Thury Zsuzsa. Bp. Szikra, 1949. 327 old. — —: A vonal. Elbeszélések. Ford. Guthy Erzsébet. Bp. Szépirod. Kvk. 1951. 39 old. (Szépirodalmi Kvtár, 31.) — —: A holtak nem vénülnek. Ford. Vajda Endre. Bp. UMK. 1955 527 old., — —: Gyerekek. Elb. Ford. Thury Zsuzsa. Bp. Ifj. Kvk. 1955 49 old., — —: Crisanta. Ford. Deveszeriné Guthy Erzsébet—Gera György—Vajda Gábor. Bp. Európa, 1959. 172 old. — —: Az éjszakából. Ford. Hollósi Tibor. Bp. Magyar Helikon, 1959. 230 old.

LEV NYIKOLAJEVICS TOLSZTOJ 1910 NOVEMBER 20-ÁN HALT MEG.

Sz. P. Bucskov: — — nagy nemzeti éposza, a „Háború és béke”. Ford. Görög Imre. Bp. Szikra, 1949. 55 old. (Marxista ismeretek kiskönyvtára, 67.), Erich Berneker: — élete. Ford. Benedek Marcell. Bp. Lampel [1909] 120 old. (Magyar kvtár, 550–351.), Révész Béla: — Leó élete. Bp. EKE, 1911. 68 old., Stefan Zweig: —. Ford. Sajtó Aladár. Bp. Franklin, 1928. 167 old. (Kultúra és tudomány), René Fülöp Miller: Az ismeretlen —. Ford. Benedek Marcell —Havas József. Bp. Révai [1927] 321 old., Mereskovszkij: — és Dosztojevskij. Ford. Havas József. Bp. Dante [192?] 310 old. (Halhatatlan könyvek), Szabó Endre: Négy orosz költő. Bp. Franklin, 1900. 267 old. Alexandra Tolsztaja: — futása és halála. Ford. Bonkáló Sándor. Bp. Révai [1928] 251 old., Pásztor Arpad: — tragédiája. Bp. Athenaeum [1931] 199. old., N. K. Gudzij: —. Ford. Makai Imre. Bp. Dante [1948] 120 old. (Dante új kvtár).

ÚJ SZAKMAI KIADVÁNYOK

A burgonyatermesztés magyar szakirodalmja 1774—1959. (Bibliográfia). Bp. 1960. OMgK házi soksz. 200 p.

Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központnak ez az új termeléstörténeti bibliográfiai kiadványa a könyvtárainkban megtalálható teljes magyar burgonyatermesztési szakirodalmat tárja fel. A bibliográfia célja elsősorban gyakorlati. A kutatómunka első fázisa ugyanis mindig az előzmények felmérése az ismert forrásmunkák alapján.

Mezőgazdaságunk fejlesztésében, ha nem is első sorban álló, de igen fontos feladat a burgonyatermesztés és nemesítés problémáinak megoldása. Ehhez a munkához ad segítséget a bibliográfia, amely összesen 4918 adatot közöl, és 286 féle folyóiratot dolgozott fel. A folyóiratok száma azért ilyen nagy, mert a vidéki, tájjellegű szaklapok közleményei adhatnak legjobb felvilágosítást az egyes

évjáratok vagy időszakok általánosnak minősíthető termelési színvonaláról, és az újabb eljárások elterjedéséről a köztermesztésben. Ez az utóbbi szempont tette indokolttá a bibliográfia elrendezésében az időrendi beosztást is, mert csak így kaphatunk áttekintést arról, hogy melyik időszakban milyen burgonyatermesztési kérdés került előtérbe. Például így állapítható meg, hogy az amerikai burgonyabogár 1871-ben jelent meg először Magyarországon, 1899 és 1912 között viszont egyáltalában nem irtak róla, és újabb komoly veszedelmként csak 1947-ben jelentkezett ismét.

A bibliográfia korlátozott példányszámban jelent meg, s azt a mezőgazdasági kutatóintézetek, a burgonyatermesztéssel foglalkozó szakemberek és a megyei könyvtárak kapták meg az OMgK-tól. (T. P. E.)

ÍRÓK EGYSZER ÉS MOST

A hírlapi riportok, összefoglalók és értékelő cikkek szűkszavú tárgyilagossággal készítették mérleget: húszmillió forint értékben, több mint egymillió kötet könyvet adtak el az idén a könyvheti sátrakban, boltokban, üzemi és falusi árusítóhelyeken. Nagy a fejlődés: — négy millió forint és kétszáz ezer példány a többlet csak a tavalyi forgalomhoz képest — ám a betűk tengerében elszürkül, alámerül a sok szám és adat. El is vagyunk kényeztetve, megszoktuk, hogy évről évre nő a könyvheti forgalom, s hogy a könyv ünnepe már nem pünkösdi királyság, nem néhány napra kimért, reklámmal felajzott érdeklődés, hanem egész éven át kitartó, sőt erősödő figyelem. Hogy is ne siklanánk el a kisebb számok mellett, mikor éppen a könyvheti jelentés szomszédságában olvassuk: a könyvforgalom az idén eléri az 520 millió forintot, ami azt jelenti, hogy egy főre 52 forint értékű vásárlás, vagyis két-három kötet jut.

Nagyon kis hányada ennek az összegnek a könyvheti húszmillió, mégis érdemes itt, a számok mélyére világító példa és okulás kedvéért pillanatra megállnunk. Rendelkezésre áll ugyanis egy régi, negyedszázad előtti könyvhét mérlege, a kimutatás, amely nemcsak az eladott könyvek értékének feltüntetésével, hanem a kiadóknak, kereskedőknek és íróknak jutó összeg részletezésével is tanulságos emlékeztető. Hitelességét nincs ok vitatnunk, hiszen a legilletékesebbek egyike, Káldor Miksa könyvkiadó hozta nyilvánosságra az adatokat. Eszerint az 1933. évi könyvnapok közönsége százezer kötetet vásárolt, kétszázötvenezer pengő értékben. A fejlődés 1933 és 1960 között eleget mond akkor is, ha nem részletezzük a közönség mai összetételét kialakító, munkás és paraszt olvasók százezreit felsoralkoztató változásokat. Ezúttal nem a vásárlók felől közelítünk a számokhoz; másféle, nem kevésbé érdekes összefüggéseket bolygatunk.

Káldor Miksa a *Literatura* című folyóirat kritikai megjegyzéseire választ kereső vitacikkében azt is megírta, hogyan oszlik meg a könyvnapon befolyt kétszázötvenezer pengő. Számadása szerint a kiadóknak és a könyvkereskedőknek százezer pengő jutott belőle, az íróknak viszont csak huszonötezer. Káldor Miksa ezt az arányt teljesen helyénvalónak és megnyugtatónak tartotta, hiszen — mint írja — „senki nem nehezményezheti, hogy az akció sikere nemcsak az íróknak, hanem a kiadóknak és kereskedőknek is keresetet juttatott”. S hozzáteszi: el sem tud képzelni olyan könyvnapot, amelynek profitérdekeit kielégítő eredményei ne volnának.

A kiadókat támadó írók és publicisták nemcsak a könyvnap bevétel megosztását kifogásolták. Mert ha bosszantó is volt, hogy az élő magyar irodalom, s az írók ügyének fellendítésére indított mozgalom négyszer akkora bevételt hozott az üzletembereknek, mint az íróknak, — a tiszszázalékos honorárium az időben kivételesen magas díjazása volt az irodalmi munkának. Még a kelendő és magas hasznot biztosító sorozatok szerzői is éhbérért dolgoztak. A negyvenezer példányban megjelenő Nyíl-füzetek például heti tizenkétezer pengőért kelték el. Az írói honorárium 25 és 120 pengő között mozgott. Öt nagy kiadónál megjelenő füzetes sorozatok bevételének nem egészen három százalékát kapták csak a szerzők. Káldor erről bölcsen hallgat, csakhogy beszélnek helyette az írók. Cikkük és naplók, emlékiratok és levelek vallanak a korról, amikor a fiatal költők arról vitatkoztak: éhen halhat-e tehetséges ember Magyarországon? Füst Milán körkérdést is intézett erről idősebb és neves írókhoz, szerkesztőkhöz, kiadókhöz. A válaszok többsége a pesszimista Nagy Lajost igazolta, aki egy hosszú és jelentős művekben gazdag életen át rettegett az éhhalál kínjaitól.

Nehéz küzdelmet vívtak íróink a könyvkiadás tőkés hatalmasságaival. Még Móricz Zsigmond is kénytelen eltűnni az Athenaeum packázásait. Leveleiből és Móricz Virág emlékezéseiből tudjuk, mennyi bosszúságot nyeletett le vele Vadnai cégvezető úr, a botcsinálta kultúrpolitikus. Keveset fizettek, elszámolási trükkökkel károsították meg, nem akkor adták ki kedves műveit, amikor szeretne volna. Az ismétlődő kiadások — hiába kereste a közönség a népszerű Móricz-regényeket —, késvé jelentek meg, s az íróknak nem sok haszna volt belőlük. József Attila el sem jutott kiadóig. Hogy megélhetését biztosítsa, sokmindennel próbálkozott. Tudósít erről a *Curriculum vitae*, ám az itt olvasható részletes felsorolásból kimaradt a nélkülözhető költő egyik „egzisztencia teremtő kísérlete”.

Tersánszky J. Jenő beszéli el, mint próbált József Attila „tiszt és állandó” keresetet biztosítani magának könyvárússal. Hóna alá vett nyolc-tíz kötetet, s járta a kávéházakat, olvasnivalót ajánlott a vendégeknek. Szemtanúként szerint az üzleti vállalkozás nem hozta meg a várt eredményt. Csak két ismerőse vásárolt a költőtől. Volt olyan kávéház, ahonnan a főnök úr kitessékelte. Amikor ez történt, az egyik könyveket népszerűsítő hetilap külön listát volt kénytelen közölni az öngyilkosságba ker-

getett íróról. S miközben Cholnoky László az összekötő vasúti hídról a Dunába ugrott, Krúdy Gyula nem tudta kifizetni a villanyszámát, s a kedves, szelíd „Szinike”, Színi Gyula éhen halt, az egyik nagy kiadó luxuspalotát építtetett magának a Várban, a másik sarokházat vett, a harmadik pedig milliókat utalt át svájci bankjába. Nem túlzás tehát, ha az írókat összefogásra buzdító, tette sarkaló szervezkedés, a IGE (Írók Gazdasági Egyesülete) a Clemenceautól kölcsönzött jelszót dörghi el: „Halottak, talpra!”

Abban az esztendőben, amikor ez a kiáltás elhangzik, takargatás nélküli felmérés készül a magyar írók és tudósok helyzetéről. Ez a „szociográfiai kísérlet a magyar szellemi élet gazdasági vonatkozásairól”, tizenhat kérdésre beküldött 109 válaszlevélből — névtelen, tehát feltehetően pontos és őszinte közlésekből — rajzolja meg a korszak vezető humán-intellektuel rétegének helyzetét. A körkérdésre 86 író és 23 tudós, illetve szakember felelt. Közülük állásban volt 51, állástalan 58. Hatvanhat válasz-küldőnek semmiféle keresete nem volt az irodalmi munkából; 31 író vagy kutató jövedelme havi 50—60 pengő volt. Íróasztalban rekedt nyolc regény, hét verses- és novelláskötet, tizennégy dráma, harmincnégy tanulmány, nyolc tudományos szakkönyv és egy szakszótár. A szellemi munkások 40 százaléka cölibátusra kényszerült, a családok helyzete viszont igen nehéz. Szomorú képet mutattak a lakásviszonyok: az írónak csaknem fele hozzátartozóknál vagy albérletben lakott.

Munkafeltételeikről szomorú tárgyilagossággal vallottak: „Nem jutok jóformán semmiféle könyvhöz vagy folyóirathoz, amelyekkel ismereteimet kiegészíthetném, hogy névön maradhassak. Újabbán már könyvtárakba sem járhatok, mert újév óta ezek is díjakat szednek” — írta egy neves költő. Egy novellista válasza: „Az utóbbi években fordításokból éltem, válogatás nélkül, vállaltam még füzetes rémregények fordítását is, ívenként hat pengőért, de most már ilyen munka sincs.” Külföldön is ismert és elismert tudós írta: „Az általam művelt tudományoknak a jelen sivár gazdasági viszonyok között sem jelene, sem jövője nincs. Én technikusember is vagyok, de lemondok a mozdonyról, amelyet kávéval fűtenek, amíg emberek tömegei halnak éhen. Nem hiszek abban, hogy az európai kultúra hatóerői még új életet sugározhatnak.”

Igy éltek, s vergődtek egykor Pannoniában.

Dersi Tamás

A BÚVÁR KÖNYVEK SOROZATÁRÓL

Az idei könyvhét egyik legsikeresebb műve, Artner Tivadar: *Ismerkedés a művészettel* c. könyve, irányította rá az olvasók figyelmét a Móra Kiadó alig fél éve indított új sorozatára, a *Búvár Könyvekre*.

A sorozat azzal a célkitűzéssel indult, hogy az általános iskola felsőtagozatos növendékeinek természetismereti és világnézeti ismereteit bővítse, segítse a politéchnikai és esztétikai nevelést, de már az Artner kötet előtt kiderült, hogy szélesebb körben, az ily kérdésekben tájékozatlan felnőttek között is népszerűvé vált. A népszerűség indokoltan látszik, ha végiglapozzuk az eddigi köteteket, melyeknek szerzői jónévtű kutatók, írók, szakmájuk kitűnő ismerői és népszerűsítői: Lóthar Hiltzger német csillagász műve, A hold-beli ember nyomában, a bolygók titkait, Dala László írása, A csillagutazók a Földön, a jövő energiabázisait varázsolja elének. Simonffy Géza szellemes ötlettel a normál A hang nyomában A mikrofontól a rádióig vezet el a rádióadás berkeiben. Ijón Százezer miért-je — bár talán egy kissé elűt a sorozat jellegétől — ötletesen egy háztartásban végbevitt „utazás” keretében ismert meg a mindennapok minket körülvevő fizikai és kémiai jelenségeivel. Ifj. Bartha Lajos, a kiváló geofizikus a csillagászat gyakorlati kérdéseinek világában kalauzol a Séta a csillagos égen c. kötetében.

A pusztá témaválasztáson túl a sorozat eddigi sikerét biztosította a könnyen érthető, világos előadásmód, ami azonban kerül az

olcsó vulgarizálást, az izléses formátum és a kötetek jó, szórakoztatva nevelő grafikai anyaga, illetve sikerült reprodukciótól. Még mindig nem túl gazdag ismeretterjesztő irodalmunk jó segítséget kapott a *Búvár Könyvek* sorozatában, mert egy-egy tudomány vagy ismeretág nemcsak gyakorlati, de alapvető elvi szempontjait is felveti, s ezzel többek között a pedagógusokat is segíteni tudja.

A tervek szerint évi 12 kötet fog gyarapodni a sorozat. A közeljövőben Lukács Ernőné és Tarján Rezsőné írása, a *Matematikai játékok* jelenik meg, mely az elvont tudomány egyszerű eszközökkel megvalósítható játékos oldalát, a titkosírások, labirintusok, papírhajtogatás fortélyait is feltárja. Aujeszky László az időjárás és változás jelenségeit magyarázza az *Ertőlük meg az időjárás* kötetében. Nagy Ernő, *Tárcsóva a világűrben* című munkája a rakéták történetéről, műszaki berendezésükről, alkalmazásükről és várható fejlődésükről világosít majd fel.

Különös érdekességének ígérkezik Halász Zoltán köteté, mely a kultúra bölcsőinek nevezett ősi városok életéről, kultúrájáról számol be az *Úr városától Trójáig* címmel.

A következő évben a papírgyártás, a repülés, a babonák világa, az üveg, a kődfoltok és sok más művészeti és tudományos téma szerepel a sorozat tervében, melynek átlagpéldányszámát — véleményünk szerint — a terjesztővállalatok legalább húszszerre emelhetnének. —→

Írói arcképek

KODOLÁNYI JÁNOS

(1899—)

Kodolányi János vaskos történelmi regényeinek gyakran visszatéró motívuma az emberi sors és fejlődés útját felsőbb sugallatra kiszabó hős törvényteremtő hatalma. Az író egykori meggyőződése szerint ez a hatalom — az *Új ég, új föld* Gilgamese és *Az égő csipkebokor* Mózese — alakít ki a jellegtelen, önismeret és változtató szándék nélkül ide-oda hanyódo népi masszából minden célszerű formát, társadalmi rendet és anyagi-szellemi kultúrát. A kiválasztottak lebírhatalan erejébe vetett, s önmagára is vonatkoztatott hit táplálta energiával az életmű jelentős részét kitevő prehisztórikus regények világteremtését is. Hiszen Gilgames és Mózes küldetése nem a nagyon gyér forrásanyag aprócska mozaikjaiból, hanem az író múltbamerülő fantáziájából kerekedett történeté.

Kodolányi történelmi regénysorozata — cáfolatát is önmagában hordva — a magyar történelem és irodalomtörténet baljós korszakának volt torzságában is monumentális tükörképe. Amint a korváltás felszabadító fordulata az írói tudat befogadó és elismerő gesztusával

alakító erővé válhatott: megszületett az írás, amely az emberfeletti ember, a vézer típusával együtt az évtizedekig vakvágányon futó pálya többi előítéletét, az ártó tévedések egész rendszerét elveti. A *Vizválasztó* egyik bírálója szerint új regényében Kodolányi visszatért ifjúkora progresszív törekvéseihez. Véleményünk szerint ennél is többről van szó. A bizonyításhoz nyomon kell követnünk az író pályájának jelentősebb fordulóit.

Az úri középosztály konok butaságát, kihívó műveletlenségét, tehetetlenségét, s a jármában tartott nép sorsa iránti vak közönyét családjában tanulja meg gyűlölni. Szembefordul osztályával, útitársul szegődik a forradalmi proletariátus mellé, a Tanácsköztársaság bukása után sem tér meg, lázadó marad, csak hogy eszméi tisztázatlanok, ráveti árnyékát a kiábrándultság, a nehéz pesszimizmus. A parasztság sűrűjében keres vigaszt és menedeket, de nem áitítja önmagát: látja és meg is írja, hogy a gyermekkor álmainak paraszti világa már sehoh sehol sincs. A szűkebb haza: az Ormánység népének élete is végveszélyben. Rátört és kegyetlen törvényeivel szaggatja a színt, egyéniséget, álmot és mesét pusztító, életkedvet tipró kapitalizmus. Ifjúkorának értékes művei: — *A sötétség*, a *Kántor József megdicsőülése*, a *Szép Zsuzka* és a *Börtön* — leszámolnak a közeli megválthatóság reményeivel.

Kodolányi ekkor — ahelyett, hogy realista íróként az „országos pusztulás” teljesebb körképét és a szabadulás forradalmi lehetőségeit kereste volna — elfordult a megvetett kor aktualitásaitól, s a múltba hátrált. Az ormánsági életben, tájban és a néplelekben nem találta — nem is találhatta meg — az egyetemes életet, kereste hát a századok mélyén, a magyar előidőkben. Romlékony, dúlt világ fojtogatta az írot, ezelől menekült, de hamis álomkép igézetébe merült. „Erdeklődésünk — írja egyik tanulmányában — mohón fordul az örök, változhatatlan magyarság jellegzetes vonásai felé. A történelem iránt megnyilvánuló moho érdeklődés, meg az örök magyarság jellegének vizsgálata szorosan összefügg.” A történelmi fejlődés törvényszerűségeit tagadó, mitizáló nacionalizmus írója akarva-akaratlan a legaktuálisabb magyar sorskérdésekre adott választ a történelem visszhangjaival.

A *Julianus barát* a nemzeti egyedülvalóság, a végzetes magyarság pesszimizmusát igazolja az óshaza felkutatására induló pap történetével. Megszólal már ebben a könyvben is Kodolányi németellenessége. Nem nehéz a harmadik utas nacionalizmus történelmi előképét felismerni a *Vas fia* című regényében sem. Kétfelől támadnak a magyarrá: a harapófogó egyik szára a német, a másik a tatár. A nép sorsával rossz urak üzik önző, felelőtlen játékaikat. Megírja még középkori trilógiájának harmadik kötetét, a *Boldog Margitot*, majd új ciklust kezd. Még mélyebbre fúrja magát az időbe és zavaros frazeológiát mozgósító heveny nacionalizmusába. Ekkor már azt tartja, hogy az ősmagyar társadalmi rend, katonai szervezet és vallási kultúra „egy kozmikus világkép csodálatos megvalósulása.”

Kodolányi hatalmas munkát végez, hogy reakciós ideológiáját regények életanyagába öltöztesse. Felkutatja a forrásműveket, tanulmányozza a rokon népek és a magyarság folklóráját, a régi magyar nyelv izes szókincsét és fordulatait, csakhogy mindez kevés. Világtերemtő fantáziáját is mozgósítania kell, hogy realista külsőségekkel álcázott történelmi látomása kigyúljon. S a szándékai szerint megoldott erópróba öntudata és buzdítása mind hátrább veti az író a történelemben. Nem volt elég az ormánsági provincia, sem a magyar őskor és középkor romantikus feltámasztása. Most már az emberiség bölcsője fölé építi képelete kulisszáit. A program: meghatározni az emberek társadalmi életének, kultúrateremtő tevékenységének indítékait, átélni a hagyományos érzések, célok és fogalmak születését. Magyar történelmi regényeiben Kodolányi a fejlődést tagadó metafizika, az elvakult nacionalizmus és a fajelmélet bajnokaként állt elő. A Gilgames legenda újjáélesztésében és Mózes könyvében tömeg és vezető, nép és alkotó viszonyának kérdéseire ad mélyen reakciós választ. Gilgames is, Mózes is „isten embere”, kiválasztott, aki misztikus hatalommal kényszeríti a lusta, értetlen és bosszúsomjas népet parancsai teljesítésére.

Kodolányinál a mítosz csak látszólag — a túlságosan részletező, s ezért nehézkes leírásokban, gyöngéden árnyalt jellemekben, aktuális párhuzamokban — humanizálódik. A lényegyet tekintve viszont azt látjuk, hogy a mítosz történet csodáinak racionális értelmezése — ami például Thomas Mann *Mózesét és József tetralógiáját* oly rokonszenvesé és érdekessé teszi — távol esik Kodolányi programjától. Nála a mítosz igazolódik

és felfokozott értelmet nyer. Ez a fajta „modernizmus” nem az ősi mondák és mesék ironikus feloldásának szándékával közelít a sok ezer éves témához, ellenkezőleg: a misztikus életérzés csodaváró szenvedélyével kívánna „megtermékenyíteni” a mai embert. Eszméinktől idegen, a közelmúlt és a jelen legmegátalkodottabban reakciós gondolataival érintkező, sőt helyenként telítkező világnézet keresi itt a hatáskeltés lehetőségeit sokszáz oldalas kötetekben. Az író eszméitől elhatároljuk magunkat, de elismerjük és méltányoljuk állhatatosságát, roppant munkabírását, találékonyságát, sok sikeres nyelvi leleményét. Vitathatatlan, hogy a történelmi regényekben sok szép részlet, kitűnően megírt fejezet gyönyörködteti az olvasót. Az elvetendőknék ítélt tendenciák szövedékében magas intellektuális hőfokon felidézett érdekes gondolatok, tudományos hipotézisek, esszé-betétek, zsúfoltan érzékletes leírások, életes vonásokkal megrajzolt hősök bizonyítják az író kivételes tehetségét.

Ez a tehetség talált most méltó tárgyra és ihlető szenvedélyre. Kodolányi, évezredek vándora, ifjúkora haladó szándékainak keserű indulatú ellenfele, visszatért a huszadik századba és a progresszív világnézet kilátó magaslatára. *Vizválasztó* című regényét a legújabb magyar történelem tragikus fordulóján, a Tanácsköztársaság bukását követő hónapokban, különleges helyzetben játszatta. A történet színhelye az Ormánság, Baranya megye, ahol az ellenforradalom felülkerekedését késlelteti a szerb megszállás. Amikor a Dunántúl többi részén, majd Budapesten is dúl a fehérterror, Pécsen és környékén még szabadon szervezkedik és újabb erópróbaakra készül a proletariátus.

Kodolányi kitűnően hasznosítja az extrém szituáció lehetőségeit. Ő az első a népi írók közül, aki reális képet ad a bukott diktatúra tapasztalatait általánosító, múltja hibáival szembe forduló, történelmi küldetésének tudatában megingathatatlanul tovább harcoló munkásmozgalomról. Hőse, az úri középosztályllyal szakító Németh Laci — s vele az önéletrajzi motívumokat sűrűn regényébe szövő író — úgy látja, hogy a baranyai zúrvárvanban, az ellenforradalmi restauráció fenyegető árnyékában „csak a szocialista munkások tudták, hol állanak, mi a teendőjük, csak ők tudták megfogalmazni céljaikat és álmaikat... Csak ők látták át a blöffökön, a görögütüzeken, a szívárványokon, a sallangokon, az álarcokon. Csak ők látták, mi a káprázatos szemfényvesztés és mi a szerény igazság.”

A teljes európai körkép megvilágosodik. Baranya szocialistái szvszorongva várják a szovjet Vöröshadsereg lengyelországi hadjáratáról, s a németországi munkásmegmozdulásokról érkező híreket. Szolidárisak osztálytestvéreik harcával és erőt merítenek a tudatból, hogy az orosz, a német, az olasz, a szerb stb. proletariátus is vállalja ezt a szolidaritást. Nemzetköziségük az értelem parancsa, amelynek hitét Kodolányi is együttérzéssel vállalja. Rokonszenvvel ír a szervezkedő szocialistákról, Szabó gépészről, a vadbiztos Csepeliről és a többiekéről. Emberségüket, magyarságukat a jövő zálogaként becsüli, mint olyan erőt, amely képes lesz másodsorú és végleg leszámolni az úrrenddel.

Parasztábrázolása is sokat fejlődött. Szertefoszlottak a paraszt-Herkuleseket szímező szabódezsői álmok, s a romantikus nosztalgia semmitmárkolása helyett gazdagon kidolgozott képet kapunk a paraszti társadalom osztálytagozódásának kegyetlen igazságáról. A Nagy Varga család gyarapodása és gőgös nagyra-vágyása kiábrándítólag hat Németh Lacira, aki észreveszi, hogy a szívének kedves parasztházban, a népélet külsőségei között már a gátlástalan nyereszkeskedés kulákerkölcsé az úr. Ez szakítja el Nagy Varga Dezsőt szerelmes társától, hogy nincstelen asszony helyett amerikai vágyonnan kelendővé szépített lányt vezessen szülei urasodó házába. Dezső lázad szíve jogaiért, de hamar enged az apai erőnek, s visszatér a vagyon, a „nagy kilátások” vonzássá. Kodolányi a *Vízválasztó*-ban a forradalom paraszti táborát is felvonultatja. A szocialisták gyűlésére összeseregleg cselédek közül Danca Gyurira emlékezünk legtovább. A volt urasági kocsis parázsló gyűlölete — sejteti velünk az író — hamarosan céltudatos forradalmi energiává tisztul.

A *Vízválasztó* munkás és paraszt hősei az erdőtanácsos úri családjából kiszakadó diák útkeresése, értelmi és erkölcsi fejlődése körül játsszák el regénybeli szerepüket. A történet középpontjában Németh Laci és családja áll. Kodolányi főtémája a dzsentri hanyatlása, sőt züllése.

Ez a probléma évtizedek magyar próza-irodalmának vezérmotívuma. Mikszáthtól Babitsig és Móriczig sokan, sokféle-képpen megírták, de senki nem fordult szembe a múlttal olyan kíméletet nem ismerő megvetéssel és utálattal, mint Kodolányi. Nála már nyoma sincs visszavágódásnak, érzelmességnek, vagy kedélyeskedő elnézésnek. Kivételek sincsenek: a regény úri világának hatalmas tablóján egyetlen alak sincs, aki rokonszenvessé válhatna. Pedig nem karika-

túrák, mert az író indulata nem torzít, hanem az epika higgadt figyelmét válalva, az ábrázolás teljes objektivitásával hat.

Nem Kodolányi fantáziája, hanem az élet silányította ezeket az embereket ilyen szálnalmassá és gyűlöletessé. Az értelmi és érzelmi degenerálódás Németh erdőtanácsos figurájában a legteljesebb. Feleségét gyűlöli, családi élete tragikus csódtömeg, önálló gondolatai nincsenek, fejében közhelyek zakatolnak. Hivatalát is unja, látszatok rabjaként, kényelmes vegetáció céltalan körforgásában lézeng és unatkozik. A többiek: Bene úr, Kurkó, Herepey, K. Tóth és a többiek — ha lehet — nála is rosszabbak. Durvábbak, kíméletlenebbek, harsányabban ostobák és műveletlenek. Kultúrelenesség, kihívó arrogancia, a nép iránt érzett és alig leplezett gyűlölet jellemzi őket. A társadalmi körképben megidézi és pőrere vetközteti Kodolányi a liberális szabadkőműves Rejtő doktort is.

Természetes, hogy Laci elvágyódik ebből a környezetből. Magányos ember, aki a mozgalomba is magával viszi egyedülvalóságának szorongó nyugtalanságát. Kodolányi legtöbb figyelmet Laci fejlődésrajzára fordít. Belső elkötelezettsége mellett is tétova, habozó, ellentmondásaival viaskodó fiatalember a *Vízválasztó* hőse. Az író, aki immár elfordult a romantika megtevesztő csillogásaitól, kedves alakjához is kritikával közelít, gyengéit is megírja, és — jó realitásérzékkel — válasz nélkül hagyja a kérdést: mi lesz Lacival, merre visz majd útja az ellenforradalom ideiglenes felülkerekedésének huszonöt esztendejében.

A *Vízválasztó*, amint talán ebből az elemzésből is kitűnik, kritikai realista mű. Azá teszi témája, s a múlt felett ítélkező erős szenvedélye. Kodolányi maximálisan kihasználta e regénytípus lehetőségeit. Könyve a jövő szocialista távlatainak egyértelmű, lelkes igenlésével azonban már az életmű elérhető, magasabb csúcsai felé is utat mutat.

Dersi Tamás

★

PETRONIUS

Az „írói arckép” fogalma nem mindig egyértelmű. Rendszerint az író életművének fő jellegzetességeit értjük rajta, a mű határozza meg; s ha állásfoglalásról beszélünk, műveiből szűrjük le azt is. Mégsem szűnik soha az érdeklődés az

írók egyéni élete iránt sem, mindig akadnak — különösen, ha kortársakról van szó — olyanok, akik az író ismert egyéni vonásait nem tudják a mű olvasása közben sem elfelejteni, elősegíti vagy akadályozza őket a mű élvezetében, véleményalkotásra ösztönzi őket a mű őszinteségét illetően. Az író magánéletének apró intimitásai csemegét jelentenek az avatatlan közönség számára csakúgy, mint egy bizonyos fajta filológus-réteg számára; nem csoda hát, hogy oly nagy felháborodást kelt, ha valamelyik író életéről nem tudunk semmit, vagy éppen létezése is bizonytalan. Nem véletlen, hogy oly nagy irodalma van a Homérosz- vagy a Shakespeare-kérdésnek, pedig a mű szempontjából bizonynyal érdektelen, hogy írójukat hogy hívták, s hogyan folyt le az élete.

Petronius azok közé az írók közé tartozik, akiknek élete, világfelfogása, emberi magatartása előbb vált ismertté, szinte legendává, mint maga a mű. Oka ennek többek között az, hogy nem volt elsősorban író; mellékesen írt, mint ahogyan mellékesen csinált annyi minden mást is: mondhatni mellékesen élt, s éppen azért élvezte annyira az életet. Különben hogy is élvezhette volna! Egy olyan korban, mikor maga az uralkodó osztály, a hatalom, pénz, korlátlan jólét birtokosa is teljes létbizonytalanságban élt, az előkelő római arisztokrata élete éppúgy egy hajszálon függött, mint a harctéren bármely kőzatonáé. És ez a hajszál a korlátolt, önistenítő, zsarnok és szadista uralkodó pillanatnyi kegye volt, szinte még kiszámíthatatlanabb tényező, mint a harctéri halál. Mit tehetett hát a művelt és előkelő római, ki elvesztette már ősei hitét, s a rabszolgák új hitétől idegenkedett, kit életfelfogása arra tanított, hogy az élet célja csak az evilági örömszórakozás lehet, s császár bármely pillanatban megfoszthatott ettől az élettől?

Ízlesen és szépen élni — ez volt Petronius célkitűzése, ha ugyan használhatjuk vele kapcsolatban ezt a merev, hivatalos szót. Petronius számára az ízlés és az erkölcs azonos fogalom volt, erkölcsös az, ami ízléses és szép — mondta volna, ha megkérdezik tőle. Ezért hívták „arbitrarius elegantiarum”-nak, a jóízlés mesterének. S neve olyan tekintélyt jelentett a jóízlés terén, hogy maga az ízléstelen császár, Nero is adott a véleményére, tartott tőle és bízott benne; s amikor már nem volt ereje ahhoz, hogy féltelen kéjvágyát és vérszomját a jóízlés kedvéért megfékezze, elhatározta, hogy eltételezi az útból azt az embert, aki már pusztán létezésével is bírálja és elítéli. De Petronius ezt már nem várta meg.

Petronius életéről a legmegbízhatóbb forrásunk Tacitus. Nézzük meg, mit mond róla:

„...napjait alvással töltötte, éjszaka hivatalos ügyeit intézte és szórakozott. Mások szorgalmukkal, ő semmittevésellel szerezte hírnevét; mégsem tartották züllöttnek, sem tékozlónak, mint általában azokat, akik vagyonukat elfecsérik, hanem kifinomodott ízlésű életművésznek. Mondásait, cselekedeteit, minél nagyobb hanyagságra és nemtörődömségre vallottak, annál inkább a természetes egyszerűség megnyilvánulásainak fogták fel. Mégis, mikor Bithynia proconsula volt, majd consul lett, tetterős és vezető állásra hivatott embernek mutatkozott. De aztán megint csak visszaszüllyedt hibáiba, melyeket talán csak tettetésből mutatott. Így jutott Nero bizalmas baráti körébe mint a válaszképes ízlés mestere, és a császár ezentúl minden szórakozásában és kedvtelésében csak Petronius tanácsára hallgatott.”

Tacitus írja le Petronius halálát is, melyet a vetélytárs, Tigellinus, a másik császári kegyenc féltékenysége idézett elő. Tigellinus a Piso-féle összeesküvés felfedezésekor őt is gyanúba keverte, s Nerónak kapóra jött az alkalom; Petronius azonban a kivégzési parancs kézhezvétele előtt felvágatta ereit.

„De az életet sem vetette el magától csak úgy hirtelen: felnyitatta ereit, majd — ahogy épp kedve tartotta — hol bekötöztette, hol újra levétette a kötelékeket. Közben barátaival beszélgetett, de persze nem komoly dolgokról, nem is azzal a céllal, hogy állhatatosságról, lelki nagyságról tegyen bizonyosságot. Hallgatta őket, de szó sem esett a lélek halhatatlanságáról, vagy a bölcses tanításairól: könnyed versekkel, divatos dalokkal szórakoztak. Némelyik szolgáját ajándékokkal halmozta el, másokat megvesszőztetett. Még meg is vacsorázott, majd aludni tért, hogy rákényszerített halála véletlennek lássék.” De nem lett volna a jóízlés mestere, ha halála pillanatában, mikor már semmit sem vesztetett a hön szeretett életből, nem hozza helyre azt, amiben erőszakot kellett tennie a jóízlésen egész életén át, éppen az élet szeretetéből fakadó opportunizmusból: végrendeletében leírta Nero összes gazságait és kicsapongásait, lesújtó véleményével együtt, s lepecsételve elküldte a császárnak.

Nem vette komolyan az életet, — mert ha komolyan vette volna, bizonyára nem birta volna ki olyan sokáig; csak az élvezhette az életet, aki komolytalan játéknak tartotta. Ezt az életfelfogást olvashatjuk ki műveiből is, melyekkel eléggé mostohán bánt az idő. Évszázadokon át csak hivatkozásokból, szétszört töredékek-

ből tudtunk róla; nem sokat mond az 1476-ban kiadott milánói szöveg sem, vagy Zsámboki János antwerpeni (1565) kiadása. Csupán 1650-ben került elő, egy véletlen folytán, a dalmáciai Trau városkában egy gyűjteményes latin kéziratkötet, mely többek közt a *Satiricon* töredékeit, és *Trimalchio lakomáját* is tartalmazta. A mű szerzőjeként emlegetett Petroniust nem nehéz a Nero-korabeli Petronius Arbiterral azonosítani: ugyanaz az írói arckép bontakozik ki belőle, melyet Tacitus jellemzése állít elénk.

Petronius művét nem mérhetjük fel teljes nagyságában; csekély töredék az, ami ránk maradt, a XIV., XV., XVI. könyvből, de ez a csekélység is száznegyvenegy fejezet. Legépebb része a XV. könyv, *Trimalchio lakomája*.

Sokat vitatkoztak a *Satiricon* műfajáról az irodalomtörténészek; Babits szerint „első megmaradt nagy regénye a világirodalomnak”, mások — különösen a német filológusok — elvitatják tőle a regény-jelleget. De nem is a műfaji meghatározás a legfontosabb. Kétségkívül a már korábban is divatos utazási és kalandregények mellé sorakozik; különösen a Khariton- és a Parthenopé-regénnyel áll közelebbi kapcsolatban. Formai szempontból a „menipposi szatíra” hagyományait követi, azzal, hogy a prózai szöveget versbetétekkel tarkítja. Nevezhetjük menipposinak a szatirikus hangot is, de azt hiszem, a szatirikus szemlélet sokkal mélyebb és alapvetőbb emberi és írói tulajdonság, semhogy egy ember vagy író, bármilyen jó író saját találmányaként kisajátíthatná.

Petronius kora egy kultúra és irodalom dekadens korszaka, ahogyan hanyatló korszaka egy társadalmi rendnek is. S gyakran fordul elő, hogy éppen a dekadens korszak hagy ránk egy olyan remekművet, mely a maga műfajában egyedülálló és éppen azért öröklít meg egy kivesző irodalmat az utókor számára, hogy annak szatírjává válik: gondoljunk csak a legjobb lovagregényre, a szatirikus *Don Quijotéra!* Ugyanez a szerepe Petronius *Satiricon*-jának is.

A *Satiricon* tárgya, meséje: három könnyelmű kópé kalandjai szárazon és vizen. A három kópé közül az egyik, Encolprios, meséli el a történetet. Encolprios szellemes, nagystílu és lelkiismeretlen, cimborája, Ascyltos durva, faragatlan és erőszakos, — harmadik társuk, Gítón, furfangos és simulékony szépfüü. Hőseink nem riadnak vissza a lonástól, csalástól, sőt, szükség esetén a gyilkosságtól sem; iparkodnak minél könnyebben és jobban élni, kihasználva az emberek hizsékenységét, ostobaságát és mohó pénz-

vágját. Kalandjaik leírása során a kora-oei társadalom, azon belül a dél-itáliai kisvárosi élet széleskörű rajza bontakozik ki előttünk. Révay József, a *Trimalchio Lakomában* még huszonnégy újabb szegyet a *Satiricon*-nak negyvenhárom név szerint említett szereplője van, s ehhez a *lakomájának* fordítója, megállapítja, replő csatlakozik.

A *Satiricon* hősei más társadalmi rétegeket képviselnek, mint maga az író, Petronius; láthatjuk azonban, hogy otthonosan mozog a kisemberek világában, — s bizonyára biztonságosabb volt a témaválasztással minél távolabbra kerülni saját környezetétől. Így biztos kézzel és óvatossággal nélkül ábrázolhatta: bemutathatta, hogyan forog az egész világ a mindenható pénz körül, hogyan szerez a vagygon hatalmat és tekintélyt. S hogyan lehet pénzt szerezni? Csakis gazsággal, — s kérdés: ki a nagyobb gonosztevő, a tolvaj és csaló kalandor, vagy az erkölcs-telen hízélgő és örökségvadász? Gazdag úr lehet a rabszolgából is, ha ért a talpnyaláshoz, s nem riad vissza attól, hogy ura vagy úrnője kéjvágyát kielégítse; s aki egyszer gazdag lett, azt szívesen hízélgő körül a többi élőködő, hiszen az ingyenélés mégis csak kellemesebb a fáradtságos munkánál. Mi sem könnyebb hát, mint dicsérni a házigazda csodálatos ízlését, műveltségét, költői tehetségét; legkönnyebben az dicséri, akinek amúgy sincs ízlése, se műveltsége, — de ebben a társaságban a többiek is könnyen elfelejtik, mi a műveltség és jóízlés.

Sokan kerestek Petronius *Satiricon*-jában kulcs-regényt, s Trimalchio alakjában magát Nerót, a véres költőt vélték fölismerni. Főösleges szórszálhasogatás; az író nem másol, hanem típusokat alkot, s a két alaknak, a történelmi személynek és a költött szereplőnek bizonyára annyi köze van egymáshoz, mint amennyi az életnek általában az irodalomhoz. Ha Nero nincs, bizonyára Trimalchio sem születik meg; ugyanazok a társadalmi törvényszerűségek kormányozták az előkelők világát, melyben Petronius élte a maga veszélyes életét, mint a kisemberek világát, ahova hőseit helyezte. S a dúsgazdag főúr bizonyára szívesen cserélt volna nem egyszer a kalandor Encolprioszal, akinek nincs semmije, s ezért veszténivalója sincs; nem véletlen, hogy első személyben írta a regényt.

Trimalchio lakomája 1901-ben jelent meg először magyarul, Székely István fordításában. Másodikul Révay József vállalkozott erre a szép és érdekes feladatra; az ő fordításának immár negyedik kiadását kaptuk kézhez két évvel ezelőtt, az

Európa Kiadó „Világirodalmi Kiskönyvtár”-sorozatában. A múlt évben ismét feltűnt Petronius neve a magyar könyvpiacra: a Helikon Kiadó Petronius verseit jelentette meg, Horváth István Károly szép fordításában. Ezekből a versekből ugyanaz a Petronius szól hozzánk, akit a *Satiricon*-ból, vagy Tacitus följegyzéséből ismerünk: az élet cinikus szerelmese, szkeptikus és epikureus, annak a kornak az embere és írója, mely borzalmassá vagy nevetségessé tett mindent, ami fekkölt és hősiés, gyöngéd érzelemre vagy lelkesedésre méltó; nem marad hát más hátra, mint gúnyolni ezt is, meg azt is, — s ugyanakkor önmagunkat is, akik legbelül mégis csak érzelmek vagyunk és lelkesek, eszményekre vágyunk, szeretnénk szépen élni, s szépen meghalni.

Kerényi Grácia

★

RAGYISCSEV

(1749—1802)

„Az önkényuralom az emberi természettel legellentétebb állapot. Ha átengedjük a törvénynek jogunk és természetes hatalmunk egy részét, ezt azért tesszük, hogy az javunkra használtságok fel, erről mi a társadalommal hallgatolagos szerződést kötünk. Ha ezt megsértik, akkor mi is fölszabadulunk kötelezettségeink alól. Az uralkodó igazságtalansága a népnek, az ő bírójának, ugyanolyan, sőt több jogot ad felette, mint amilyet neki a törvény a gonosztevők felett biztosít.”

Ez a gondolat, melyet Ragyiscsev huszonnégy éves fővel írt papírra, egyáltalán nem új: a társadalmi szerződés elmélete akkor már közhely volt a világosodott irodalomban, s a fiatal orosz különben is Mably egyik passzusát kommentálva fogalmazta meg. De mennyivel nagyobb merészség kellett ilyen eszme vallásához a cári zsarnokság földjén, mint Franciaországban, ahol az írók rendszerint könnyű államfogsággal úszták meg politikai eretnokségüket, s ahol a legfőbb cenzor, Malessherbes, maga dugdosta a lefoglalás elől az Enciklopédia kéziratait. Voltaire-t csak egyszer botoztatta meg egy arisztokrata; Ragyiscsevét és diáktársait szinte naponta verte a lipcsei egyetem orosz ösztöndíjasainak cári felügyelője. A francia felvilágosodás keleti tanítványa nem számíthatott előkelő szépasszonyok szaloni pártfogására, s ha komolyan vette elveit, korlátlanul dühöngő önkény megtorlását idézte fejére, és sorsa csak prometheusi tragikus bukás lehetett.

Az ész századának eszméivel Ragyiscsev, a jómódú nemesifjú, lipcsei tanulóéveiben ismerkedett meg. Főművében Raynalt, Herdert idézi, Helvétius, Rousseau a kisujjában volt. Ott, Lipcsében ismerte meg a lázadás kitörülhetetlen ízét is, abban a diákzsendülésben, mellyel a cári növendékek kis csapata véget vetett a politikai ellenőrök önkényeskedésének.

Második iskolája otthon kezdődött, szerény szenátusi jegyzői állásában, ahol a kezébe került bírósági jegyzőkönyvek-ből feltárult előtte a jobbágysanyargatás, a földesúri komisszág feneketlen aljasága. A látványt nem bírja sokáig, előbb katonai szolgálatba, majd nyugdíjba megy. (Később még majd a kereskedelmi minisztériumban dolgozik.) Bekapcsolódik Novikov könyvkiadói társaságának munkájába, lefordítja Mably egyik történelemfilozófiai művét, de aztán — talán mert mári ezért intést kapott — másfél évtizeden át egyetlen könyve sem jelenik meg.

É hallgató esztendőök alatt kisebb traktátusokban érleli gondolatait, versben dicsóíti Brutust és Tellt, a zsarnokgyilkosokat, majd *Utazás Pétervárról Moszkvába* című munkájában részletesen kifejti társadalomkritikai nézeteit. 1788 végén készül el vele. A rendőrtisztviselő, megtévesztve az ártatlan címtől, rányomja az engedélyt, ennek ellenére nem akad nyomdász, aki elvállalni merné, ezért a könyvet egy kölcsönvett sajtógépen Ragyiscsev maga nyomtatja ki, hatszázötven példányban.

Az utazás csak fiktív kerete a műnek, arra való, hogy a szerző képzelt útítársak szájával mondhasa el véleményét, a merészebb gondolatokat pedig a posta-állomásokon elszórvá talált jegyzetpapírok tartalmaként adja elő.

Ragyiscsev a korabeli felvilágosult közgondolkodásnak szinte valamennyi témáját érinti könyvében. Vannak ma már avittas erényprédikáló lapjai (intelmek a vérbaj elkerülésére, az atyai hivatás magasztalása stb.), ezeken érezni, hogy Richardson és a kissé kenetes drámaíró Diderot érzelmes századában vagyunk. Sokkal megragadóbbak azok a részletek, melyekben közvetlen társadalmi megfigyeléseit írja meg. Apró képekben, „sziluettek”-ben állítja eléünk az orosz élet jellemző típusait, a jobbágynyüző földesurat, a csalárd bukásain gazdagodó kereskedőt, a hivatalnok lelketlen közönyét, semmittevését, a tunya postaszolgálatot, a katonafogdosás áldozatait, a gyilkosságba kergetett, szerencsétlen parasztokat. Ezek a tömör, erőteljes mímia-tűrök Ragyiscsev kitűnő szépfírói tehetségéről vallanak, s mintegy előképei

az *Egy vadász feljegyzései* epizódjainak, és vetekszenek a *Posehonyi régi világ* legmeggrázóbb jeleneteivel. Az elbeszélő fejezetek politikai értekezésekkel és — a kor divata szerint — utópisztikus elmefuttatásokkal vegyülnek; ezekben érvényesül a legjobban Ragyiscsev stílusának nemes retorikája, s ezekben a legélesebb a feudalizmus és a zsarnokság bírálata.

„A szabadság árán vásárolt rend épp annyira ellentétes boldogságunkkal, mint maga a bilincs.” „Kinek van legközvetlenebb joga a földhöz, ha nem annak, aki megműveli?” „Lehet-e az államot, ahol a polgárok kétharmad része meg van fosztva állampolgári mivoltától és részben a törvény előtt halott, boldognak nevezni?” „A hatalmi és vagyoni egyenlőség kiirtja a polgári visszavonásnak még a gyökereit is.” — ilyen gondolatok tolonganak Ragyiscsev fejtegetéseiben. Eles szavakkal támadja a cenzúrát: „Ha mindenki szabadon gondolkozhat, és gondolatait mindenkivel korlátozás nélkül közölheti, akkor természetes, hogy minden találmány és felfedezés ismertté válik: a nagy nagy lesz, és az igazságot nem fedi homály. Nem merészkednek majd a népek kormányzói az igazság ösvényétől eltávolodni, félni fognak, mert útjaik, a gonoszság és a fondorlat napfényre jutnak. Reszket majd a bíró, amikor igazságtalan ítéletet ír alá, és széttépi. Akinek hatalma van, szégyelni fogja azt csak saját szeszélyei kielégítésére használni. A titkos rablásnak is rablás lesz a neve, és gyilkosság marad a rejtett gyilkosság is. Minden gonosz félni fog az igazság szigorú tekintetétől.” A csésze kávé az izzadó amerikai rabszolgát juttatja Ragyiscsev eszébe (ez is közhely a XVIII. században; nálunk Barcsay Ábrahám verset írt róla) — de innen rögtön az oroszországi állapotokra fordul gondolata: „És ti, oh Pétervár lakói, akik hazátok dús vidékeinek feleslegeivel tömíteket magatokat fényes lakomákon vagy baráti vacsorákon, vagy egyedül, amikor kezeitek felveszi az első darab kenyeret, amely a ti jóllakásotokra rendeltetett, álljatok meg egy pillanatra és gondolkozzatok!... Nem izzadság, könny és sóhaj tette kövérré azokat a földeket, amelyeken ez a kenyér termett?” A jobbágyrendszer bírálatában — akárcsak Széchenyi — Ragyiscsev is a józan nemesi önérdékre apellál: „Mindazt, amit az ember önmaga részére kezd, mindazt, amit kényszer nélkül cselekszik, szorgalmasan, gondosan, jól végzi. Ezzel szemben mindazt, amire kényszer hajtja, mindazt, amit nem a saját hasznára végez, hanyagul, restül, visszásan és rosszul végzi. Ilyennek látjuk mi a föld

megművelőjét országunkban. A föld nem az övé, annak termékei nem az ő tulajdona. És ezokból a földet lustán műveli, és nem törődik azzal, hogy kopárrá válik-e művelés közben.”

De föllobbantja Ragyiscsev a jobbágy-lázadás komoly vízióját is: „Körüllöttünk kard és mérég. Halál és elégetés vár reánk kegyetlenségünkért és embertelenségünkért. És minél inkább halogatjuk és késeltetjük bilincseik megoldását, annál gyorsabban fognak ők bosszút állani rajtunk. Idézzétek emlékezetetekbe a nemrég múlt eseményeket!” Mint Eötvös 1514-ét, Ragyiscsev a Pugacsov-lázadás intését hangoztatja. Sőt tovább megy (ahova a nyugati felvilágosodás irodalma nem jutott el): helyesli az urakon bosszút álló parasztok tettét. „Rettegj, kegyetlen szívű földesúr, ott látom minden jobbágyod homlokán ítéletet!”

Az *Utazás Pétervárról Moszkvába* hamarosan Katalin cárnő kezébe került. Az uralkodó növekvő haraggal olvasta a könyvet, és ingerült széljegyzeteket írt rá: „Ez a szerző telve van és meg van fertőzve a francia méltellyel, mindenfelé fürkész, és minden lehető dolgot védelmébe vesz, hogy csorbítsa a tiszteletet a hatalom és a hatóságok iránt, és a népet zendülésbe vigye az előjárók és a felsőbbség ellen.” Ragyiscsevet letartóztatják. A börtönben eljásztatják vele Galilei tragédiáját: meg kell tagadnia könyvét. Ennek ellenére az ítélet: halál, melyet a cárnő álszent kegyelme tíz évi száműzetésre változtat. „Tíz év Szibériában rosszabb a halálnál!” — írta az egyik kortárs.

Másfél évig tartott csak az út Ilmszkebe, bilincsekben, betegben. Ragyiscsev ott sem pihen: materialista filozófiai értekezést ír, történelmi tanulmányt Szibériáról, közgazdasági munkát a kínai piacról, és gyógyítja a falujabeli parasztokat. Négy év múlva, 1797-ben kegyelemből visszatérhet kalugai birtokára, ahol rendőri felügyelet alatt él.

1801-ben az új uralkodó a liberalizmussal kacérkodikva, látszat-reformokat tervez, és Ragyiscsevet kinevezi a törvényelőkészítő bizottságba. Radikális javaslatai gyanút keltenek, megfenyegetik, hogy újra Szibériába kerül. Nem várja meg: 1802. szeptember 11-én meggel vet véget életének.

„A gyötrelmeknek, a betegségnek, a száműzetésnek, a bebörtönzésnek — írta — mindennek van egy ledönthetetlen határa, amelyen túl a földi hatalom semmi. Alighogy az éltető szellem elszáll az agyomsebzett és elgyötört testből, a zsarnokok minden hatalma hiábavaló

lesz, minden hatalmassága szertefoszlik, minden ereje szétporlad: akkor már a düh hiábavaló, az embertelenség kénytelen megsemmisülni s a gőg nevetséges. A szerencsétlen napjainak vége határt szab a kínzók gonoszságának és ki-gyúnyolja a barbárságot.”

L. K.

★

GOTTFRIED KELLER

(1819—1890)

Az emberek képzeletét minden korban foglalkoztatták a művészgeniek, különösen a költők. Vad, lobogó hajú, lobogó életű, viharos szenvedélyektől megszállottakat láttak bennük, akik a munkáról, az erkölcsről, a társadalmi magatartásról alkotott normákat megrovás nélkül átléphetik. Vagy átszellemült, a felhőkben járó, a valóságtól elrugaskodott, szinte természetfölötti lényeknek képzelték a művészt, a költőt, akire tisztelettel vegyes lenézéssel gondolhat csak a mindennapi kenyérgondokkal küzdő dolgos ember. Nos, az a költő, aki hetven évvel ezelőtt, 1890. július 16-án fejezte be pályafutását, Gottfried Keller, Svájc legnagyobb költője, a német prózairodalomnak Goethe mellett legnagyobb mestere, megcsúfolta mindezeket a kategóriákat. Nem tartozott a vadgeniek közé, nem volt

„ködevő”, mindkét rövid, vaskos alle-mann-lábával a valóság rögös, de szolid talaján lépkedett, s mégis — sőt éppen ezért — nagyot alkotott, magasabbra repült, mint számos kortársa.

I 819 július 19-én született Zürichben. Pályájának kezdetei tán éppen a költőről alkotott filiszteri elképzelésekkel ellenkező testi és lelki alkata következtében voltak oly küzdelmesek. A kistermetű, tömzsi, darabos emberkének, a parasztszármazású esztergályosmester faragatlan, de nagyratörő csemetéjének hosszú ideig semmiképpen sem sikerült meggyőznie környezetét, hogy többre hivatott a vele egyivású iparos tanulóknál, szatócsinasoknál és béreslegényeknél. Hiába hagyta ott Zürichet, hogy festészet tanuljon Münchenben, ott sem boldogult. Evekkel később papírra vetett nagy élményregényében, a *Zöld Henrik*ben apróra leírja keserves küszködését a bajor fővárosban, a képzőművészetet monopóliumuknak tekintő mesterek oktató lenézését, az arriválás határára jutott fiatal művészek nyegle és visszautasító közönyét, a magátkeresés sötétben botorkáló iszonyait. Őt nem fogadja be a bohém-társadalom, neki nem akad mecénása, őt senki sem fedezi fel, s mialatt éles szemmel, könyörtelen tárgyilagossággal figyel a napról napra a polgári élet fonákságait, szigorú, bizony túlszigorú, mert a sikertelenség hangulatából merített önbírálattal állapítja meg, hogy nem lesz belőle festő. Tört szívvel tér haza szülővárosába özvegy édesanyjához, hiszen megbukott az élet vizsgáján.

Festő nem lehet, ezt tudja, de azt is, hogy minden balsikere ellenére művész. Egyelőre müncheni feljegyzéseit rendezgeti. Már ekkor megszületik benne a *Zöld Henrik* első terve, de távol áll még a megvalósítástól. Jobban érdekli a politika, az érlelődő polgári forradalom, s a bécsi Anastasius Grün hatása alatt verseket ír. Herwegh bombasztikus, de a tömegeket magával ragadó platkátversei is tetszenek neki. Mégsem utánozza őket, Freiligrath-ot sem, noha e művész palettájának színei megragadják. Keller egyszerűbb, szívhez szólóbb, bár ormótlanabb. Hazafias versei közül egynémelyik megjelenik a lapokban, s megnyeri a Svájcba emigrált német költők tetszését. Kiadót szereznek neki, majd kijárják, hogy utazási ösztöndíjat kapjon.

Igy kerül a fiatal Keller 1848-ban ismét külföldre, Heidelbergbe, a híres egyetemi városba, s ottani tartózkodása idején szerzi meg a műveltségnek azokat az elemeit, amelyek lehetővé teszik, hogy írói pályát fusson be. Hermann Hettner irodalomtörténeti, Jakob Henle antropológiai előadásait hallgatja, a leg-

jobban mégis Ludwig Feuerbach filozófiája ragadja meg, azé a gondolkodóé, aki Marxra és Engelsre is termékenyítő hatással volt. Két évvel később már Berlinben találjuk. Ott írja első maradandó költői alkotásait, az *Új versek* című költeménykötetét, a *Zöld Henrik* első vázlatát, itt jön létre az a novellagyűjtemény, amelynek címe *Seldwylai emberek*. Csodálatosképpen, kegyes arccal fordul felé most a szerencse is. Vieweg braunschweigi kiadónak megtetszik a *Zöld Henrik* kézirat, a szerződést köt a fiatal költővel. Száz íven, négy kötetben kívánja kiadni a regényt, s előleget is ad rá. Megígéri, hogy a mű megjelenése után kiadja Keller novelláskötetét is. Így jelent meg a *Zöld Henrik*, bár csak első három kötete, mert a kiadó kifogásolta a történet végét. Keller hőse, Heinrich Lee a regény első verziójában öngyilkos lesz. Vieweg úgy találta, hogy ez a végakkord lehangoló, elriasztja a vevőközönséget. Később a költő is lemondott erről a borítólátó befejezésről, az átdolgozott műben Henrik hazatér haldokló édesanyjához, s viszontlátja szerelmesét, Juditot.

A *Zöld Henrik*nek már első formájában is átütő sikere volt, megérdemelt sikere. Köszönhette ezt mind formájának, mind tartalmának. Abban a korban, amikor a romantika már német földön is elhalóban volt, először jelent meg egy minden ízében realizisztikus regény, az utolsó részletekig a valóság szilárd alapján álló, ugyanakkor a költészet ezer színével izzó prózai írásmű. A falu egyszerű embereit a költő átható, de szeretettől fűtött tekintetével éppen olyan gazdag lélekismerettel ábrázolta, mint a bajor főváros igazi és álművészeit, a „hivatal pacakázásait”, a polgári pöffeszkedést és kapzsiságot, a mesterlegények és munkáslányok egyszerűségükben megható hétvégi szerelmes találkozásait a robotos munkanapok után. Alig akad olyan regényírója a világirodalomnak, aki ennyire derűvel tudja bearanyozni a mindennapok apró nyomorúságait, a szegények olcsó szórakozását, s ugyanakkor ilyen erővel képes bemutatni a társadalmi igazságtalanságokat. Igaz, hogy csak felmutatja őket, a megoldást, egy jobb világ előrevetített kontúrjait és távlatait nem látatja. De a forrongást érzékelteti, s aki a *Zöld Henriket* végolvasta, érzi, hogy ez a világ szelműzőzik a megújódásra. Mindezt mély emberábrázolással, zamatos, szép és meglepő hasonlatokkal gazdagon díszített, a zürichi kanton klasszikussá nemesített népi nyelvén nyújtja át az olvasónak, néha nyers-parasztian, mégis olyan könyved bájjal, ahogy öreganyánk számolt be a fonóban hallott furcsa, néha kísérteties történetekről. Nem csoda, hogy a

regény rövidesen az egész német nép kincsévé vált, s a művelt rétegek éppúgy magukénak vallották, mint a robotos falusiak vagy a város ipari kizsákmányoltjai, a polgári társadalom számkivetettjei.

1855-ben már híres íróként érkezett vissza Gottfried Keller Zürichbe. Még mindig nem volt biztos kenyere, de híre megelőzte, s a kurta termetű, szakállas, szemüveges, zömök ember a város, sőt egész Svájc legnépszerűbb alakja lett. Theodor Vischer, Jacob Burckhardt, Gottfried Semper, a filozófus Moleschott, Richard Wagner, a müncheni Paul Heyse vetekedtek barátságáért, Böcklin, a kor nagy festője sietett vásznán megörökíteni. Ezek a barátai eszközölték ki, hogy a megalakult politechnikum felajánlotta a költőnek az irodalomtörténeti tanszéket. Nem fogadta el. De amikor Zürich város tanácsa a „Staatsschreiber” tisztségével kínálta meg (mai fogalmaink szerint főjegyző), igent mondott, s tizenöt éven keresztül példás szorgalommal, odaadással és pontossággal töltötte be ezt az állását. Hivatali ideje alatt irodalmi tevékenységét alig folytatta, s csak nyugdíjba helyezése után fogott hozzá ismét a költői alkotáshoz. Átírta a *Zöld Henriket*, megírta a *Seldwylai emberek* második kötetét, a *Zürichi novellákat*, a *Hét legendát*, a *Sinngedichtet* és második regényét, a *Martin Salendert*. Ez utóbiban mintha kissé halványabbak volnának a költői színek, annál erősebb a társadalombírálat. Salander, a tanító, vállalkozásokba kezd, tönkremegy s Amerikába vándorol ki. De az új világ csalódást okoz neki, visszatér szülőföldjére. A hosszú távollét után még élesebben látja a polgári társadalom rothadságát, a pénz utáni hajszát, bemutatja, hogy ez a társadalom kalandorokat és bűnözőket nevel.

Mindezekben a művekben az marad Keller, aki volt, egyszerűbben, érettebben, művészi eszközeiben gazdagabban: a kiadhatatlan elbeszélő, a színpompás, örökké derűs, elbűvölően bájos, s mégis a való életből merítő, arról ítélkező nagy kritikai realista. Aki a *Romeó és Júlia* a *falun*, a *Három becsületes fésűslegény*, a *Ruha teszi az embert* vagy a *Saját szerencséjének kovácsa* című novelláit elolvassa, megismeri a kort, a benne élő embereket, velük sir és nevet, s aztán önkéntlenül meghajlik e költői teremtetőre, a küzdő, botló, jót rosszal párosító, elejétében is rokonszenves kisember hasonlíthatatlan ábrázolója előtt.

*

Gottfried Kellerrel könyvkiadásunk eddig elég mostohán bánt. Csak egy-két kötete jelent meg magyar nyelven, a *Zöld*

Henriket pedig csak évtizedekkel ezelőtt jelentette meg a Révai Kiadó a Klasszikus Regénytár-sorozatban. Ideje lenne, hogy az Európa Kiadó ezt a regényt ismét kezébe adja a magyar olvasónak.

Frank László

★

TUDOR ARGHEZI

(1880—)

Érett költő volt már, negyvenhét éves, amikor első kötetét, az *Illő igéket* 1927-ben megjelentette, s a költemények élén egy régebbi versét, a *Végrendeletet*, azóta is sokszor idézett ars poeticáját:

...E könyvben, mint kit kor s bú
bántanak

Ürnő hever díványán lankatag.
A vas-ige a tűz-igével ebben
A könyvben üli nászát egyre szebben,
Mint vasfogó, ha tart izzó rúdát.
Rab-írta könyv ez, olvassák urak.
S nem látja egy sem, hogy éjjélsötét
Mélyén úkeim dühe ég.

A vers és a kötet forradalmat csinált, talán Eminescu fellépése óta nem volt ilyen jelentős jelentkezés a román költészetben. Arghezinek azt sikerült megvalósítania, ami annyi lírikus vágya azóta is. Mint ahogy egyik kritikusa írta, ragyogó szintézisben egyesítette a nyugati modernizmust és a román élet hagyományait, megteremtette a formák kristályos tisztaságának és a megoldatlan kérdésekkel terhes román tartalmaknak teljes egységét. Malarmét, s a régebbi nagy példák közül Baudelaire-t említették, mesterei közt jelentkezésekor; s igaz is, hogy sokat tanult a franciáktól, a legizóbb szenvedélyek, legbonyolultabb fájdalmak irlgalmatlan feltárását, s az „illő igék”, a szép szavak, a tökéletes formai megoldások keresését. De verseinek rendkívüli dallamossága és csiszoltsága sohasem lett üres kerességgé — mint számos kortársánál. A tökéletes forma Arghezinél nem a *semmit* takarja; vívódása, népének szenvedése és útkeresése minden versgyűjteményének állandó témája.

Mikor első kötete megjelent, már kalandos, változatos fiatalságot hagyott maga mögött. A *Szent Száva* líceumban nevelkedett, a legirodalmibb bukaresti iskolában, ahol együtt tanult a modern román próza- és drámairodalom két későbbi nagyságával, Gala Galactionnal és N. D. Cocea-val. Tizenhat éves sincs még, amikor első versei Ion Theo álnéven megjelennek (eredeti neve: Theodorescu), a rendkívüli tehetségű, furcsa, bizarr Macedonski is szívesen látja irodalmi sza-

lonjában, s talán — nem tudjuk —, mint kitüntetettjeinek szokta, neki is, a költővé fogadás jeleként vasgyűrűt ajándékoz. Arghezi büszke, öntudatos, harcos fiatalember; csak rövid ideig jár egyetemre, később cukorgyári vegyész (maig is büszke arra, hogy új gyári eljárásokat fedezett fel), szerzetes egy görögkeleti kolostorban (verseinek kép- és hasonlatvilágától nem idegen a biblia nyelve) —, de hamarosan megszökik, mert „súlyosan nehezedett rá egyházi életünk terhe” — mint ahogy barátja, aki maga is pap, Gala Galaction írta róla; lapot szerkeszt, tisztviselősködik, majd hét esztendeig él Franciaországban és Svájcban. A vándorlás és tanulás éveit ezek; Arghezi nem olyan jólétben és gondtalanságban barangol Párizsban, mint nagy költő elődje, Vasile Alecsandri; „ragyogó szegénység”-ét később meg is énekli. S amikor hazatér, a harcos, mozgékony, szinte agreszív alkatú férfi teljes költői vértetben lép az irodalmi porondra; hazaküldött versei már nimbuszt biztosítottak számára. Küzdelmes esztendők következnek; rövid ideig be is börtönzik. Megjárja Genfét és a vacaresti-i fogházat, lapot ad ki és éhezik, hazájától távol — igazi költőorsó az első világháború körüli éveiben.

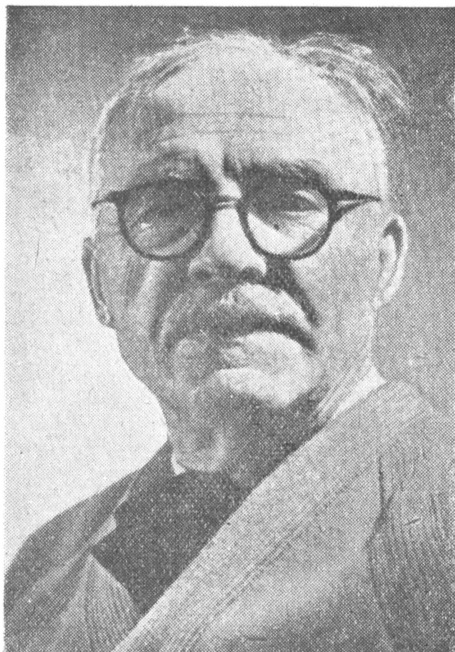
Az *Illő igék* ezeknek a küzdelmeknek méltó párlata és betetőzése. Témavilága gazdagabb, mint Arghezi bármely román kortársának mégoly színes költészete. A baudelaire-i spleen éppúgy visszhangzik benne, mint ahogy felcsendül az istennel viaskodó, kiugrott szerzetes szoltárainak büntudata, és merész, prometheusi fájdalom, a vad és reménytelen szerelem kínja, a lehetetlen finomságú tájköltészet és a szenvedő, küzdő ösök emlékét s harcát idéző elszánás. Arghezi szinte egymaga végzi el azt, amit szerencsésebb nemzetek egy egész nemzedékre bíztak. A román líra vele emelkedik újra — Eminescu, Alecsandri, Coşbuc és Macedonski után — európai szintre, s jellegzetes, egyéni hangütése, a passzív resignáció mélyén is ott búvó nyughatatlan szellem fonja egy-egybe sokfajta hangszeren játszó témában és attitűdben oly változatos költészetét.

Nyolcvanadik születésnapján jelent meg összes verseinek több mint hétszázoldalas gyűjteménye; a formai csiszoltság, a majdnem mindig teljes lánggal lobogó költői tisztaság mellett az életműnek ez az egysége ragad magával, az egyéniség varázsa, amely az ifjúkori játékoságtól az öregkori, szelíd szerelmes költemények derűjéig ível, az *Illő igék* metszeteinek pontos rajzától az 1944-es versek fanyar, égető fájdalmáig és a hajdani parasztlázadást idéző 1907 sodró erejéig.

Időközben Arghezi megjárta a „román poklok” minden bugyrát, s távol a divatos irodalmi irányzatoktól, magányosan, kevés rajongó híve és sok ellensége körében élte zaklatott, belső s külső viharoktól dúlt sorsát. Amikor a *Fáklya* és az *Este* vezető publicistája volt, csodálták, dicsérték sokan — s még többen félték tőle, írja róla Gala Galaction. Híres, műfajteremtő „tablettái”, e rövid, egy-két oldalas publicisztikai versek nem a francia prózai költemények törvényeit követik, már csak azért sem, mert többnyire eleven társadalmi élményből, gyakran politikai indulatokból fakadnak. Nem csoda, hogy a korrump, elmaradott, panamáktól átszótt polgári Romániában gyűlölték ezt az egyedülálló újságírói bátorságot — s félték tőle.

De Arghezi ekkor már ismertebb költő annál, minthogy el lehessen hallgattatni. A *Penészvirágek*ban a szenvedők, a kismizettek fájdalomának ad hangot, ebben a kötetben megdöbbentően gyakoriak a rabokról írt versek, a szűkebb börtön, s az egész román világ reális jelképeként. Itt is, s később, az *Estéli versek*, a *Hét zümmögő*, a *Gyom*, s főként a *Táncnóták* költeményében a népdalok hangján, s a bonyolult formák szabályai szerint éneklí meg a maga, a város és a falu életét. Arghezi számára népiség és urbanizmus, egyszerűség és modernizmus nem jelent ellentétet, verseinek zenéjében egyszerre érezzük a román órák évszázados és a formabontó francia líra legújabb hagyományait, mint ahogy témáinak széles skáláján is elfér a vacaresti-i börtönben látott tetves rabhulla iszonyú emléke és a csillagrendszerek végtelen világa.

1943-ban páratlanul bátor, sőt vakmerő cikket ír maga-szerkesztette lapjába. A háborús elnyomás sötét évében hihetetlen nyíltsággal és szókimondással támad a hitleri Németország bukaresti követének, az újabb magyar történelemből is jól ismert, hírhedt Killinger bárónak, s *Báró úr!* című legendás cikkében számon kéri tőle hazájának szenvedéseit. A lapot elkobozzák, Arghezit letartóztatják és német parancsra a tg. jiu-i internálótáborba zárják. Ez a tábor a fővárostól távol, hegyek-övezte völgyben fekszik, a munkásmozgalmi múltjáról híres bányavidék közelében, nem messze a Zsiltól. Kommunisták, polgári radikálisok, amerikai hadifoglyok közt él itt a költő, s csak a örök eléggé felületes szűrőjén át figyelheti a

háború s az ország sorsát. Itt írja 1943 végén és 1944 elején keserű háborús verseit:

... még gondolkodni sem szabad.
Mert kém vagy máris! Eladtad magad!
Bár Bukarestben az urak
Nyugodtak. Mert akárhova mehetsz,
E hazában mind több a fakeserzt.

A felszabadulás után egy ideig nem jelentek meg versei. De több mint öt éve már, hogy újból teljes erővel szólalt meg fiatalosan fénylő költészete, kiadta az 1907-es parasztlázadást idéző hatalmas ciklusát, *Ének az emberről* című kötetében gyűjtötte össze a szerelemről, szépségről, munkáról, a mai életéről valló öregkori nagy verseit. Akárcsak Sadoveanut, Galactiont, őt is a román irodalom „nagy öregjei” közt tisztelik; nyolcvanadik születésnapján az egész ország köszöntötte; válogatott verseit magyarul is kiadták (ebből a kötetből, a *Telehold*-ból idéztük Szemlér Ferenc fordításait). Alkotókedvének teljességét bizonyítja néhány évvel ezelőtt megjelent verse is, az *Ajkam rátapad...*

A „hit és a tagadás” költője — ahogyan önmagát nevezte — egyben mindig hitt, azt soha nem tagadta meg: a munka, a művészet és a szépség költői egységében.

R é z P á l

Legkedvesebb könyveim

Ebben a rovatunkban írók, művészek, tudósok számolnak be legmaradandóbb könyvélményeikről, kapcsolatukról irodalommal és könyvekkel.

Kedves Barátom, megtisztelő felhívásodra csak most fudok válaszolni, elnézésedet kell kérnem mind ezért a késedelemért, mind pedig azért a kevéssért, amit első olvasmányaimról, legmélyebb irodalmi élményeimről, a könyveknek az én életemben való szerepéről mondhatok. Gyermekkoromtól kezdve sokat és állandóan olvasok (bár talán sosem eleget); egy-egy új könyvet ma is, mint régen, izgalommal fogok a kezembe; a könyvesboltok kirakatait ma is, akárcsak kamaszkoromban, mohón és kíváncsian szemlélgetem, s ma is sajnálom, hogy nincs módomban mindannyi könyvbe belenézni; egy szép és jó könyv szerzőjét (bár tudom, hogy nincs igazam) valahogy ma is többre tartom, mint egy hadvezért vagy egy feltalálót; s a gyermekkortól rám maradt naív és szűkös szemlélettel az egész emberi kultúrát a könyvek, a maradandó könyvek végtelen s egyre növekvő sorában látom megtestesülve. Talán fel is sorolhatnám azokat a könyveket, amelyek életem folyamán erőt adtak, példát nyújtottak, menedéket szolgáltak, más-más módon, más-más alkalommal; beszélhetnék az *Etikáról*, Flaubert levelezéséről, Eötvösről vagy Baudelaire-ről, Hölderlinről vagy Péterfyről, Ambrusról vagy Claudelről, a *Nyugat* vagy a *Nou-*

velle Revue Française régi fényes gárdájáról, s elmondhatnám, utólag, mi mindent köszönhetek mindegyiknek —, de nem erről szeretnék szólni. Legdöntőbb élményeinket mégis csak gyermekkorunkban kapjuk, az ösztönösség és az eszmélkedés bizonytalan határán, amikor egy-egy olvasmányt sorsdöntő eseménynek érzünk, amikor néhány nyomtatott lap, egy-egy strófa, egy-két verssor, úgy érezzük, egészen újjáteremt bennünket, boldoggá tesz, elvarázsol, kitágítja létünket, ablakot nyit térben és időben, s addig idegen tájakkal, emberekkel, érzelmekkel népesíti be képzeletünket. Ilyen s csak ilyen olvasmányokról szeretnék mondani pár szót, amennyire az emlékezés heve és ereje engedi, s hálás vagyok a Könyvbarátnak, hogy alkalmat ad erre a szellemidézésre.

Nem tudom, hány éves lehettem, legfeljebb alsóosztályos gimnazista, amikor apám könyvei közt felfedeztem Arany János Shakespeare-fordításait s gögből, fölényből vagy jobb híján? belekezdtem *Hamlet* olvasásába. Lekötött-e? nem tudom; megértettem-e? nem emlékszem rá, de azt sose felejttem el, hogy mikor a szellemjelenetben ezekhez a sorokhoz értem:

... *hogy a kakas, a reggel e harsomája,*
Metsző, hegyes torkával felveri
A napnak istenét...

— egyszerre megálltam az olvasásban, határtalan izgalom fogott el, valami felfedezésre jutottam, egyedül, a nagyok nélkül, a költői nyelv, a képes beszéd addig még sosem érzett szépségére, talán a dolgok kapcsolatainak homályosan derengő sejtésére s a költészetet, minden költészetet sokáig ehhez a pár szóhoz mértem, ehhez a szabad, nemes, emelkedett, ünnepies és mégis oly hetykén fesztelen képsorhoz. S ehhez az első költői benyomáshoz csatlakozott a *Közelítő tél* kezdete („Hervad már ligetünk, díszel hullanak — Tarlott bokrai közt sárga levél zörög”) s a *Tündéralom* nagy hatyúhasonlata („O lassan szállj és hosszan énekelj — Haldokló hatyú, szép emlékezet”) — utánuk jöhetett Hölderlin, Baudelaire, volt már mire támaszkodniuk.

Később, még mindig a kamaszkorban, a régi *Hét* egy bekötött évfolyamában, egy hosszabb, több folytatásos francia elbeszélésre bukkantam s máig sem tu-

dom, miért fogtam épp ennek az olvasásába, annyi sok vers, novella, kritika és humoros karcolat között. Viszont emlékszem mindenre, ami ezt az olvasmányt, ezt az olvasást körülvette: a forró nyár, a kerti szőlőlugasra, ahova a nap elől menekültem, a súlyos kötet sárga-piros, félvázon borítékára, a fordító nevére, vagyis Gábor Andorra, aki ezt a novellát *Egy jó lélek* címen közölte s persze az íróra is, Gustave Flaubert-re, akiről hiába kérdezősködtem a házban meg a faluban, senki se tudott róla semmit, életéről éppúgy nem, mint munkáiról vagy jelentőségéről. S mégis, így fordításban is szívenütött ennek az együgyű cselédlánynak, Felicitének az élet-sorsa, aki sosem ismerte a szabadságot és a boldogságot, csak szolgált és szeretett minden remény, minden viszonzás nélkül s egyedül halt meg, egy ünnepnapon, egy kitömött papagály társaságában. Különös, de ez az egyhangú, krónikaszerű, bús történet nem annyira szomorúságot, mint inkább valami szelíd és megokolatlan mámort keltett bennem, a remekmű érzetének, élményének mámorát, amelyet így visszatekintőleg sem tudok egészen megmagyarázni, a témával vagy a „hősnővel” éppoly kevéssé, mint a magam fiatalkori érzékenységével, és amelynek fő forrását inkább abban a fenséges egyszerűségben vélem látni, amely a nagy remekművek s a nagy írók első ismertetőjele s Homeros vagy Tolsztoj helyett itt találkoztam vele legelőször. Azóta megtudtam, hogy Gorkijnak is ez a novella volt az első, vagy legalábbis egyik első irodalmi élménye s hogy Cézanne egyik legszebb portréját is Felicité alakja inspirálta. Én magam, első mámoromban, elhatároztam: én is író leszek, megírom egy falusi szolgálónak, kedves dajkámnak élettörténetét s

már vettem is egy füzetet, amelynek első lapjára ráírtam szép nagy betűkkel: *Étel*, vagy egy hű lélek története. Szerencsére (úgy értem: az olvasó szerencséjére) a novellából csak ez a cím készült el; megmaradt viszont a szeretet Flaubert és a „jó lelkek” iránt...

Félek, kedves Barátom, nem egészen arról beszélek, amiről beszélnem kellene; s most egyszerre felrajznak bennem mindazok a gyermekkori s fiatalkori olvasmányok, amelyek, mint egy viaszlemezre, úgy vésődnek egy fejletlen lélek felületére. Robinson és a Senki Fia, a Kiskirályok és Copperfield, Dávid mintegy kézzől kézre adták egymásnak a könyvfaló diákok, aki így jutott, így sodródott egyre tovább a könyvek árján, szívében az első élmények kiolthatatlan édességével. Mi választjuk-e a könyvet? a könyvek választanak-e minket? Életünknek és kultúránknak e porlékony, téglalakú és csodatevő sűrítvényei mindig ott s akkor jelentkeznek, ahol s amikor szükségünk van rájuk, ők tanítanak bennünket arra is, amik csak vagyunk, arra is, amik lehetünk, ők keltik fel s tárják elénk legmagasabb vágyainkat, legtágabb horizontjainkat s régi mitológiai nyelven szólva mint nemtők, mint penatesek, mint őrangyalok lebegnek körülöttünk. Kedves könyveink — tíz vagy száz — egész életünkre velünk vannak; s ha a régiek ételt és italt adtak halottainknak a másvilágra, mi talán legszívesebben könyveinket szeretnénk így megmenteni vagy magunkkal vinni abba a bizonyos tartományba, ahonnan nem tér meg utazó...

Gyergyai Albert

KÖNYVTÁRI CIKKEINK SZERZŐI

Csüry István, a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója; *Gáspár Mihály*, a miskolci Városi Könyvtár vezetője; *Gombocz István*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *György József*, a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának osztályvezetője; *Horváth Magda*, az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Iszlai Zoltán*, az Orsz. Széchényi Könyvtár munkatársa; *Katona Tamás*, a bicskei Járási Könyvtár vezetője; *Kuntár Lajos*, a szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársa; *Pethes Iván*, a Bartók Béla Zeneművészeti Szak-

iskola könyvtárának vezetője; *Rumpler Józsefné*, az Orvosegészségügyi Szakszervezet Központi Könyvtárának vezetője; *Somkuti Gabriella*, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem könyvtárának munkatársa; *Szabad Olga*, a békéscsabai Megyei Könyvtár munkatársa; *dr. Szepesi Zoltánné*, az Orsz. Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ munkatársa; *Szöllősy Kálmán*, a pécsi Városi Könyvtár vezetője; *Vértesy Miklós*, a budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetője.

A könyv története

Heltai Gáspár kiadótevékenysége

A KÖNYVBARÁT 1957 júniusi számában a XVI. század tudományomdászai sorában Heltai Gáspárról is közölt kis jellemzést. Az ott mondottakat ezúttal kiegészítjük kiadói működése vázolásával.

Meglepő, hogy német anyanyelvű letére magyar író és kiadó lett, noha — mint maga mondja —, magyarul csak 1535 óta, kb. 16 éves korában kezdett tanulni. Megmagyarosította a nevét is. Nyomdaalapítása második évében, 1551-ben, két, még német nyelvű vallásos kiadványában Caspar Helth-nek nevezi magát, de ugyanakkor magyar impresszumaiban már Heltai.

Ifjúkoráról, származásáról mitsem tudunk, névválasztásából azonban irodalomtörténészeink azt következtették, hogy a szász lakosságú Heltau (= Nagydisznód) községben született.

Az említett két könyvecskén kívül németül mást nem nyomtatott, s ezt a kettőt is keletkezésükkel egyidőben nagygyarra fordította.

Nyomdáját egyébként nemcsak a saját művei kiadására alapította. Működése első évében, 1550-ben ugyanis Martinuzzi Fráter György, az ifjú fejedelemnek a következő évben meggyilkolt gyámja megrendelésére nála nyomatta a nyomda első termékét, 389 jogesetnek a váradi káptalan levéltárában őrzött jegyzőkönyveit *Ritus explorandae veritatis* címmel. Kolofonja a nyomdásznak csak a kezdőbetűit közli: „Impressum Colosuarini per G. H.” Heltai nem kedvelte a Habsburgokkal kacérkodó államférfit, kit utóbb Erdély romlása okozójának nevezett.

Ugyancsak megrendelésre jelenhetett meg ugyanabban az évben Bucer Márton és Brentius János szentáldozásról szóló latin füzetkéje, mely nyomdászálul nemcsak „Caspar Helthus”-t, hanem a Wittenbergből mint tipografus-szakértőt magával hozott társát, Hoffgreff Györgyöt is megemlíti.

A két társ felfogása közt éles különbség mutatkozik: Hoffgreff elsősorban üzletember, aki mindenekelőtt a műhely jóvedelmességét tartja szem előtt; Heltai viszont ideális célokat követ. A nyomdát hittérítő eszköznek szánta, s eleinte a kiadópolitikája ehhez a beállítottságához igazodik. Kolozsvár plébánosa lévén, a hívők kezébe akarja adni a bibliát. Részletekben indította meg, mecénások költségsegítségével, s munkatársak — a segédprédikátor és két tanító — közreműkö-

désével. Noha az egész szentírás átültetésére vállalkozott, 14 év alatt, 1551-től 1565-ig mégis csak 7 kötete jelent meg, — több mint 3600 oldalon. Nem fejezte be, mert a kolozsvári hívők felekezettváltoztatásai miatt nemigen bíztak papjukban, aki Wittenbergben áttért az evangélikus vallásra, majd Kolozsvárt először Mélius Juhász Péter híve, vagyis kálvinista lett, végül pedig követte barátját, Dávid Ferencet az unitárius egyházba. Gyanakodtak, hogy módosítja a szent szövegeket, s ennek külső jelét főleg vonzó stilizálásában látták: bibliája bővelkedett magyar népies fordulatokban.

Közben öntötte az egyéb hiterősítő könyvecskéket. Írt kátét, „Vigasztaló könyvecskét”, agendát, íntett a bűnök ellen, kiadott imádságokat, istencsisérségeket és könyörgéseket. Nagyvonalúan nézte a vallásos életet. Az élehangú hitviták korában nem a felekezethez való tartozásban látta a lelki élet lényegét, hanem a tízparancsolat hű követésében.

Miután vallásos munkáival nem aratta a remélt sikert, mindinkább tiszta irodalmi babérokra törekedett. Megvolt hozzá a különleges tehetsége, nevezetesen a prózában, melyben valamennyi magyarul író kortársát felülmúlta. Játékos stílusának, humorszeretetének, tréfás hasonlatjainak, anekdotázó kedvének, csípős, szatirikus társadalomábrázolásának megvolt a hatása. Még ma is lebilincsel bennünket.

Első e csoportba tartozó munkáját még Hoffgreffel együtt, 1552-ben nyomatta: *A részegségnek és tobzodásnac veszedelmes vóltárol valo Dialogus*. Politikai állásfoglalása jeléül Kendi Antalnak, a Habsburg-ellenes párt vezérének ajánlotta. A reformáció gazdasági elgondolásai szerint küzdve a fényűzés ellen, bornemizta és takarékosági propagandát fejt ki benne, kemény hangon elítélve a nemesség iszárkoskodását és pazarlását. A német Franck Sebestyén elmélködő értekezését alakította át vitatkozó párbeszéddé, kihagyva Franck mindama megjegyzését, mely a szegény emberek duhajkodására célzott.

Két évvel később összeveszett Hoffgreffel. „Nyomdai tevékenységemet — írja — társam összeférhetetlensége miatt mély fájdalommalra kénytelen voltam abbahagyni.” Hoffgreff, kinek anyagi érdekelttsége úgy lászik erősebb volt Heltaiénál, s aki Heltai önkiadásait üzleti szempontból nem találta kielégítőnek, ezután

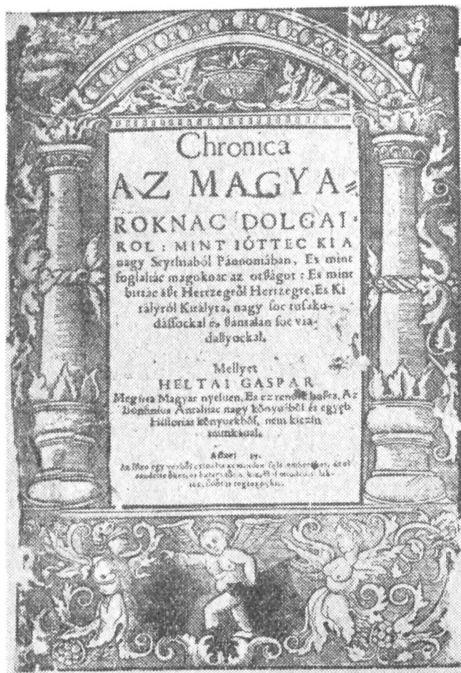
öt éven át egyedül vezette a nyomdát, s ez idő alatt tíz munka jelent meg nála. Megrendelésre nyomatta Tinódi krónikáját, s általában csak keresett könyveket, pl. Melanchthon latin vitairatát, vagy előírt iskolakönyveket, mint Batizi katekizmusát, Donatus, Melanchthon és Molnár Gergely nyelvtanait, továbbá Dávid Ferenc és Schesaeus hitvédelmi füzeteit.

Heltai ezalatt közgazdasággal foglalkozott, s e pályán meglepő sikereket ért el. A főtéri nagytemplomot körülvevő téren boltok létesítését szervezte meg, 1557-ben pedig közzfűrdő építésére kapott engedélyt, sőt hozzá kölcsönt és napszámosokat, kiket a város fizetett. Serfőzdéje is volt. Vállalatai búsás hasznot hajtottak, a Tanács egyik gazdasági vezetője lett, s az Óvárba vivő keskeny utca sarkán saját házat épített magának. Utolsó gazdasági vállalkozása az volt, hogy papírmalmot alapított. Ennek vízjegyéül nevének kezdőbetűit (C. H.) választotta.

A papírmalom létesítésére akkor határozta magát, amikor Hoffgreff előttünk ismeretlen okból eltűnt Kolozsvárról. Heltai ekkor azonnal visszatért kedves foglalkozásához, a nyomdászathoz, sőt, hogy egészen ennek szentelhesse magát, megvált a városi lelkészségtől. Visszavette a Hoffgreffel együtt birt felszerelését, s azt óvári házában állította fel. A papírtermelés üzeme biztosítására szolgált, s ezzel gazdasági érzékének adta újabb bizonyosságát.

Újból megindult kiadótevékenységét mások műveivel kezdte, mert ezeknek a kéziratai álltak éppen rendelkezésére. Köztük több hitvitázó munka is akadt. Talán ott találta őket Hoffgreff hagyatékában. De 1561-ben, miután az előző évben 600 oldalas *Soltár*-aival ismét megkezdte a bibliafordításai körébe tartozó saját kiadványsorozata folytatását, közzétette — a bázelei után második kiadásban — Bonfini, Mátyás király történetírójának *Decadeseit*, s ez inkább illet immár megváltozott ízléséhez. A más szerzők figyelemre méltó termékei közt említsük még meg a *Fortunatusról való szép historia*-t, egykori tanára, Melanchthon *Grammatica*-jának új kiadását, Werbőczy *Decretum*-át és a korabeli magyar költők (Tinódi, Valkai András stb.) históriás költeményeinek gyűjtőkötetét, a *Cancionale*-t. Ez volt az életében megjelent utolsó kiadványa (1574).

A saját írásai közt 1561-től kezdve 8 juttott korunkra, köztük 2 latin nyelvű (Bonfini-kivonata Mátyás királyról és a gyulafehérvári református hitvita; utóbbi két kiadásban). Új magyar könyveinek száma hat. Köztük van a *Száz fabula, melyeket*

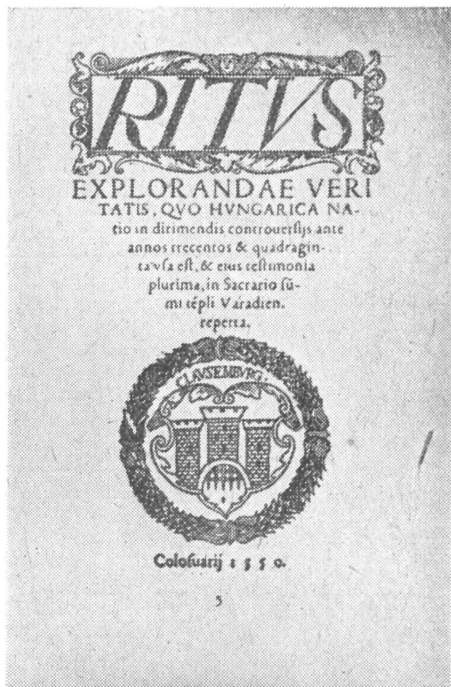

Ezopusból és egyebűnben egybegyűjtött (1566), s értelmezésekkel látott el. Merészen kiáll bennük a legelső népostály, a földesuraktól szipolyozott jobbágyok érdekében. Más nagyhatású könyve a papok világi hatalma ellen küzdő és a spanyol inkvizíció kegyetlenségeit leleplező *Háló* (1570). Következtek Nagy Sándor históriájának évszám nélküli megjelenés kis alakú könyvecskéje, s végül a halála után megjelent népies hangú *Chronica a magyaroknak dolgairól* (1575), mely a honfoglalástól a mohácsi vészig terjed.

Voltak egyéb invencségei is. pl. az *Igen hasznos és drága nemes receptom, avagy orvosság, mikoron az asszonyi állaton avagy a szolgáló leányon tunya rest arany cázczogó szín vagyon*. A figyelmes és családjáról hűen gondoskodó férj jókedvűen nőgyűlölő és helyenként vaskos tréfálkozása plakát alakban. A ponyvairadalomba tartozik a már a halála után megjelent *Salamon- és Markalf-ról* szóló tréfás népkönyv is.

1559-től haláláig 45 könyvet nyomtatott, közte 22 magyart, 22 latint és 1 görögöt. Német nyelvűt 1551 után egyet sem.

Miként legújabb életrajzírója, Székely Erzsébet Romániában megjelent Heltai-szemelvényeinek bevezetésében kiszámította, a kolozsvári nyomda alapítójának magyar nyelvű könyvtermelése lapszám-

ban nagyobb, mint az ő korabeli magyar területen működött többi nyomdaé együttvéve. Rekordját a saját műveivel érte el, még pedig különleges írói egyéniségével, az együgyűek szöszlőjét jellemző kedélyességével, tréfás fordulataival, pórias közmondásaival, eredeti szöösszeteteleivel. Ezekkel hódította meg közönségét. Érdemes elolvasni a *Chronicájában* a Mátyás király népszerűségét bizonyító kedvesen csevegő történetkéket.

Művei általában nem eredetiek, de nem is szolgai fordítások. Mások szövegére támaszkodott, de abba beleszótt helyi vonatkozású elemeket, s megváltoztatta a címeiket. Csak az összehasonlító irodalomtörténet kutatója veszi észre, hogy a *Száz fabulá*-ban a német Stainhöwel—Brandt-féle népszerű mesekönyvet dolgozta át, vagy hogy a jámbor lelkek köré font *Háló*-t János Zsigmond fejedelem kívánságára a spanyol Gonsalvus Reginald Montanusnak az inkvizicióról írt latin munkája alapján írta. A *Chronica* első része is voltaképpen Bonfini-átdolgozás, melyhez a folytatálagos szöveget Brodaries István és Sambucus-Zsámboky János műveiből merítette.

Verseiben főleg a halál költészetét művelte. Noha abban is eredeti a stílusa, mégis átérzik rajta a német „haláltáncok” íze.

A nyomdászatot művelő íróink közt ő az első, ki szakított a mecénás-rendszerrel, s — legalábbis működése második korszakában — pártfogók helyett az olvasókra, még pedig az alsóbb réteghez tartozó olvasókra, a nemnemes polgárságra gondolt. Annak a világnézetét fejezi ki, s az ő számára ír és nyomtat Kolozsvárt magyarul. Érdeke volt, hogy kiadványai könnyen olvasható, olcsó, s ezokból a szokottnál nagyobb példányszámú tömegcikké váljanak.

Azt hiszem, az olvasóközönsége kedvéért, s ahhoz idomulva változtatta felekezését is, ami egyébként akkor divat volt. Maga János Zsigmond, a fejedelem, 15 év alatt négyszer változtatta hitbéli hovatartozását, s éppúgy mint Heltai, katolikusból lett lutheránus, majd kálvinista, s végül unitárius. Amiben sok volt az impresszionizmus és kevés a következetesség. Dávid Ferencsel, az unitarizmus magyar prófétájával szemben is lelohadt az öregedő Heltai lelkesedése. Élete végén már nem foglalkozott vallási kérdésekkel, s inkább széphistóriákat rendezett sajtó alá.

Olvasóközönségéhez igazodott abban is, hogy nyomdászti mesterjegyéül Kolozsvár babérkoszorúba foglalt címerét választotta.

A humanizmus hatása alatt hazánkban a magyar betűnek ő kezdte használni az írásainkban ma is uralkodó antiquát. S ő terelte a magyar helyesírást mai útjára. Az *sz, ty, gy, ny, ly* hangjainak írása tőle származik, s ő kezdte jelölni — ha nem is mindig következetesen — magánhangzóink hosszúságát ékezettel. Helyesírási elvei többnyire öntudatosan átgondoltak, noha itt-ott természetesen kiütöznek bennük a kezdőkor ingadozásai. Amikor Werbőczy *Decretum*-át az 1565-ös debreceni kiadás után újra lenyomatta, annak helyesírástát a magaalkotta szabályok szerint megváltoztatta. Tizenöt évvel halála után Károlyi Gáspár a *Vizsolyi Bibliá*-ban, a századvég és a XVII. század legolvasottabb könyvében, az ő helyesírástát vette át. Országos elterjedése, s idővel egyre következetesebbé váló továbbfejlődése ennek köszönhető.

Heltait „késő vénységében”, *Chronicá*-ja nyomtatása közben ragadta el az 1574—75. évi borzalmas pestis.

Elmúlta után özvegye, majd annak halála után fia, ifjabb Heltai Gáspár vezette tovább üzemét, ez után pedig rokonai lettek örökösei.

Mai bibliográfiáink 1660-ig a Heltai-alapította nyomda 110 esztendei működéséből 252 kiadványáról tudnak.

Fitz József

Figyelmébe ajánljuk olvasóinknak a Heltaira vonatkozó újabban megjelent könyveket:

1. A részegségnek és tobzódásnak veszedelmes voltáról való Dialógus. Az 1552. évi kiadás

teljes hasonmásával. Stoll Béla bevezetésével. Bp. 1951, Közkutatásügyi Kiadóvállalat.

2. Heltai Gáspár válogatott írásai, 1552—1575. Szerk. Nemeskürty István. Bp. 1957, Magvető Könyvkiadó, 276 lap.

3. A bölcs Esopusnak és másoknak fabulái és oktató beszédei, valamint azoknak értelme, mely fabulákat egybeszerkesztette és Kolozsvárott Anno MDLXVI. kiadta Heltai Gáspár, most pedig a mai kegyés olvasónak átírta Kelti Arthur. Kiadja az Európa Könyvkiadó, Bp. 1958., 164 lap, számos 18. századi illusztrációval.

4. Heltai Gáspár válogatott munkái. Szerkesztette és bevezetővel ellátta Székely Erzsébet. Bukarest é. n., Románia Állami, Irodalmi és Művészeti Kiadója, 395 lap, több hasonmás-táblával.

Olvadás közben

A GICCS

Folyóiratunkban már többször esett szó az irodalmi giccsről, a giccs káros társadalmi és ízlésbeli hatásairól. De fontos feladatunknak tartjuk, hogy újra és újra felhívjuk a figyelmet mindenfajta álirodalom társadalmi hazugságaira és szemfényvesztő „művészi” fogásaira. Forradalmi lendülettel nő ma nálunk a kultúra igénye; az irodalom, az olvasás egyre több ember számára lesz életszükséglet. Könyvesboltjaink már nem árulnak giccseket, de kézen-közön még épp elég jut el belőlük az új, sok tekintetben „védtelen” olvasókhöz is, s ronthatják kulturális forradalmunk eredményeit.

A giccs szó eredete is leleplezi egyik fontos vonását. Voltaképpen az angol sketch (vázlat) szó elnémetesített formája: a múlt század második felében Münchenben hívták így a gazdag amerikai turisták részére — jó munkák utánzásával vagy gyorskezü másolással — készült képeket. Az irodalmi giccs, a szórakoztató olvasmányipar jellegzetes terméke is igen gyakran így születik.

Természetesen voltak giccsek már jóval a fogalom megalkotása előtt is. Már a XVI. századtól megtették értelmes francia és német nyomdászok, hogy híres irodalmi műveket átdolgoztak az egyszerű olvasók ízlésére, nyelvére, s ezeket vásárokron árulták. Ma sem szokatlan ez az eljárás, ha finomabb eszközökkel folyik is bevált minták, sikeres ötletek aprópénzre-váltása. Nyilvánvalóan így született meg Vicki Baum ködös, ernyesztő, fatalizmust árasztó hírhedt *Hotel Shanghai*a, Thornton Wilder *Szent Lajos király hídja*-nak „ihletésére”. A formai eszközök érdekessége, raffinált változatossága körül nincs is hiba a giccseknél, s a jó munkák talmi utánzása, az olcsó hatásvadászat bűvészmutatványai könnyen elkápráztatják a műveltségben, ízlésben fejletlen olvasó-

kat. A gicc sírók általában értenek a forradatos cselekményszövevényhez, leírásaikban ügyesen használják ki a kispolgár képzeletét megragadó, sznobizmusát ingerlő dekoratív dolgokat (ruhák, lakások leírása); stílusuk tetszetős — bár selejtes anyagú — könnyedsége is hamar megtalálja az utat az olvasóhoz.

De a giccseket gyártó szórakoztató olvasmányipar nemcsak talmi, pakfon ragyogása, az esztétikai ízlést rontó hatása miatt is káros. A megtéveszthető ízlésű tömegeket azzal fogja meg, hogy „kikapcsolódást” ígér — s ezt valóban meg is adja. A giccs változatos fajtái — akár a társadalmi illúzióizmus, akár a bizsergető erotika, a hamis romantika vagy valamilyen vízenyós misztika jegyében foganiak — elsősorban azért hatnak károsan, mert kikapcsolják az olvasót a valóság áramköréből. A „kikapcsolás” politikai taktikája mindig a hatalmon levő polgárság érdekeihez igazodott; tudatosan vagy áttételekkel érvényesülő hatások eredményeképpen szuggereálja a hamis társadalmi tudatot. Harminc éve az egész világon olvasták Földes Jolán regényét (*A halászó macska utcája*), amely nem sokkal az első világháborút követő forradalmi mozgalmak eltiprása után igen ügyesen igyekszik meggyőzni az olvasót arról, hogy a legbölcsebb emberi magatartás: nem szembeszegülni a társadalmi bajokkal, hanem tudomásul venni az örök egyforma világot. Cronin regényeinek népszerűségét segítette, hogy sokat megírt a wales-i bányászok osztályharcáról, Anglia társadalmi feszültségeiről. De például a *Réztábla a kapu alatt* lényege mégis a társadalmi hazugság. A jól induló regény karrier-limonádjába fullad, az egyéni kitörés lehetőségének rajzával kendőzi a változásért kiáltó nagy társadalmi problémákat. A módszerek termé-

szetesen különbözök. Földi Mihály például „magyar Dosztojevszkijnek” indult, de a valóságot valami ködös, delíriumos misztika félhomályában meghamisító regényei éppúgy szolgálták az ellenforradalmi Magyarország uralkodó-osztályát, mint Harsányi Zsoltnak a múlt társadalmi harcáról „megfelekedező”, hálószoba-problémákba vesző regényes életrajzai. Az idősebbek emlékezhetnek még Mitchell *Elfújta a szél* című kitűnő technikával megírt regényének visszataszító feudális romantikájára vagy Bromfield *Arvíz Indiában* című regényére is, amely a

gyarmatosítás érzelmes, hazug apológiája. Tendenciája és hatása mindegyiknek ugyanaz: az olvasó tömegek valóság-és művészet-szomját a valóság és a művészet látszatával kielégíteni, eltorzítva világlátásukat és fejletlen művészi ízlésüket.

Még azt szeretnénk megjegyezni, hogy a valódi orvosság a giccs hatása ellen: az igazi nagy irodalmi alkotások elmélyült tanulmányozása. Elsősorban ez teheti ellenállóvá az olvasó ízlését és világnézetét a giccses állirodalom hódításával szemben. . .

P. L.

Szellemi export

Megkérdeztük a szerzői Jogvédő Hivatal külföldi csoportjától, hogy az utóbbi időben milyen magyar művek jelentek meg, vagy jelennek meg a közeljövőben a nagyvilágban? Válaszképpen átnyújtották azt a listát, amely felsorolja az elmúlt félszázad — 1959 októberétől 1960 áprilisáig — magyar művekre történt külföldi szerződéskötéseit. A Jogvédő csak a szerződésekéről, a jogok lekötéséről tud számot adni — hogy ezek után mikor jelennek meg az illető magyar művek a jogokat vásároló külföldi országokban, azt csak odakint lehet pontosan megtudni. Nézzük tehát a kötések listáját.

A *Német Demokratikus Köztársaság* különböző kiadói például — a többi között — egy magyar *novellás-dekameron* kiadására kötöttek szerződést az elmúlt hónapok során. (A mai angol, a mai francia és a mai arab elbeszélők után jó lenne nálunk is kiadni, egy, a mai német szerzőket bemutató elbeszélés-kötetet!) Lekötötték Gábor Andor és Madarász Emil egy-egy művét, a fiatal Gerencsér Miklós *Ember a mezsgyén* című kötetét, Trencsényi Waldapfel Imre *Hesiodi carmina* ját, Szepes Mária két gyerek-könyvét (*Pöttyös Panni a Balatonon* és *Pöttyös Panni az óvodában*) és Fehér Klára *A teremtés koronája* című vígjátékát.

Ugyanakkor még a másik Németországba is betör a magyar kultúra, az adenaueri hidegháborús politika ellenére. Az elmúlt félévben a *Német Szövetségi Köztársaság* Füst Milán *A feleségem története* és Szabó Magda *Az őz* című regényeire, Dr. Erdélyi Mihály orvos-radiológiai kézikönyvére, valamint Király Dezső néhány egyfelvonásosára és humoros jelenetére kötöttek szerződést.

Csehszlovákia Möricz Zsigmond *Boldog ember*-ének, Szabó Magda két regényének (*Freskó* és *Mondják meg Zsófikának!*), Tóth Árpád válogatott verseinek, Benedek Elek néhány meséskötetének, Bárány Tamás *Kormányválság Paraná-*

ban című szatirikus regényének, Kassák Lajos *Egy ember élete* című művének, Kőszegi Imre *A pesti lány* című ifjúsági regényének, Gyárfás Miklós *Lomb ezredes mennybemenetele* című színművének, Kállai István két vígjátékának (*Majd a papa!*, *Ugorj ki az ablakon*), egy Móra Ferenc válogatásnak, a politikai irodalomból pedig Kun Béla *A magyar Tanácsköztársaság története* című munkájának és Betlen Oszkár *Élet a halál földjén* című művének jogait vásárolta meg.

Romániában több Möricz Zsigmond mű (*Légy jó mindhalálig*, *Rózsa Sándor*, *Szegény emberek*, *Egyszer jóllakni*), Benedek Elek novellák, Gergely Sándor *Vitézek és hősök* című drámája, Gábor Andor *Elbeszélései* és *Dollárpapa* című vígjátéka, Illés Béla *Ég a Tisza* című regénye és elbeszélései, Mesterházi Lajos *Pár lépés a határ*, valamint Csizmarek Mátyás—Vincze Ottó *Boci boci tarka* című operettje kiadására, illetve előadására kötöttek szerződést.

Bulgária Szabó Pál *Tatárvagás*-ának és Rajki Béla *A versenyúzás technikájának* jogait vette meg, *Lengyelország* Illés Béla *Ég a Tiszá-jának*, Hegedüs Géza *Milétoszi hajós*-ának és Szini István *Műszerelemek* című szakkönyvének jogait kötötte le.

Möricz Zsigmond *Rokonok*-jára, Füsü Milán *A feleségem történeté-re* és egy Illyés Gyula műre *Jugoszlávia*, Kodály egy művére *Anglia*; Szabó Magda *Az őz* című regényére, Ottlik Géza *Iskola a határon* című munkájára és az *Elysium* című Keszi Imre regényre *Franciaország* kötött szerződést.

Érdekes, hogy még *kanadai* „üzletfele” is akadt az elmúlt félévben a Szerzői Jogvédő Hivatalnak: a *kanadai rádió* Bónyi Adorján *Egy kis senki* című rádiójátékát és Török Sándor *A komédiás* című hangjátékát kötötte le. Egy *olasz* folyóirat Németh László *Széchenyi* című drámáját kívánja közölni.

B. T.

AZ ELSŐ NAGYICÉNYŰ THOMAS MANN BIBLIOGRÁFIA

Augusztus 12-én múlt öt éve, hogy Thomas Mann meghalt, de életművét világszerte úgy tekintik már, mint a nagy klasszikus mesterek munkásságát, s nemrég kezdtek hozzá a kritikai kiadás rendezéséhez, több tudományos intézet és archívum dolgozik a hagyaték publikálásán, az utóbbi években számos monográfia és részlet-tanulmány jelent meg róla, s a berlini Akadémiai Kiadó most adta ki Hans Bürgin háromszáz lapos bibliográfiáját, a mann-i mű teljességre törekvő jegyzékét.

A magyar olvasó némi büszkeséget érez, amikor az alapos és pontos bibliográfiát lapozgatja. Bürgin ugyanis közli a fordítások jegyzékét; kétségtelen, hogy a magyar Thomas Mann-kultusz nem marad el a nagy nemzeteké mögött. Nemcsak arra utalunk, hogy a név- és tárgymutatóban minduntalan magyar nevekre bukkanunk, megtaláljuk József Attilát (igaz tévesen írva: Josef Attilának), Hatvany Lajost, Kosztolányi Dezsőt, Lukács Györgyöt, Balázs Bélát, Kerényi Károlyt, a hozzájuk intézett levelek, vagy róluk írt cikkek említését. De viszonylag korán jelent meg az első magyar Thomas Mann-könyv is: 1910-ben; Gömöri Jenő fordította *A boldogság akarása* című kis novelláskötetet, amely a *Modern Könyvtár* első füzeté volt. A magyar Thomas Mann-fordítók közt Bíró Lajos, Kosztolányi Dezső, Lányi Viktor, Turóczy-Trostler József, Sárközi György, Hevesi András, Fenyő László, Horváth Henrik, Komlós Aladár, Gáspár Endre nevét olvassuk — harmincöt kötet jelent meg nem egészen negyven év alatt (a bibliográfia magyar anyagának gyűjtését 1957-ben zárták le). Szembeszökően gazdag ez a termés, különösen akkor az, ha figyelembe vesszük, hogy csupán orosz, dán, lengyel és svéd nyelven adtak ki előbb Thomas Mann-műveket, mint magyarul, s 1910-ben velünk egy időben jelent meg az első holland és cseh fordítás; csak 1916-ban publikálták az első angol Thomas Mann-kötetet, 1924-ben az első franciát. S a Bürgin-féle bibliográfiát kiegészíthetjük az 1957 utáni kiadványokkal: azóta jelent meg *A kiválasztott*, az *Ének a kisgyermekről*, új kiadásban *A törvény*, a *Mario és a varázsló*, a *József tetralógia*, új fordításban a *Királyi fenség*

(40 000 példányban), s az idei könyvnapra, *A varázshegy* (33 000 példányban!). A Thomas Mann-kultusz virágzóbb, mint valaha, a kötetek példányszáma lényegesen magasabb, mint régen, a nagy író valamennyi szépprózai műve megjelent már magyarul, s ha a könyvkiadásnak még van aktuális feladata a mann-i mű megjelentetése terén, úgy az egy-két regény újrafordíttatása, s tanulmányainak, politikai vonatkozású cikkeinek az eddiginél bővebb publikálása.

Egyébként Bürgin bibliográfiája, s benne a magyar rész igen alapos, kitűnő munka eredménye. A kiadó s a szerző azt kéri, hogy az olvasók hívják fel a figyelmét az esetleges hiányokra; lényegtelen kiegészítésekkel segíthetjük csak az esetleges második kiadást. Nem szerepel a bibliográfiában Thomas Mann Kosztolányi-előszavának olasz fordítása (*Desiderio Kosztolányi: Nero, il poeta sanguinario*. Traduzione di Antonio Vidmar. S. A. Editrice Genio, Milano, 1933), s az angol sem (*The bloody poet. A novel about Nero. With a prefatory letter by Thomas Mann*. New York, 1927). Az *Irodalmi Figyelő* 1955 decemberi számában részlet jelent meg *A Doktor Faustus keletkezéséből*. Megfeledeztek Kósa János *Thomas Mann, a humanista* című könyvéről (Dante, Budapest, 1955), bizonyára, mert életrajznak, vagy esszének vélték, holott a kis kötet bevezető tanulmánya után Thomas Mann-breviárium következik, úgy tudjuk, nemzetközileg is az első e nemből. Végül említésre méltónak tartjuk, hogy kézirat gyanánt kiadták Thomas Mann magyarul megjelent műveinek és a magyar Thomas Mann-irodalomnak bibliográfiáját (a második rész szükségszerűen vázlatos), *Szentmihályi János, Déri Miklósné és Pálvölgyi Endre* összeállításában.

—é—

ÖRÖK VÁLTOZÁS A NYELVBEN

Panta rhei, — minden változik, mondotta Héракleitosz, a görög bölc. Ugyanúgy nem léphetünk kétszer ugyanabba a folyóba... Már a régi görögök fölismerék az örök változást! Nem új dolog ez az igazság. Nyolcvan évvel ezelőtt Engels (1878) hangoztatta, hogy az emberiség története és szellemi tevékenysége nem más, mint végtelen összefonódása az összefüggéseknek és kölcsönhatásoknak: semmi sem marad meg, ami-ahol-ahogyan volt, hanem minden változik, mozgásban van, alakul és enyészik. Közé helyet csépel a nyelvtudományban, aki 1960-ban fölfedezi, hogy a stílus időről időre nyelvek, egének, tartalmak, célok szerint változik. Magyarországon már 1816-ban — a kor színvonalán állva és csodálatos intuícióval — Helmecci Mihály kijelentette, Berzsenyi Dániel verseiről írott Értekezésében: „Minden élő nyelvnek változni kell azon mód szerint, mint ismérteit szaporodnak, következőleg a miénkének is... A nyelv örök progressióban s metamorphosisban van...”

Sajnos, ma éppen azok a maradiak tartják szükségesnek büszkén hangoztatni ezt a régi igazságot, akik megrettennek minden stílusbeli újítástól, nyelvromlásról panaszkodnak hajdan-erős nyelverteremtő iktészüngüket feledve és nyelvvédelmünk lovag-erényének a félelmet és gáncsot vélelmezik... Bölcsen elismerik a múltbani változásokat, — de aztán máttól fogva ne legyen több változás!

*

Való igaz: ha a nyelv nem változnék és nem fejlődött volna évszázadok folyamán, akkor ma is úgy „beszélénk” és gondolkoznánk, mint az őskori ember, a *homo primigenius*. Miként a Földet nem hisszük mozdulatlanak, nincs nyelvésznek mondható nyelvész sem, aki másképpen vélekednék a nyelv változandóságáról.

Tekintsünk körül — csak egy pillanatra — a közelmúlt és a jelen nyelvtudományi irodalmában.

A müncheni Vossler minden idealizmus ellenére is a nyelvfejlődés és a nyelvtörténet alapján áll. Ugyanezt mondhatjuk Gombocz Zoltánról, aki a müncheni Hermann Paul és a dán Nyrop nyomdokába lépett a *Magyar történelmi nyelvtan vázlatá*-val (1928). A. Sz. Csikobava a nyelvtudomány legnagyobb veszélyét a hisztorizmustól való eltávolításban látja. (Cikke magyarul megjelent a *Szovjet nyelvtudományi értekezések* c. tanulmánykötetben, 1953, 85.)

Legyen szabad egy, először 1920-ban közölt dolgozatomra hivatkoznom (vö. *Nyelv és stílus*, 1957, 85), amely idézi Simonyi Zsigmondnak a szavak *érzelmi változására* irányuló kutatásait és amely a svájci Ballynak egyidejűsége szorító nyelvszemléletével, ahisztorizmusával szemben az esztétikai nyelvvizsgálat történelmi diszciplína-jellegét — tehát az örök változást — hangsúlyozza.

Minden megváltozhat a nyelvben, ami alkotó tényezője.

Egy-egy történelmi időpontban, egy-egy nyelvközösség területileg határolt egységében minden örökéletűnek látszik. De a mai norma holnap elavulhat és a holnapi norma holnapután egy új normának adhat helyet. Változik a hangalak, módosul az alaktan, más lesz a szavak jelentése, átszíneződik a *szóhangulat* és a stílus folytonosan hullámzik. Persze „holnap” és „holnapután” százévi terjedelmű lehet. A változás fölbukkanó részleteiben talán azonnal észlelhető, de összességében százados átalakulás erői dolgoznak. Pár nap alatt lombba borul a fa, de a törzsének növekedését, vastagodását nem látjuk.

Köztudomású, hogy hét-nyolcszáz évvel ezelőtt a mai ország ejtése *uruszág* volt és *országba* helyett *uruszág belé* volt a nyelvi norma. Hangalak és gondolatforma alaposan megváltozik. Két szó egybeolvadt és a második szó, bizonyos esetekben, elvesztette önállóságát. A *bél*, *belső* jelentés elhalványult és az önálló szó pusztán viszonyt-kifejező eszközzé alakult, agglutinálódott. Ha még tovább megyünk vissza: a magyar *fiú*, *hal*, megfelelőjeként a mai finn *poika*, *kala* szó őst találjuk. A *belé* szóból egyszerű rag lett (-*ba*). Éppen a fordítottja történt a vulgáris, nem irodalmi (mondhatnók argó) latin nyelvnek franciává fejlődésekor: a szintetikus, erős gondolati fegyelemre valló jövőt-kifejező igealak (*amabo*: szeretni fogok) *belső* köhéziója föllazult (*amare habeo*), igaz, hogy aztán megint szintetizálódott (francia *aimerai*). Mi, magyarok, sem tudjuk ma már egy szóval kifejezni a jövőidőt — az amúgysem ősi *irandok* elavult —, csupán két szóba analizáltan (*irni fogok*).

*

A nyelv örök változásainak leghatalmasabb tényezői az idegen nyelvekből való átvételek és az egyéni kezdeményezések. A magyar szókincs egész alapanyagát átalakította és a két tényező. Szavainknak nem jelentéktelen része kétszáz évesnél nem régebbi... A finn-ugor egytagú gyökök (*hal*, *fej*, *fül*) mellé

mal; a kurtított *perc* és a *porc*; — és még legújabbban is (azaz ötven éve) a nehézkesen definiáló *mozgófényképszínház* kecses gyermeke, a tréfás, de ma már hivatalos *mozi*.

A jelentés változásairól köteteket írtak minden nyelv lingvistái. Csak éppen utaljunk a millió és milliárd példára. A *zóna* valamikor az ég „titkait” kutató asztrológia és a misztikus teológia szava volt, a „szférák zenéjét” közvetítő égi *övezetre* utaló jelentéssel. Aztán a *vasúti díjszabásnak* a nagyobb távolságot kedvezményesítő *zóna*-rendszere értelmét vette föl, hogy végül is prózai „kispörköl” legyen a *zóna*. Habent sua fata vocabula. A latin *passio* — ejtése *passzió*, magyarosan *passió* — eredetileg szenvedést jelentett, később a szenvedély, kedvtelés megjelölése is lett. A magyaros alak megtartotta a tragikus egyházi jelentést (*passió*-játékok), a latinus forma pejorativ hangulatot kapott: *úri passzió*, *passzióból*, *költéséges passzió*.

*

Elérkeztünk villám-utunkon a legérzékenyebb ponthoz: a stílushoz. Ez annyira labilis és újulva-teremtő, hogy nincs is normája. Éppen ebben van az értéke és ereje: szinte egyénenként változik a közösség keretein belül. Az irodalom lényege, hogy mindig újat mondjon és új formában. Nyelvész ezt ha nem érti,

hagyja másnak az áldozatot a művészet oltárán. Ady új stílusa, új időknek szóló, tartalmilag és formailag új dala forradalmat hozott irodalmunkba. Ez a stílus annyira messze látott és mert, hogy az ország — ideértve a legértőbb kritikuskokat (Ignotus!) — eleinte meg sem érte, annyira eltért a konvencionális lírai normától.

Egy pillantás az idei június eleji ajtóba. A literátor Bóka László írja a szolnoki könyvnapokról: „A Tisza felől *nyári szellő göngyöli szét a város fölé a sétára csábító virágillatot.*” (Élet és Irodalom, 1960. jún. 3.) Nem kell hozzá kommentár.

Más példa. A közösség életébe jelentős változást hozó egyéni stílus az egyes olvasó lelkében tudatosodik és ott is mély változást idézhet elő. Szabó Magda nyilatkozik nyelvi élményeiről. (Könyvbarát, 1960, 259). Először olvassa Aranyt. *Sűrű sötét az éj... Dühöng a szél... Az ércakacs csikorog...* Csupa új szó, új szókapcsolás, új, csodálatos valóságok szuggesztíója. Arany verse — írja Szabó Magda — olyan vad képsort riasztott föl benne, hogy szívdobogást kapott. A szavak mágiája földülta napjait. Sirt az elragadtatástól.

Ez a sírás: jól van, ez a stílus, látod! A nyelvek történetében legállandóbb tényező: az örök változás.

Zolnai Béla

Két kiállítás a Petőfi Irodalmi Múzeumban

Néhány ügyetlen amatőrfénykép, novellák, versek rojtoszélű halvány géprátal, a gyakorlatlan ujjak megnevezhetetlen szomorúságú befűhízával („kákfestőműhely”) — Gelléri Andor egyik elbeszélésének mindjárt az első sorában), sílány nyomdákából kikerült vékonyka kötetek, egy-két szegényes meghívó, szerzői estre, és vádoló évszámok monoton ismétlődése: meghalt 1944-ben, megölték 1945-ben, élt negyven vagy élt huszonegy évet — ez a benyomás fogadja a látogatót a Mártír Írók Emlékkiállításán. Több mint száz magyar íróáldozata volt a fasizmusnak, a második világháborúnak: soha máskor nem vágott ilyen széles rendet a magyar tehetségekben a halál. Bálint György, Halász Gábor, Salamon Ernő, Szerb Antal, Hevesi András... A kiállítás kopottaságáról nem a kegyetlen rendezők tehetnek: akik akkor meghalni mentek, nem a bevégzett élet hagyakozó és elrendező gesztusaival váltak meg a léttől; feleség, gyermek még nem gondolt emléktárgyaik gyűjtésére; utókoruk koraszülött utókor; megkezdett kéziratok mellől, félig csókoltt csókok ízével mentek el, s ami utánuk maradt, olyan mint egy befejezetlen mozdulat, s a kiállítás minden fülkéje mint szegényes otthon vagy a hónapos szállás szobája, melyből csak az imént lépett ki az utcára a lakó, még száll a cigarettafüst, s csak egy feldőltt szék sejteti, hogy valami jóvátehetően történt.

Pap Károly, Gelléri Andor Endre, Sárközi

György... Egy egész irodalomtörténeti fejezet, íregetek és már ifjan remekírók. Köztük a nagyközönség számára ismeretlen nevek is, akik még nem kapták meg — mint nemrég Pásztor Béla vagy Fenyő László — a tisztesség is diktálta gyűjteményes kötetet. Ki olvassa ma Forgács Antal vagy Zsigmond Ede költeményeit, ki tudja egyáltalán, hogy élt valaha és verset írt Knopp Imre, Salamon Ferenc? Emlékeztető és figyelmeztető ez a kiállítás.

A legnagyobb mártírköltő, Radnóti Miklós életét külön gyűjtemény szemlélte. Szélf gyermekarc néz reánk kicsinykori fényképéről, látjuk néprajzi gyűjtőúton, diáktársal között, Fannival síruhában, csári-csáré rendeltségű párizsi szobában (melyet — hangulataból ítélve — a legfelső emeletre képzeletünk), szemünk elé sorakoznak kéziratai, könyvei, emléktárgyai, a szegedi munkásotthon képe, melyről Juhász Gyula verset írt, s ahol Radnóti a proletárelétekkel ismerkedett, a néger szobrocška, melyet a párizsi gyarmatügyi kiállításon vásárolt, szemünkbe fáj a *Razged-nicák* fotómásolata és az abbai halálos erdőszél képe, ahol tömegsírba lökték. A változatos dokumentum-anyagot hatásosan egészíti ki néhány művész alkotás (kedvenc festőjének, Dési-Huber Istvánnak egyik komor hangulatú alkotása, Papp Oszkár kitűnő vers-illusztrációi stb.). A kiállítás epilógusa a költő növekvő hírérl, verseinek külföldi fordításairól tájékoztat.

„Regélő városok“

Új sorozat első kötetein munkálkodnak az Európa Könyvkiadó szerkesztői. Írásban és képben akarják bemutatni néhány nevezetes világváros múltját és jelenét. Az első kötet Párizsról beszél majd, Bajomi Lázár Endre szerkesztésében, a Rómáról szóló másodikat Lontay László válogatja, a harmadikat, amely Leningráddal ismerteti meg az olvasót, Wessely László szerkeszti, a Budapestről szóló negyediknek Kellér Andor lesz az összeállítója. Utána kerül majd sor Athén és London bemutatására.

A sorozat címe: „Regélő városok”. Díszes kiállításban, mélynyomással, fekete-fehér és színes reprodukciókkal, rajzokkal, metszetekkel, művészi fotókkal, különleges tipográfiával kapja majd kézhez az olvasó ezeket a köteteket.

A szerkesztés fő szempontja természetesen a „jót s jól” elve. Ezenkívül az is szabály, hogy Párizsról csak francia, Leningrádról csak orosz, Rómáról csak olasz szerzők műveit közlik — bármilyen kitűnő íráskor létezzenek is ezekről a városokról idegen nemzetiségű írók tollából.

A sorozat első kötete — „Párizs” — nyolc fejezetre oszlik. Szerkesztője, előszavának és összekötő szövegének írója, továbbá a prózai részek jelentős részének fordítója, Bajomi Lázár Endre. Az ere-

deti szerzők között egyébként Villon-tól és Rabelais-tól Sartre-ig és Louis Aragon-ig a francia irodalom rengeteg kiváló képviselője szerepel.

A legkitűnőbb magyar műfordítók nevét olvashatjuk majd a versek alatt. Érdekessé teszi a sorozatot a „Mirabeau híd”-ja — amely eddig már öt különböző fordításban, köztük Illyés Gyuláéban — látható napvilágot, most hatodik magyar változatában kerül az olvasó elé. A fordító: Illyés Gyula, aki teljesen újjáköltötte egykori fordítását.

„Csemege” lesz, a detektívregények izgalmasságát is messze felülmúlja a „Párizs egy napja” című összeállítás. A nácik által megszállt francia főváros egy napja — a kerületi rendőrkapitányságok jelentéseinek tükrében!

Az illusztrációkra nem vonatkozik a szigorú „nemzeti” szabály. Az eredeti franciák mellett itt már a „honosok”, az állandóan, vagy életük hosszabb szakaszában Párizsban élők is helyet kapnak. Így például szerepelnek a kötet illusztrációi között a spanyol származású Picasso és a magyar származású Vértés Marcell munkái is.

B. T.

Vízjegy

A papírt régen szétaprított, mészlúgban főzött rongyból készítették. A híg rongypépet hálókkaal merték ki, majd préselték és szárították. Kínában merítőhálóként bambuszrostszitát használtak, Európában drótszitát, s itt a közepére különböző mintákat is tettek. A drót helyére kevesebb anyag került, vékonyabb lett a papír. Ha ezeket a helyeket világosság felé fordítjuk, halvány, áttetsző vonalakat látunk, mintha megvizeték volna a papírt. Ezért hívjuk az így kirajzolódó mintát vízjegynek, vízjelnek, víznyomatnak. (Az olaszok, franciák a finom sodrott arany-ezüstmunkához hasonlítják, s ennek nevét adták neki: filigrán.)

Olasz találmány. A legrégebb vízjegyes papír, amelynek gyártási évét ismerjük 1282-es eredetű. Egy 1293-ból származó vízjegyről már az előállítónak, Fabriano-nak a nevét is tudjuk.

A vízjegy pótolta akkoriban a gyári jelzést, különböző fajai legtöbbször minőséget is jelentettek.

A gyártás idejét keltezett oklevelekből és más iratokból tudjuk megállapítani: a dátumnál későbbben nem készíthették, de lehet annál 10—15 évvel korábbi. A középkori viszonyok közt sokszor hevert a kész papír évekig a raktárban.

Az oklevelekkel, régi írásokkal, könyvtértenettel foglalkozók számára nélkülözhetetlen a vízjegyek ismerete. Ugyanis, ha egy vízjel keletkezési idejét és helyét megállapították, ennek alapján az ugyanolyan vízjegyű okmányok keletkezési idejét, könyvek nyomdahelyét ki lehet nyomozni. Csak egy példát rá:

Az 1477—80 közti időből ismerünk három nyomtatványt, melyek nyomdászairól eleinte semmit sem tudunk. Betűtípusaik hasonlóak a nápolyi Moravus által használtakhoz. Soltész Zoltánné bebizonyította, hogy az ismeretlen nyomdász Magyarországon tevékenykedett. Egyik fő érve az volt, hogy a nyomtatványok papírján olyan vízjelek vannak, amelyeneket kizárólag hazai okleveleken és a budai Hesz nyomda kiadványain találunk. Az fel sem tételezhető, hogy egy dél-olaszországi műhely innen szerezte volna be papírszükségletét.

A vízjegyek leghíresebb kutatója, a francia Briquet négy kötetes munkájában 16112 olyan mintát mutat be, amit 1282 és 1600 közt használtak. Műve megjelenése (1907) óta ez a szám több, mint a duplájára nőtt. A jugoszláv Mošinnak és

Traljičnak 1959-ben kiadott könyve időrendben csak 1400-ig halad és mégis 7271 új vízjegyet ismertet. 1600 után számuk szinte áttekinthetetlen sokasággá duzzad fel. Egyedül Németországban a XVII. és XVIII. század „termése” kb. 200 000 minta!

A kutatók helyzetét megnehezíti az, hogy a merítőhálók hamar tönkrementek. Legfeljebb egy évig használhatták őket. Az új hálón levő minta csak hasonlított a régihez, de nem volt pontosan ugyanaz, s így nehéz megállapítani két jel azonosságát vagy különbségét.

A legrégebb ismert minta egy nagyobb és négy kisebb, keresztalakban elhelyezkedő körből áll. Igen kedvelték a virág- és állatmintákat. Mellettük hamar elterjedtek a munkával, háborúval, egyházzal kapcsolatos dolgok képei, mint vízikerek, üllő és kalapács, olló, nyíl, sarkantyú, zászló, korona, bástya, horgony, kulcs, a különféle betűk, továbbá koronázott fej, hold és csillagok, sárkány, egyszarvú és más mesebeli állatok.

A papírgyártók fantáziája szinte tobzódott a különféle vízjegyek kitalálásában. Nézzünk erre egy példát! Igen kedvelt minta volt az ökörfej. Briquet kb. 1300 változatát különbözteti meg aszerint, hogy milyen a szarvak, fülek, szemek és fej körvonal nagysága, alakja és egymáshoz viszonyított elhelyezése. Felette többnyire még egy képet találunk, keresztet, csillagot, kört, koronát, félholdat, lilomot, szívet, napot, virágot vagy ezeknek kombinációit, mint koronát és virágot, három virágot, keresztet és kört stb. Ezek közt ismét számtalan a változatok száma, van például öt, hat, hét és nyolc ágú csillag, kisebb és nagyobb, egyenes és gömbölyű vonalú, egyforma és különböző ágú stb. Az ökörfej és a másik kép az egyes vízjeleken más és más távolságban van, a kettőt különféle, egyes vagy kettes, folytonos vagy szaggatott vonal köti össze, s a vonalon néha kigyó csavarodik. A vízjegyek kutatóinak mindegyike figyelemmel kell lenni!

Az ismert, jó nevű papírmalmok márkáit sokan utánozták, bár ezt különféle rendelettel tiltották. Más rendeletek viszont használatukat írták elő. Így Brandenburgban 1745-ben kötelezővé tették, hogy minden üzem válasszon magának külön jelet, és emellett tüntesse fel a vízjegyen a tulajdonos nevének kezdőbetűit. Ha a férj halála után özvegye ve-

zette a manufaktúrát, akkor a Witwe (— özvegy) szó kezdőbetűjét is rá kellett tenni.

A XVIII. századtól folyamatosan meghonosodott a gépi papírgyártás. Egyre kevesebb merített papír készült, a vízjegy elvesztette régi jelentőségét. Finomabb papíroknál használták ugyan védjegyként, de ezt már utólag nyomták, préselték be a nedves papírba. A ma-

gyar gyárak közül Diósgyőr védjegye tölgyfalevelek makkokkal, Fűzfő vitortlás.

A modern világban a vízjel értékpapírosoknál, bankjegyeknél a hamisítás megnehezítésére szolgál. Jelentőségét jól ismerik a bélyeggyűjtők, a vízjelek különbözősége különböző kiadást jelent.

Vértesy Miklós

Arany János folyóiratai

Kétszer is szerkesztett folyóiratot. Először éppen száz évvel ezelőtt.

1860-ban, otthagya nagykőrösi tanárságát, felköltözött Pestre, s az Üllői út és a mai Erkel utca sarkán, az akkori Három pipa utcában bérelt négyszobás lakást. Íróbarátai biztatására lett pesti lakos: Csengery, Eötvös, Kemény Zsigmond, maga Deák is, szerették volna egy irányadó lap élén látni az ország legnagyobb költőjét. Az irodalmi élet kezdett már ébredezni Bach-korszakbeli ájultságából: újra működött az Akadémia, a Kisfaludy Társaság; a világpolitika kedvező fordulatot ígért a magyarnak; erősödött a nemzeti mozgalom: ez adott reményt a silkeser folyóiratalapításhoz. Heckenast vállalkozott a lap kiadására, évi háromezer forintos fizetésben egyezett meg Arany Jánossal, azonkívül minden ezren felüli előfizető után öt forint járt a szerkesztőnek.

A folyóirat — *Szépirodalmi Figyelő* címmel — 1860. nov. 7-én jelent meg először, azután minden héten egy-egy ív terjedelemben. Programját Arany a következőképpen fejtette ki:

„A létező folyóiratok közt egyet sem tudunk, mely feladatnál tűzte volna ki szépirodalmi törekvéseinket folytonos figyelemmel kísérni. Könyv könyv után jelenik meg, nevek tűnnek föl és el, anélkül, hogy valaki fáradságot venne amazok becsét, ezek értékét csak egy szóval is méltánylani; kivéve néhol egy banális ajánlatot, mely mi különbséget sem tesz a műremek s a hivatalan ügyügyöség első gagyogása közt. Ez nem maradhat így: művelt irodalomban nem szabad így lennie. Józan, méltányos, körülményeinket ildomosan számbavevő bírálat szükségese elutasíthatatlan. Írók és közönség érdeke egyaránt kívánja ezt. Az érdemnek koszorú, a tehetségnek buzdítás, a lelketlen kontárságnak visszariasztás kell. S a közönség méltán megvárja az irodalomtól, hogy ez maga tájékozza őt világra bocsátott szüleményei iránt.

E kiáltó szükség az, melyen a *Szépiro-*

dalmi Figyelő, erejéhez képest segíteni *elszánta magát*. Gondjai nagy részét áldozza a megjelenő művek ismertetésére. Ez két külön rovatban történik. Előbb minden művet, nyomban a megjelenés után, rövid jellemzéssel mutat be a közönségnek; azután az egy vagy más tekintetben figyelmet gerjesztőkről tüzetesebb bírálatot ad. Egy külön rovatban a külföldi szépirodalom jelesebb tüneményeit fogja bemutatni, kísérve saját vagy a külföldi tekintélyes műbírák észrevételeivel.”

A szerkesztő tehát elsősorban rendszeres kritikai szemlével kívánt hatni a közvéleményre, ezenkívül „elméleti tájékozások”-at és szépirodalmi közleményeket ígért. „Óhajtam az, hogy e lap irányadóvá s mintegy irodalmi központtá nője ki magát. Nem a lap anyagi, hanem az irodalom szellemi javáért óhajtom ezt.”

Persze a vállalkozás anyagi része sem volt közömbös Arany számára, hiszen szerkesztői jövedelméből kellett megélnie. S az előfizetők bizony nem nagyon urolongtak, még újév után is csak hét-nyolcszáz volt a számuk. Nehézségek támadtak a lap szellemi kiállításában is. Az első szám Tompa versével, Jókai novellájával büszkélkedett, de a legfontosabb, a kritikai rovat, csak nehezen telt meg. A szerkesztő így panaszkodott Gyulainak: „Leveleim néhánytokhoz, a régi jók közül, kevés visszhangot költöttek... a többség válasza is alig méltottat vagy pusztá, határozatlan ígéretnél maradt.” Még szerencse, hogy out volt a könnyűtollú Szász Károly, aki „akármiről ír néhány óra alatt cikket”.

Lassan mégis kialakult a folyóirat munkatársainak állandó köre — „koszorúja”, ahogy Arany nevezte. Idősebbek és fiatalok, költők és prózaírók sorra megszólaltak a lapban: Tolnai Lajos, Zilahy Károly, Mentovich Ferenc, Lauka Gusztáv, Szemere Miklós, Abonyi Lajos, Vértesi Arnold stb. — a második évfolyamban Kemény Zsigmond is. A bírálatnak Gyulai Pál és Salamon Ferenc volt az erőssége.

De mennyi vesződségébe került ez Aranynak! „A szépirodalmi írók tompa hallgatással, vagy némelyik tán kárörömmel várták: no lássuk, mi fog történni, milyen lesz a mintalap? — a kritikusok meg hajbakaptak, s bírálókat helyett veszekedő polémiákkal árasztották el a folyóiratot. „A legnagyobb lelki aggodalmak közt (zúgó fejjel) írnom kell mindent... Majd főcikket, majd kritikát, majd — segédforrások nélkül, mert nyomorú kasszám nem engedi — külirodalmat. A vers is rá nézne... novellát magam fordítok!!! szóval le a napi hírekig és korrektúráig mindent kell csinálnom.” Még a könyvüjdonságok listáját is maga állította össze.

A második évtől kezdve a Pestre költözött Gyulai segített neki a szerkesztésben, de a lapot együttes erőfeszítésük sem menthette meg. A *Szépirodalmi Figyelőt* — írja Arany 1862 júniusában Tompának — „kegyelem tartja, Heckenast kegyelme”. „Vagy át kell alakítani, vagy megszűnik. Négy száz előfizetővel nem megy.” Elszánja magát „kifordítani a Figyelő subáját”.

„A Szépirodalmi Figyelő második évfolyama e hóval letelven — jelenti a közönségnek 1862. okt. 29-én — november és december hónapokra megszűnik, hogy január 1-sőjén megváltozott címmel, meg bővítve, érdekeseb s értékesb tartalommal jelenjék meg... Szándékunk oly szépirodalmi s általános műveltségterjesztő lappá alakítani át, mely anélkül, hogy irodalmi mozgalmainkat szemmel tartani s ellenőrizni megszűnnék, egyszersmind a nagyobb közönségnek és kivált a női olvasóknak is több, változatosb, érdekeseb olvasmányt nyújtson, mint a Figyelő, szaklapi minőségében, tette és tehetette.”

Tökés vállalkozó társa nem akad, s új-évkor Arany a maga kiadásában indítja meg folyóiratát, a *Koszorút*. Az írónak nagyobb tiszteletdíjat ígér, mint amennyit Heckenast fizetett: eredeti prózai ímunkáért ívenként negyven forintot, fordításért huszat, „vers-költeményért, a darab jószágát (némileg terjedelmét is) tekintve”, húsz, tizenöt, tíz forintot, s e díj — teszi hozzá — „aszerint növekszik, amint a közönség pártolása lapom felé fordul”.

A kiadó-szerkesztő munkához lát és reménykedik. „Az egész múlt hetet programhajtogatással, csirizeléssel, címezéssel töltém. Már vagy ezerkétszáz röppent szét a hazában, s már szállingóznak is az előfizetések hírmondó fecskéi.” Az első félévre 1545 előfizető jelentkezett.

A *Koszorú* első száma Arany *Irodalmi hitvallásunk* című iránycikkét, Tompa *Ikarusát*, melyet akár a közvéleményt izgalomban tartó Garibaldi-ra is lehetett

érteni, Eötvös gondolatait, Gyulai beszélyét (*A nők a tükör előtt*) tartalmazta: a szerkesztő kitett magáért. A színvonalat — ha nem is minden számban — tartani tudta, nem utolsósorban saját munkáival (*A walesi bárdok*, *Daliás idők*, *Rege a csodaszarvasról*, számos tanulmány, Gogol *A köpenyének fordítása* stb.) — de hamarosan panaszkodni kénytelen: „Ami engem illet, most vesződöm igazán. Másfél év munkát, csak tűrhető is, hetenként előteremteni nem könnyű dolog. Ehhez a kiadói vesződség, az előre nem látott, nem számított költségek időm, kedvem annyira elrabolták, hogy magam képtelen vagyok dolgozni.” Az előfizetők száma apad, az első év végén Arany még bizakodik, hogy „8—900 körül csak elkotyog a prenumeráció valameddig”, de már 1864 nyarán több mint kétezer forint deficitje van. „Nem olyan embernek való a szerkesztés, mint te vagy — olvassa Tompa levelében. — A temérdek kalmár között annak, ki apostolságra adta magát, mulhatatlanul el kell vesznie.” 1865-ben az első félév végén a *Koszorú* megszűnt. „Visszatekintve lapunk harmadfélévi folyamára — írja búcsúszavában Arany — se dicsekedni ösztönt, se pirulni okot nem találunk. Tettük, amit és mennyit az irodalmi viszonyok s a közönségre nehezült anyagi körülmények közt tenünk lehetett. Igyekeztünk az írói tehetségeket »egy koszorúban« összegyűjteni magunk körül, s ha valaki az öt féléves folyam tartalmát végigtekinti, nem sok valamirevaló nevet talál — agg Fáyntól kezdve a legifjabb nemzedéki — mely ott meg ne jelenék. Hogy ennek dacára félévenként 39 nagy ívet nem lehetett csupa remekművekkel tölteni be; hogy olykor valamelyikünkől egy-egy sekélyebb dolgozatnak is kellett megjelenni: az részint írói közönséges gyarlóságából ered, minthogy itt a siker nem függ az akarattól, részint az időszaki sajtó természetete hozza magával, a hetepként beálló parancsoló szükség, mely nem várva jelesb művek elkészültét, kéziratot követel. De rajta voltunk, hogy a koronkénti lankadás ne váljon állandó gyöngeséggé, s egy-egy színtelenebb dolgozat benyomását igyekeztünk nyomban magvasabb által enyészteni el.” Folyóiratának érdemét abban látta Arany, hogy az növelte az esztétikai és általános műveltséget, az írónak általában legjobb munkáit közölte, a közönséget „oly elbeszélésekhez szoktatta, hol nem az *utolsó lap* feszítő érdeke, hanem a jellemzés s előadás folyama tekintetett főnek”, a népköltészet ismertetéséhez „örömet járult”, s éberem őrködött a magyar nyelv tisztaságán. „A *Koszorúban ritkán jelent meg kézirat háromszori szerkesztői olvasás*

nélkül (olvasás, javítás, nyomdai revízió) — s ha mégis maradtak benne hibák, az csak az emberi erőtlenségről tanúskodik.”

Még az éves előfizetésekből visszamaradt pézzel való elszámolás volt hátra.

Arany ezt is maga végezte el a rá jellemző kínosan aprólékos gondokkal: a pénzét sajátkezü levél kíséretében maga adta postára minden egyes előfizetőjének.

— k —

ZRÍNYI MIKLÓS KÖNYVTÁRA

1660-ban, Zrínyi Miklós egyik rokonának kíséretében egy holland tudós érkezett Csáktornyára. „A vár igen szép, terjedelmes és jól megerődített — olvassuk a tudós, Tollius Jakab, egyik levelében — minden oldalról falak és árkok veszik körül. Csupán a falu felé eső része függ össze a szárazfölddel. Valóban jólesett a körös-körül látható műveletlenség közepette gyönyörű épületeket, fényes bútorokat, nagyszerű kényelmet, tisztaságot és művelt, olvasottsággal bíró családot találni.” Ezután a levélró beszámol a vitéz gróf pompás fegyvergyűjteményéről, értékes festményeiről, antik éremkollekciójáról és a híres könyvtárról.

A költő Zrínyi könyvtára, melynek híre külföldre is eljutott, az akkori fogalmak szerint igen gazdag volt. Katalógusa, melyet 1662. okt. 10-én Zrínyi a maga kezével állított össze, több mint négyszáz könyvet és tizenhat kéziratot sorol fel, de más adatokból tudjuk, hogy a gyűjtemény ennél lényegesen több kötetet foglalt magában.

A fennmaradt jegyzéket tanulmányozva kirajzolódik előttünk a költő és hadvezér szellemi portréja, a kor legműveltebb magyarjának sokágú érdeklődése. Könyveit Zrínyi többnyire Velencéből szerezte be, körültekintő gondossággal és friss tájékozottsággal. Szinte valamennyi tudomány képviselve volt gyűjteményében, matematikai, csillagászati, orvosi, állat- és növénytani, jogi, régészeti és numizmatikai munkák, szótárak és nyelvtanok foglaltak helyet könyvespolcain. Birtokában volt Ptolemaiosz *Geographiája* és az amszterdami Blaeu-nyomda világhírű földabrosza, Plinius ókori természetana és a Descartes-tanítvány Le Roy természetfilozófiája, melyet egy évvel megjelenése után már megszerzett magának, Gessner zoológiája (ezt az elzüllött főnemes-költő, Listius László ajándékozta neki) és több enciklopédikus munka, pl. Beyerlinck *Magnum theatrum vitae humanae* című könyve. A mezei gazdálkodást Tanara olasz nyelvű útmutatójából tanulmányozhatta, építészeti kérdésekben a nagy reneszánsz mester, Palladio klasszikus becsű értekezése volt tanácsadója. Vásárolt útleírásokat (pl. Marco Polóét) és olyan könyveket, me-

lyek a távoli India és Amerika történelméről, természeti viszonyairól tájékoztatták. Nem hiányoztak könyvtárából a vadászattal, lovak idomításával foglalkozó írások, és volt egy magyar nyelvű kéziratos szakácskönyve is.

Legjobban a történelem érdekelte. Bő választéka volt az antik történetírók műveiből (Livius, Julius Caesar, Sallustius, Tacitus, Plutarchosz, Xenophon, Suetonius, Curtius Rufus, Josephus Flavius, Konzstantinosz Porphürogenetosz stb.). Olvasta Thuróczy és Istvánffy magyar történiáját, Machiavelli és Guiccardini könyveit, Davila, Bentivoglio, a pápaelenes Paolo Sarpi és számos más olasz történetíró munkáit. A francia historikusok közül is a legjobbak, Froissard, Philippe de Comynes és Pierre Mathieu voltak meg könyvtárában. A németalföldi szabadságharc történetét Famiano Strada, a cataloniai felkelését Assarino művéből tanulmányozta. Voltak könyvei a huszita háborúkról, az angol forradalomról és I. Károly bukásáról, az 1640. évi győzelmes portugál szabadságharcról, a francia Fronde eseményeiről és az 1647. évi nápolyi forradalomról. Különös gonddal gyűjtötte a harmincéves háború történeti irodalmát, köztük Habsburg-ellenes, protestáns röpiratokat is. A legújabb eseményekről a velencei Vittorio Siri évkönyvei tájékoztatták, melyeknek szerzőjét különösen becsülte, és II. Rákóczi György moldvai győzelmeit vele akarta megírtni.

A történelem mellett a filozófia és a politikai tudomány is erős studiuma volt Zrínyinek. Alaposan ismerte a machiavellista és anti-machiavellista állambölcséleti iratokat, megszerezte Justus Lipsius összes műveit, a neves jogfilozófus, Hugo Grotius egyik munkáját és a materialista Gassendi könyvét Epikurosztól, s a maga írásainak egyik-másik helyéből arra következtethetünk, hogy Comenius és Bacon is megfordult a kezében. Mindezeknek a könyveknek olvasásával, melyet a hadtudományi irodalom alapos tanulmányozása egészített ki, Zrínyi tudatosan készült a nagy történelmi szerepre, melyet Magyarország katonai és politikai felszabadítása érdekében vállalt.

Hogy palotájában a könyv nem henye dísz volt, arról Zrínyi sajátkezü bejegyzései tanúskodnak könyvtára számos darabjának lapjain. Olykor idegen szavak magyar jelentését jegyezte föl, más-kor véleményét az olvasottakról. Guiccardini híres olasz történetének egyik lapján például, ahol a pápaválasztások szavazatvásárlási botrányairól van szó, ezt a megjegyzést olvashatjuk: „Kótyavetye, kótyavetye, kinek kell.” Másutt, VI. Sándor pápa egyik megmérgezett áldozatával kapcsolatban így tört ki Zrínyi megbotránkozása: „Nosza, pápa, hun van az hited?” A világtörténelem eseményei mellé szokása volt odajegyezni azok magyar párhuzamát. Malvezzi egyik munkájában az óvatos Sporinna hadvezérről olvasván, ezt írta a lap szélére Zrínyi: „Ha Mohács mezein a király így tetette volna magát, mint az Sporinna, talán elhagyták volna az bolond vitézek az ő bolondságokat” (ti. az oktalannal elhamarkodott támadást).

Ezek a lapszéli megjegyzések többnyire magyar, latin vagy olasz nyelvűek. Zrínyi könyvtárában e három nyelven írottakon kívül horvát, német, török, spanyol és francia munkák is voltak. Magyar csak kevés. A vallási viták, melyek kora magyar nyelvű irodalmának túlnyomó részét alkották, nemigen érdekelték Zrínyit.

Listius verses *Magyar Mársa*, Pázmány prédikációi és *Kalauza*, Heltai és Pethő Gergely magyar krónikája, Balassi vallásos versei és — kéziratban — „fajtalan” vagyis szerelmi énekei: s már fel is soroltuk csaknem valamennyi magyar könyvét. (Hogy Balassi gyakran járt eszében s szerette, azt egyik lapszéli jegyzete — „Haj szégyény Balassa Bálint” — bizonyítja.) Nemcsak a magyar, hanem a külföldi szépirodalom is aránylag gyéren volt képviselve Zrínyi bibliotékájában. Az ókori klasszikusok — Homérosz, Hésiódosz, Vergilius, Horatius, Terentius, Martialis, Ovidius, Lucanus stb. — mellett főként olasz költők és írók: Petrarca, Boccaccio, Tasso, Ariosto, Marino műveivel rendelkezett. Zrínyi is, mint a régi emberek, nem sokfélélt, inkább sokszor és jól olvasott.

A költő halála után a becses könyvtár a fiúörökösre maradt, majd különböző családi kapcsolatok révén végül is a morvaországi Vöttauba került. Itt fedezte föl 1880-ban, erősen megfogyatkozva, Szuha László. Akkori tulajdonosának halála után, 1891-ben, egy bécsi antikvárius vásárolta meg, aki továbbadta a zágrábi egyetemi könyvtárnak, ahol jelenleg is őrzik.

— k —

EGY KÜLÖNÖS HIRDETÉS

Könyvtárosokat keresnek az Egyesült Államokban. Az alábbiakban minden kommentár nélkül közlünk egy hirdetést, amely a *Library Journal* 1960. (85.). 11. számának 2293 oldalán jelent meg:

Unatkozik, csaldódt? — Új munka és új környezet után sóvárog? Van kedve „mindennek” lenni, a kifejezés és az alkotás szabadságának lehetőségével? Szeretne Amerikába „legegészségesebb városában” (kereskedelmi kamaránk megállapítása szerint) dolgozni, 5 háztömbnyire a világ egyik legnagyobb uszodájától, 22 mérföldnyire New York Citytől és a „Vidám Fehér Út”-tól. Long Island egyik legnagyobb, legszebb, modern, léghűtéses és haladó könyvtárában? (Az utóbbi megállapítás a könyvtári bizottság véleménye.) Szeretne rendkívül tapasztalatokat szerezni tudós munkatársak között, szabad és könnyed, adni-kapni-kész környezetben? Akkor ön a mi emberünk és mi az óné! Fantasztikus munkabért ajánlunk, kitűnő munkafeltételeket, egy szörnyű főnököt (ez természetesen az én véleményem önmagamról; nem tévesztendő össze a személyzetével), együttműködő segédmunkatársakat, akik lehetővé teszik, hogy a könyvtári munkának azt a részét végezze, amire mindig vágyott, a szokásos kiegészítő juttatásokat — nyugdíjat, társadalombiztosítást, minden ünnepnapot, négy hét szabadságot és elegendő szabadidőt. Mindez, amit cserébe kérünk, csak egy kevés munka a kávé-szünetek között. Hasznos, ha New York állam polgára, ha valamilyen könyvtári fozkozattal rendelkezik, ha erős háta van és tud olvasni (utóbbi nem elengedhetetlenül szükséges). Mit veszíthet? Legyen szerencséjétek! Kísérletezzék! Személyes megbeszélés lehetséges az ALA (American Library Association=

amerikai könyvtárosegyesület. Ford.) Montrealban tartandó konferenciáján vagy Long Beach-ben. A jelentkezéseket a következő címre kérjük: Könyvtárigazgató, Long Beach-i közművelődési könyvtár (public library), Long Beach, New York. (S. M. A.)

SZÁMADATOK A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁRAK 1960. I. FÉLÉVI EREDMÉNYEIRŐL

A könyvvásárlásra fordított összeg csaknem 25%-kal magasabb, mint az elmúlt év hasonló időszakában.

I. félév	A könyvvásárlás összege	A vásárolt kötetek száma
1959	954 742 Ft	43 788 db
1960	1 166 651 Ft	50 375 db

(A vásárolt kötetek számának növekedése 15%.)

A beiratkozott olvasók száma csaknem 10%-kal emelkedett. Ezen belül figyelemre méltó a gyermekolvasók számának növekedése.

I. félév	Az összes beiratkozott olvasók száma	14 éven aluli olvasó
1959	105 381	25 763
1960	115 757	29 043

A kölcsönzött kötetek száma az összes olvasókat figyelembe véve 11%-kal emelkedett. (A gyermekolvasóknál 15%-os a növekedés.)

I. félév	Az összes költségt forgalom	A 14 éven aluliak költségt forgalma
1959	2 278 612	443 631
1960	2 509 651	508 273

AZ OLVASÓ JEGYZETEI

JOBB KÉZ — BAL KÉZ

Amely kezek tudvalevően arról neveztettek, hogy az egyik nem tudja, mit csinál a másik. Mint például a Magyar Helikon Könyvkiadónál, ahol a minap láttak napvilágot Balzac *Pajzán törtéridei*. A borítólapon ezt olvashatjuk a könyv illusztrációiról: „Dubout pontosan megértette egy évszázaddal korábban alkotó művésztársa (ti. Balzac) üzenetét. Ő is csak az ártatlanság, a hűség, a tiszta érzelmek számára talál emberi, megnyerő vonásokat...” Az utósó írója viszont így jellemzi ugyanezeket a grafikákat: „Dubout nem teljesen hű tolmácsolója a balzaci dévaj törtérideáknak. Dubout sokkal keserűbb, kegyetlenebb, mint Balzac, mintha nemigen hinne már az igazí, tiszta, nemes emberekbén. Erre vall... hogy nemigen találí portréí között szép embereket.”

Mármost kinek higgyünk?

Nem mindig dolgoznak összehangoltan a kezek a Gondolat Könyvkiadónál sem. Itt egy időbén jelentek meg a *Kína rövid története* és a *kínai irodalom rövid története* című könyvek. Számos irodalmi alkotás címe mindkét műbén előfordul — de másképp. Íme néhány példa (elől a *Kína rövid történetében* található változat, utána zárójelbén az irodalomtörténeti mű címvariánsa):

Vu Csing-ce: Az írástudók (Az írástudók ligetének története);

Kuo Mo-zso: Istennők (Istennő);

Kuo Mo-zso: Tigrisrovás (A tigrisjelvény);

Csao Su-li: Hsziao Er-hej házassága (Kis Er-hej házassága);

Csao Su li: Változások Li falván. (Változások Licsiacsuangban).

Ez utóbbi könyvnek egy harmadik címével is találkoztunk, Csao Su-li regénye ugyanis tíz éve megjelent magyarul, s akkor *Változás Lic Jac Zsuanban* volt a címe.

A kínai nevek, címek között nem éppen könnyű eligazodni. Hát még ha a kiadó meg is nehezíti!

LINCŐ, HANTAN, LOJI...

A *Kína rövid története* című könyvből idézzük a következő mondatot: „Az olyan főváros, mint Lincő, Hantan, Loji (Hontan tartomány), Hszienjang (Senhszi tartomány) és Jing (Hupei tartomány) nagyvárosokká nőttek...” Hasonló mondatot — földrajzi nevekkél telezsúfoltat — akár ezret is idézhetnénk. Láttukra a nyájas olvasó bosszús olvasóvá komorul.

A könyvhöz ugyanis elfelejtettek — térképeket mellékelni. (Nem csatoltak hozzá névmutatót sem.) A mű így inkább geográfiai talalós kérdések gyűjteményéhez, mint történelemkönyvhöz hasonlít.

VAJTHÓ LÁSZLÓ

nemcsak értékes irodalomtörténeti tanulmányokkal írta be nevét a magyar művelődéstörténetbén, hanem nagyszerű pedagógiai ötletével is. A harmincas években ő kezdeményezte és szerkesztette a *Magyar Irodalmi Ritkaságok* című füzet sorozatot, melybén mintegy ötven régi, ritka, nehezen hozzáférhető szövegemlék jelent meg néhány esztendő alatt (több, mint amennyit az Akadémia olyik évtizedbén kiadott), s amelynek minden darabját középiskolai diákok rendezték sajtó alá tanárjuk irányításával.

Néhány éve megjelent egy újság cikk, mely a kitűnő vállalkozás felújítását javasolta, azonban visszhangtalan maradt. Most végre mégis akadtak folytatói Vajthó László és diákjai munkájának: a budapesti II. Rákóczi Ferenc gimnázium tanárai és tanulói kiadták ifjabb Teleki Mihály kézíratos naplóját a kuruc szabadságharc éveiből. Filológiai feladatukat jól oldották meg; a kis könyv nyeresége a tudománynak.

Örömünkre volna, ha a jövőbén menél több ilyen kiadványt üdvözölhetnénk. S ha a Gondolat vagy a Móra Ferenc vagy a Tankönyvkiadó (ahol a kuruc napló megjelent) felkarolná az ötletet, és hasonló munkára ösztönöznék az iskolákat, bizonyára nem is csalódnánk várakozásunkban.

NÉHÁNY TÉVEDÉS

az *Új Magyar Lexikon* második kötetéből:

„1792. aug. 10-én, a párizsi nép Danton, Marat és Robespierre irányításával fegyveres felkelésbén tört ki, és megdöntötte a monarchiát.” (421. l.) — Robespierre támadta a királyt, de nem vett részt a fegyveres felkelés irányításában.

Hasonló szöveg található a *Danton* címszó alatt (16. l.), s itt aug. 20-a a királyság megdöntésének napja, de ez nyilvánvalóan csak sajtóhiba.

Fouquier—Tinville a lexikon szerint „francia forradalmár, a jakobinus diktátúra egyik vezető személyisége, M. Robespierre hive.” (398. l.) — A francia forradalom híres közvadrólja köpönyegfor-

gató volt. Engedelmeskedett Robespierre-nek, és engedelmeskedett Robespierre hóhérainak, s a bukott jakobinus vezér kivégzését megelőző jogi ceremóniát (a törvényen kívül helyezettek személyazonosságának megállapítását) készségesen elvégezte. Ezek után nehéz öt egyszerűen „Robespierre híve”-ként jellemezni.

„A múlt század első felében a divatlapok szépirodalmi rovatot is tartalmaztak.” (78. l.) — Megfordítva: a divatlapok olyan szépirodalmi folyóiratok voltak, melyek divatmellékletet is közöltek.

„Az első magyar élclapot Lauka Gusztáv indította meg 1847-ben *Dongó* címmel.” (155. l.) — 1847-ben csak akarta megindítani, de mire valóban megindult, már 1848-ban jártak, annak is a közepe táján.

„A *fabliau*-k (pl. a *Róka-regény*) az uralkodó feudális osztályt bírálják.” (433. l.) — A példa rossz: a *Róka-regény* nem *fabliau*.

Hiányos értesültség: a lexikon nem tudja, hogy Georges Lefebvre, francia történész 1959-ben meghalt. Pedig a magyar sajtó is hírt adott róla.

HONORÉ DE BALZAC (1799—1850) francia regényíró igen eladódott ember volt, akit számtalan hitelezője üldözött számláival. Egy napon egyik barátjával sakkozott a kávéházban; játék közben egyszerre csak felugrott.

— Bocssáson meg — mondta —, nem játszhatom tovább. El kell hagynom a kávéházat, mert találkozó van az egyik hitelezőmmel.

— Igazán sajnálom — válaszolta a barátja. — Es hol van a találkozó?

— Itt a kávéházban.

MARK TWAIN (1835—1910) egy alkalommal súlyos betegségben feküdt. Aggódo barátai természetesen meglátogatták és hogyléte iránt érdeklődtek.

— Sajnos — válaszolta Mark Twain elhaló hangon — az orvosok lemondtak rólam.

A látogatók megdöbbenve néztek egymásra, majd vizsgálni és biztatni kezdték a beteget:

— No, no nem lesz olyan súlyos a baj, hiszen elég jó erőben vagy.

— Nem is erről van szó — szolt az író — hanem máris kijelentettem orvosaimnak, hogy egyiküknek sem fizetek.

BERNARD SHAW-t meglátogatta egy ifjú és így szolt hozzá:

— Kedves mester, most fejeztem be első művem, egy hatalmas verses kötetet. Ez a

MOSOLYGÓ VILÁGIRODALOM

körülmény rögtön két gondolatot támasztott bennem. Az első gondolat az volt, hogy kéziratomat rögtön tűzbe vetem; a második gondolat pedig az volt, hogy könyomatom. Mit szól Ön ehhez?

— Mindig az első gondolat a leghelyesebb — felelte Shaw.

BERNARD SHAW-t egy alkalommal figyelmeztették, hogy németországi fordítója, Trebitsch, rosszul fordítja le szindarabjait.

—En inkább azt hiszem, hogy kijavítja darabjaimat — felelte Shaw. — Különböznél, hogy lenne megmagyarázható az a körülmény, hogy Németországban nagyobb tiszteletdíjat kapok színműveimért, mint itthon.

GILLES MÉNAGE (1613—1692) a tudós francia költő egy alkalommal súlyos betegségen esett át. Felgyógyulása után egyik barátja örömmel üdvözölte:

— Tudja-e — szolt azután —, hogy beszéltem egyik orvosával, aki kijelentette: valószínű csoda, hogy ön életben maradt.

néhány hónapja, hogy Mikszáth műveinek kritikai kiadását újra meg újra kiadják az összes szövegváltozattal, a hatalmas filológiai apparátussal együtt, holott ez megdrágítja a könyvet, s a nem szakember olvasónak fölösleges. Javasoltuk, hogy a kritikai módszerekkel hitelesített szövegeket a nagyközönség számára adják ki olcsóbban, variánsok és aprólékos jegyzetek nélkül. Szavunknak fogantja lett: a kirakatokban megjelentek az első Mikszáth-kötetek, melyek a kritikai kiadás szövegét tartalmazzák, de mellőzik a szaktudományos apparátust. (Az idegen szavak magyarázata — ami épp a szélesebb közönség számára fontos — nem maradt ki.) A kötetek ára öt-öt forinttal csökkent.

KONTROLLSZERKESZTŐ: X. Y.

— olvassuk a Magvető egyik kiadványának (Ludwig Renn: *A nemesség alkonya*) adatközlő lapján. Miért nem: ellenőrző szerkesztő? Vagy még inkább: a fordítást ellenőrizte? Úgy látszik, a Magvető lektorátusában elkélne egy kis nyelvveltség, magyarossági — kontroll.

— Tökéletesen igaza volt az orvosnak — felelte Ménage. — Tíz orvos kezelt és mégis élek. Hát nem csoda ez?

TRISTAN BERNARD francia humorista egy alkalommal Nizzában egy előkelő étteremben ebédelt. Odahívta a pincért.

— Nem tudom megenni ezt a levest — mondta a pincérnek.

A pincér szó nélkül elvette a tányért és átnyújtotta az étlapot a humoristának. Tristan Bernard fogta az étlapot és más levest választott. A pincér elhozta. Egy perc múlva Tristan Bernard újból hívta a pincért.

— Ezt a levest sem tudom megenni — fakadt ki ismét.

A pincér nem tudta mire vélni a dolgot, hívta a főnökét. Ez odasietett és a legnagyobb tisztelettel így szolt:

— Mi a baj uram? Minden vendégünk kitűnőnek találja ezt a levest és csak dicsérettel szólnak róla.

— En nem mondom az ellenkezőjét, de nincsen kánalam.

POLITIKAI MŰVEK

Alpári Gyula

VÁLOGATOTT ÍRÁSAI

Kossuth. 500 old. Ara: 30,— Ft.

Alpári Gyula a magyar és nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő képviselője, a marxi-lenini tanítás egyik legjobb magyar szakértője és terjesztője volt. Egész életét az elvhűség jellemezte, sosem tūrt meg a dogmatizmust, és mindig éles harcot folytatott a revizionizmus minden megnyilvánulása ellen. Életét a náci fasiszták sachsenhauseni haláltáborában fejezte be, ahol 1944 júliusában végezték ki. Az embertelen körülmények között is élete utolsó percéig hū maradt elveivel.

E kötetben Alpári Gyulának 1902—1939 között megjelent válogatott írásai szerepelnek. Értékük még ma is maradandó az oportunitizmus, revizionizmus és faszizmus elleni harcban.

Írásaiban Alpári Gyula vitába szállt a Szovjetuniót támadó és rágalmazó politikussokkal, s kimutatta, hogy dühödtt kifakadásait nem az emberiség javáért való aggodás diktálta, hanem a szocializmus lejárásának vágya. Sok írásában foglalkozott az oportunisták munkás- és nemzetellenes elméleteinek és gyakorlati tevékenységének leleplezésével, a szociáldemokratizmus hazug nézeteinek megcáfolásával, a marxizmus—leninizmus tanainak meghamisítóival, a trockistákkal, Bauer, Adler, Brandler és Deman hazug tételeivel. Leleplezte a „kritika szabadságának” hamis jelszavát, s a nemzetközi szociáldemokráciának a proletárdiktatúra ellen intézett támadásait, amelyeknek a célja szovjetellenes hangulatkeltés, a nemzetközi imperializmus erősítése, a fegyverkezésnek és a munkásmozgalom bomlasztásának leplezése volt. Szerepel a válogatásban három tanulmány Marx *Tőkéjének* tanulmányozásához, továbbá Alpári Gyulának Marxról, Leninnről, Mehringről, Bebelről és Bernsteinről írt monográfiái, amelyeket mind a marxizmus-leninizmus igazának védelmében írt meg.

A kötethez *Aranyossi Magda* írt magvas bevezető tanulmányt. A csatolt „függelék” (bőséges jegyzetanyag, névmutató, lap- és folyóiratjegyzék), valamint a szép külső kiállítás komoly mértékben emeli a kötet értékét.

Alpári Gyula közvetlen, könnyed, érthető stílusban és kitűnő szerkesztésben

készült írásainak tanulmányozása növeli elméleti felkészültségünket, elősegíti a mindennapos politikai kérdések jobb meg-látását és megértését.

S. M.

Hetés Tibor

MUNKÁSEZREDEK ELŐRE!

Táncsics. 144 old. Ara: 15,— Ft.

Az 1919-es proletárdiktatúra alatti harcoknak a leírása ez a könyv. Azoknak a harcoknak, amelyekben a munkásosztály kivívott szabadsága és a nemzet függetlenségének megvédésére fogott fegyvert. Úgy születtek akkor a gyárakban, az ipartelegeken a munkásezredek, alakultak zászlóaljakká, mint negyvennyolcban Kossuth hívó szavára a honvédseregek. Indultak Szolnokra, Salgótarjánba, elfoglalták Miskolcot. Tokaj, Léva volt a dicső harcok színhelye, nehéz volna itt mind felsorolni. Es nem a munkás-harcosok bátorságán, hősiességén múltott, hanem a vezetésben beállott egyenletlenségen, a belső áruláson, meg az ellenünk összefogott imperialista túlerőn, hogy ez a hősi harc bukással ért véget.

„Ez a könyv azoknak a munkásoknak kíván emléket állítani, akik négy évtizeddel ezelőtt a szerszámot fegyverrel cserélték fel, hogy megvédelmezzék a proletárdiktatúrát — azt az államot, amelyben történelmünk folyamán először vallhatta magát igazán szabadnak minden dolgozó” — írja az előszóban Liptai Ervin. És a szerző a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött dokumentumok, kortársak visszaemlékezései alapján írta meg a munkásezredek hősi harcainak a történetét. A könyvet értékes képanyag és a szöveget még jobban megértető térkép-rajzok gazdagítják.

S. B.

Révész Gy. István

**NÉGYSZEMKÖZT
A KAPITALIZMUSRÓL
ÉS A SZOCIALIZMUSRÓL**

Kossuth. 208 old. Ara: 9,— Ft.

Melyik társadalmi rend magasabb rendű: a szocializmus-e vagy a kapitalizmus? Ezzel a kérdéssel foglalkozik újszerű formában Révész Gy. István is most megjelent könyvében. Barátjának és vitapartnerének, a ma egyik (Kovács Péternek nevezett) emberének érveit és ellenvetéseit taglalva, lépésről lépésre haladva

fejt ki a maga világos érveit, mutatja be a két társadalmi rendszert, s végül az olvasóra bízva a kézenfekvő döntést. Nemcsak az olyan érveket és kifogásokat vitatja meg, amelyek tájékozatlanságból erednek vagy a szemképrázató kapitalista propaganda szüleményei, hanem a mindennapos életből vett problémák alapján azt is bemutatja, hogy például nálunk nemcsak a banán vagy a magángépkocsi „hiánycikk”, de hiánycikk a tömeges munkanélküliség, az adóvégrehajtás, a kilakoltatás, a beteg és megöregedett ember magárahagyatottsága és még több más hasonló dolog is, ami mind a múlt jellemzője volt. Megvilágítja, hogy tulajdonképpen mi a szocializmus és a szabadság, mit mond a propaganda és mit mutatnak a való tények, hogyan folyik az állami ügyek intézése, milyen a demokrácia nálunk és a kapitalizmusban, milyenek a kapitalista világ úgynevezett „szabad választásai”, mik a vezetők célkitűzései a szocialista táborban és a kapitalista világban. Foglalkozik a kapitalista gyarmatosító módszerekkel, összehasonlítja a kapitalista világ és a szocialista országok fejlődési ütemét, s néhol a vitatott kérdéseket maga is megtoldva, kapitalista vezetők és pénzmágnások szavait idézve, végig színes, érdekes, eleven stílusban fejt ki a való helyzetet.

Révész Gy. István újszerű vállalkozása teljes mértékben sikerült, munkája komoly nyeresége az agitációs politikai irodalomnak.

S. M.

SZÉPIRODALOM

Vértési Arnold

A TENGERRÁK

Szépirodalmi. 427 old. Ara: 27,60 Ft.

„Nagy fontosságot helyezünk abban, hogy a költészet, s általában a művészet terén több jó középszerű, s ha tetszik »utánzó« fussa szabad versenyét; nem mintha a középszerűséget becsülnék nagyra, de mivel ezek teszik lehetővé, hogy koronként lángész álljon elő, s mivel egy ily pezsgő, szélesen kiterjedt, hagyományos művészi élet nélkül a zseni megszületik ugyan, de meg is hal anélkül, hogy léteztéről valamit tudna a világ.”

Arany János e szavait mottóul lehetett volna írni Vértési Arnold válogatott elbeszéléseinek kötetére, mely a szinte teljes ismeretlenségből emel ki egy érdemes írot.

Vértési Arnold (1834—1911) a romantika csapásán kezdte írni pályafutását;

hatásosan gigondolt lélektani talányok és színes történelmi jelenetek — köztük a gyerekek fölvel végigküzdött szabadságharc képei — kerültek ki mozgékony tolla alól. Később, ahogy a kor ízlése fordult, Vértési Arnold írásművészete is egyre inkább a hétköznapi élet felé hajolt, sőt — mivel jószemű, friss megfigyelő volt — egyben-másban előtte járt a divatnak, új ábrázolnivalókat fedezett. föl, az áruoló munkásmozgalmi politikusok alakját például alkalmasint ő rajzolta meg először a magyar irodalomban. (*Az apostol*, 1877.) Mivel az írás nemcsak hivatása, de megélhetése is volt, 1888-ban már ezredik novellájánál tartott. „Körültem zsigong az élet nagy vására — írja jubileumi elbeszélésében — hivalkodásával, csillogásával és nyomorúságával, álhőseivel, törpe nagyberekével, vásárra vitt érenyeivel, titkos szegényével és mosoly alá rejtett kétségbeesésével.” Legjobb munkáiban e vásári zajgásból és tülekedésből merített; témái „csalódott egzisztenciák, kik elkeseredetten tengetik tovább nyomorult életüket, eltiport ártatlanság, elárult szerelem, romba dől nem szándékok, megtört szívek, melyekkel hosszan ki van rakva az élet országútja; hitványak kenyérharca, ... becsület, mely kolduva jár, s gázság, melyet fényes hintóban ünnepelnek”; lecsúszott földbirtokosok, akiket kegyelemkenyér és a góg éltet (*A vámosiak bárója*), pöré vetkőztetett álszientek (*Egy igaz ember*), nevesítéses rátartiak (*A dalárda új zászlója*), méltatlan köztisztviselők (*A protekció*), sután szerencsétlen, kiszolgáltatottságukban is csak szatírúra érdemes magyar csinovnyikok (*A tengeri rák*). „Az embernek elszomorodik a szíve... — írta megrovóan Pintér Jenő. — Kártya, ivás, cigányozás, pénzhőség, adósság, úrhatnámság, otromba dölyf: ez a vidéki úri társadalom világa nála... Vértési egyoldalúsága rokon Tolnai Lajoséval...” Ez utolsó mondatával egyetértünk „az elszomorodott szívű” szolgalelkű Pintér Jenővel: Vértési Arnold irodalomtörténeti helye ott van Tolnai Lajos szomszédságában, a fanyar igazságoktól tartalmas realizmus előkészítői közt.

A kötet összeállítója, Vértési Miklós, jó érzékkel válogatta ki a termékeny író hatalmas és egyenetlen életművéből azt, ami maradandó.

—k—

Fodor József

ORSZÁGUTAK ÉNEKEI

Szépirodalmi. 204 old. Ara: 17,70 Ft.

Ez a kötet Fodor József száznál több versét tartalmazza az elmúlt két esztendő gazdag terméséből. Első benyomásként,

mint minden új köteténél, örömmel regisztrálhatjuk: Fodor Józsefnél az egyes alkotókorszakok szerves egymásbaülekezése mindig egyértelmű a növekedéssel, az emelkedéssel.

Az *Országutak énekei*-ben az élet csúcsait kémlelő hatvanéves költő magas erkölcsi kilátóból nézi a világot, s nála sohasem póz vagy szegényes élményvilágot palástoló gesztus, ha a nagy megőrzőkre, váteszekre és prófétákra emlékeztető emelkedett hangon beszél az emberhez. Fodornál ez alkot. A harcokban, vívódásokban kiformalódott lélek megmáshíthatatlan tükörképe. Költészete genezisének egyik fő alkotóeleme a rajongó természetimádát. Új kötetében is az indulás éveinek felfedező élmény-szerelmével áll a tájban. Ha kilép a nagyváros beton-dzsungeléből, szinte ifjonti lelkesedéssel elmerül az erdők, hegyvonulatok, fűvek, fák, madarak, színek és illatok lélekvidító varázslatában. Az *Érés idején*, *Enek márciusban*, *Késői sugarak*, *Oszi tarlókon*, *Hegytetőről*, *Mély érés*, s az *Egri képek* című versei, hogy csak néhányat említsek, azt az érzést keltik az olvasóban, mintha szerzőjük az élmény pillanatában soha nem látott szűzföldekre lépne.

Érthető, hogy Fodor József, akit ifjú éveiben a természet örök harmóniája tett ihletett költővé, az emberben, s a változó világ dolgaiban is az összhangot keresi. Kevés élő költőnk van, akit hozzá hasonlóan ilyen lélekbemarkoló hitelességgel fütene a teljesség, a tökéletesség, az emberi boldogság szomjúsága. Az *Előre csak* című versében így ír önmagáról: „Szép a kedv: ám jobb, ha elégnél magadnál túltevő csatán.” Ezt az önmagával szemben támasztott igényt egyúttal mérceként állítja az emberiség elé. Tisztult világszemléletének, költői elhivatottsága tudatos viselésének természetes velejárója, hogy szenvedélyes ellenlábasa mindennek, ami rossz, ami megalázó, ami kivetkőztet emberi mivoltunkból. Humánuma ebben a kötetében ölt legkonkrétabb formát. Nem éri be azzal, hogy elismeri a szocializmus építő erőinek létjogosultságát, hanem lírájával maga is részt vesz az építő munkában. A békéért, a humánummal telített jövőért folytatott küzdelme, s gyűlöletteljes harca a háború apokaliptikus rémei ellen, tiszteletre méltó és útmutató. Külön ki kell emelni bátor kiállását a gyarmati sorban sínylő népek szabadságküzdelme mellett. Számos verse van, amelynek időtálló, nemes-pátoszú hangvétele a magyar költészet legnagyobbjaira emlékeztet. (*Futamok*, *Kiáltás*, *Afrika*, *Gyümölcsök*.)

Kár, hogy új kötetében túl gyakori a csendes búcsúzkodás. A lemondás szelíd melankóliája egyelőre még nem egyeztet-

hető össze a költő máskülönben telt-lobogású életöszönével. Esztétikailag hibázatható, hogy az eszmei mondanivaló sodrában egyes fogalmak túl gyakran ismétlik egymást, bár nem vitás, hogy az elmentés előjelű világnézetek harcában a jónak, szépnek, nagyknak állandó hangoztatása sohasem lehet számunkra közömbös. Ami Fodor József sokat vitatott, egyénien-tömör formanyelvének közérthetőségét illeti, tény, hogy az olvasó néha csak komoly erőfeszítések árán tud behatolni a nehezsodró, sajátos mondatszerkesztéssel bonyolódó verselmény szövegébe. Erre gondolhatott a költő, amikor új verseinek egyik-másikát lazább, „egyszerűbb” köntösbe öltöztette. A kritikus joggal figyelmeztethet e lengébben megkomponált, alkatilag nem teszhezálló kísérletek veszélyeire. Szerinte a lenyűgöző hatású *November végén*-ben, a *Thesbites Ilyés*-ciklusban, s a most közölt *Futamok* című kiemelkedő költeményben már adva az eszmei mondanivalónak és művészi gyönyörködtetésnek az a mindenki által elfogadható nemes szintézise, amelyben horgonyt vetve Fodor József sikeresen megvívja majd az „önmagán túltevő csatát”.

Várkonyi Nagy Béla

Földeák János

T É K O Z L Ó K

Magvető. 504 old. Ára: 32,— Ft.

Földeák János, aki költő létére „*Férfit*” című kötetében három esztendővel ezelőtt már megajándékozta olvasóközönségünket néhány jölsikerült prózai írással, most ismét regénnyel, mégpedig helyenként lélegzetelállítóan izgalmas és mindvégig sodró lendületű regénnyel jelentkezik. Földeák legnagyobb érdeme, hogy fölüeny biztonsággal tud atmoszférát teremteni, s regénye olvasása közben szinte a bőrünkön érezzük a fejvesztettségnek és tájékozatlanságnak azt a nyomasztó légkörét, amely 1956 októberében annyira megkönnyítette az ellenforradalmi erők dolgát.

A „*Tékozlók*” 1956 novemberének első hetében játszódik. Akkor, amikor Budapest belső kerületeiben már megkezdődött, sőt jelentősen előrehaladt az ellenforradalom fegyveres erőinek felszámolása. A periferia egyik településén, a regény színhelyétül szolgáló Újtelepen azonban még az ellenforradalmárok az urak és készülődnek a kommunistákkal való leszámolásra. Az itteni fiatalok ekkor tömörülnek fegyveres bandába egy börtönből szabadult horthysta főhadnagy, a kémkedésért életfogytiglanra ítélt Bojthár András köré.

Földeák regényének tulajdonképpen ezek a saját jövőjüket tékozló fiatalok a főhősei, ám a legplasztikusabban kidolgozott figura mégis a bosszúszomjas Bojthár, akinek az ital és nő utáni vágyánál csak a dolgozók Magyarországa iránti gyűlölete erősebb. Sokszínű, érdekes jellemek villannak elénk az egymást kergető, fordulatos jelenetek során. A hiszténységükben megsédült, de alapjában jóindulatú fiatalok mellett, akik valóban azt hiszik, hogy jó ügy érdekében ragadnak fegyvert, megtaláljuk a kalandkergetőket is, de ott látjuk az alvilág jellegzetes és az ellenforradalom során oly fontos szerephez jutott képviselőit is, akiket nem hevített semmiféle eszmény, csupán saját zsebükre kívántak halászni a zavarosban. Kár, hogy ezeknek a negatív figuráknak ábrázolása sokkal erőteljesebb a pozitív oldalon álló munkásokénál, pedig ez utóbbiak közül kettő is kínálkozott — Könczöl Lacira és sógorára, Péterre gondolunk —, hogy jelentősebb szerepet kapjon a cselekmény során. — A *Tékozlók* ettől az aránytalanságtól eltekintve — jólsikerült ábrázolása az ellenforradalom sötét napjainak, s Földeák János tömör, világos stílusa lebilincselő olvasmányá teszi.

Zsádányi Ede

Vas István

RAPSZÓDIA EGY ŐSZI KERTBEN

Magvető. 107 old. Ára: 9,50 Ft.

Amikor éltünket összegezzük, egyben a világot is megmérjük. Vas István legújabb verseskönete, ez a hűsz egyénhány vers, lírai szemle a költő öt évtizedéről. Ennyi lenne csupán ez a nemes és tiszta zenekari mű, amely rapszódia, staccatók, vívódások és értékelések önkínzó leköttetésével a modern magyar költészet csúcspontjait sugározza? E könyv sajátossága, hogy benne egyik legjelentősebb élő költőnk — akinek hazája, nevelője úgy volt a szép szó, a forma és a szín, mint másoknak a gyermekkori táj — ezúttal Nyugat-Európával való találkozásáról számol be párizsi, pontosabban angliai utazása kapcsán.

Mi volt az útravaló? A Szabó Lőrinc halálát idéző vallomás, az ősi gődölye példázat dialektikus tanulsága, Ezekiél látomása a csontmezőn, meg egy őszi kert hervadásának buja igézete s resignáció a szívben.

Maga az út, a versek és prózai betétek lírai hegedűjátékként szólaltatják meg a vallató találkozás élményeit. Az erasmusi szemléletű költő számára mi maradt meg

a Szellem Európájából? A parlament pártokás speaker-e és a múzeális hagyományok láttán „Cromwell skarlát hadait” villantja az emlékezés: „... a nagy dolgokat e világra, a vér hozza, a vér, s a józanság barátaim, hit nélkül mit sem ér.”

Mi a kitáruló Európa tartalma? „A lángba olvadó roueni székesegyház”, meg Monet, Velasquez, Van Gogh, Lautrec géniusza, a lóversenyek, kabarék, a Café de Flore jampecei, a „tömegesült elit” és a széppróza, amelyben „szortyog a nemi és emésztési váladék”, és a táj és a Trinity-kollégium s a költők: Shakespeare, Tennyson, Fitzgerald. S még valami: az a felismerés, hogy „nem vénült meg a harminc év előtti, első szerelmünk: a forradalom”. Az ifjúkori eszményhez való hűség és a magyarság szintézisét hirdeti meg a Cambridge-i elégia, azt ami a Titok című záróvers utolsó soraiban így hangzik: „Itt életemnek egyetlen titka és értelme van, az, hogy magyar vagyok.” Európa, magyarság, forradalom: e hármas akkord himnikus összhangja szárnyal fel e kötet verseiből.

Vihar Béla

Barabás Tibor

EGY CÍMÍRŐ EMLÉKIRATAI

Magvető. 251 old. Ára: 17,— Ft.

Derűs könyv — derűtlen korról. Ön-életrajz egy hétköznapi kisemberről, akinek a játékszabályok értelmében még tisztességes önéletrajza sem lehet. Regény — csattanó végű epizódok egymásba kapcsolt soraiból. Játék tehát a műfajhatárokon, s így egybeötvözve a különböző értékeket, mégis komoly önvallomás. Az író önmagáról vall, két világháború közé esett küzdelmes fiatalságáról, egy fiatal élet folyton újralendülő egzisztenciális kísérleteiről, az írásművészet kiérlelt eszközeivel, könnyedén, kedvesen, s derűsen fogalmazva meg a súlyos mondanivalókat. Könnyesen mosolyogtató ez az írás, a múlt társadalom peremén bukácsoló fiatalember önéletrajza.

Az emlékirat-formán megírt korregény egy Hunyadi téri közkönyvtárban kezdődik, megfáradt, hajszolt emberek között, akiknek féltetten zárt társadalmába a fiatalember szomjas olvasóként érkezik. De a fiatalember nemcsak olvasmányáiban tanulja meg az élet zökkenőit, magának is át kell esnie rajtuk. E könyv annak bizonyossága, hogy nemcsak a Fordoknak, s a Churchilleknek van mozgalmas életük, hanem a napi kereset, a megélhetés után futkosó „történelmietlen” sorsúaknak is. A szerző megjárja a mélynek s magasnak sok-sok lépcsőjét; jelentkezik in-

formációs iroda munkatársaként, lesz eladója újvívi üdvözlőkártyáknak, sportvezér udvari mulattatója s kutyájának sédtálatója, sikertelen biztosítóügynök, majd szeszélyes ugrással egy vegyeskeszkeskedés vezetője a Balaton mellett. Valamiképp azonban mindig kipottyannak ezekből az ideiglenes állásocskákból, küzdve folyton a föléjeboruló hullámokkal, filléres gondokkal, a megélhetés sannyarú bűvészeként.

Aztán váratlanul száz frankkal zsebében Svájcba indul, tanulni. Zürichben köt ki. Az önéletrajz második része néhány svájci tanulónap s egyidejű lázas szerelem fejezete. Az író Zürichben sem svájci gazdagok közé kerül, itt is a peremre szorul, egyívásúak közé, noha a szerelem szárnyán anyagilag biztos kikötőbe juthatna. De a zürichi hónapok megtanították arra, hogy szegény ember élete mindenütt nehéz volt a két háború között. A gazdagok, elkényeztetettek féltett birodalmába bejutni bajos, bárhonnán ostromolja is őket a szegény.

Ennek a derűs könyvnek — melynek minden fejezete látszatra olykor szinte csak egymásrahalmazott újabb s újabb vidám poének sorozata — még sincsen happy endje. A második háború felé sodródó fiatal értelmiség reményvesztettségét, úttalanságát mutatja meg, s a „boldog vég” — bár derűsen fogalmazta meg az író — ugyanúgy hullámvölgy, mint a könyv eleje, az indulás: címírás, napi három pengőért.

Rengeteg különleges, egyéni karakter, remekül jellemzett figura sorakozik egymás mellé a könyvben és egy sem kariatúra: eleven, élettel telt alak.

Szombathy Viktor

Várkonyi Mihály

KENYÉR ÉS KERESZT

Szépirodalmi. 243 old. Ára: 17,90 Ft.

A fiatal szerző első könyve. Tizennyolc novella.

A novella: igen nehéz műfaj és az avatott, az írás technikájával évtizedes rutinjuknál fogva járatos szerzőket is erős próbára teszi. Néhány lapnyi terjedelemben cselekményt, jellemábrázolást kell sűríteni és raadásul még csattanóval is kell szolgálni. Író legyen a talpán, aki ennek a hármas követelménynek jól eleget tud tenni.

Témaköre: mai. Azt írja meg és azokról az alakokról ír, akik itt élnek közöttünk. Rólam, rólad, rólunk. Az ilyen „mai” témák könnyen ragadtatják az írókat arra, hogy elhagyják és feladják az elbeszélés hangját és vezércikkbe tévedjenek. Ugyanolyan veszedelem ez, mint a hősök hiba- és gyarlóságmentessége. Vár-

konyi egyik csapdába sem esik bele. „Erkölcsei tanulság” nincs a novelláiban. Illetve: majdnem nincs, mert egy-két helyen, szegénylősen, ki nem mondottan akad és ezek az írások a legkevésbé sikerültek. Ott viszont sohasem hibázik, hogy az embereket embereknek fesse.

Alakjai: munkások, hivatalnokok, öregek, fiatalok, negyvenégyes bujkálók és gyerekek, akik olyan, de olyan nagyon szeretnének gimnáziumba járni — mind élők és hitelesek. Jól, valódi hangon beszélnek és mondanivalójukban — ezt, mint legnagyobb dicséretet le lehet írni — so sincs hazugság, csináltság. Az örömök és a bánatok csendesek, az érzések és gondolatok — még ha a jelenet hangos és harsány is — szemérmes takarót kapnak. Fegyelmezett és művészien mértéktartó írások ezek.

A kis kötet legjobb darabja kétségkívül a „Dr. Bárány”. Ez a Bárány osztályvezető valahol, dolgos, szorgalmas, tisztességes, amit csinál, jól csinálja, cselekedeteiben, erkölceiben nincs semmi kivetnivaló és mégis — halálosan gyötördik és szenved. Gyöttri az, hogy „odaát-ról” való, állandóan attól retteg, hogy egy szavával, vagy egyetlen mozdulatával ezt elárulja, egész élete csupa körültekintés, csupa vigyázat. Hazudik? Alakoskodik? Nem! Csak reménytelen, minden nap megújuló küzdelmet vív önmagával és ez a küzdelem még éjjel, álmában is folytatódik. És ha álmában elengedi magát, másnap reggel könnyek között ébred és megy hivatalba megvívni a harcot — önmaga ellen.

F. L.

Hidas Antal

TENGEREKTŐL- TENGEREKIG

Szépirodalmi: 428 old. Ára: 31,10 Ft.

Hidas Antal személye szinte jelképévé vált a magyar és szovjet irodalom testvérkapcsolatainak: forradalmi költészetünk legjava az ő igényes fordításában, vagy az ő segítő ösztönzésére szólalt meg oroszul (s ennek nyomán a szovjetország más népeinek nyelvén is), és nem kisebb az érdemei a magyar irodalom e „rendkívüli követének” a szovjet és a forradalmi orosz költők magyarra tolmácsolásában sem. Majakovszkijnak, Gyermjan Bednijnek, Tyihonovnak, Iszakovszkijnek, Scsipacsovna nem egy verse az ő művészi közvetítésével vált népszerűvé hazánkban, ő zendítette meg magyarul először Sevcsenko Kobzosának balladás hangjait, ő fedezte fel számunkra a szovjet költészet olyan értékeit, mint Tvardovszkij poémája, a *Vaszilij Tyorkin*, — mindmostanáig mégsem kaphattunk át-

fogó képet Hidas versfordítói művészetéről.

Csak most, a *Tengerektől-tengerekig* megjelenése után tűnik szemünkbe: milyen széles skálájú e fordítói munkásság. Puskin *Spanyol románcának* lágy romantikájától Majakovszkij dübörgő hevőig és Marsak bűbajos játékosságáig mi mindent ki tud fejezni. Pedig Hidas — a költő — nem a tárgyilagos fordítómesterek fajtájából, hanem a válogatók és azonosulók közül való. De rokonait nem a külső hasonlatosság jegyei jelzik. A kötet rövid előszava — melyben a fordító megvallja, hogy fordításait szinte saját verseinek érzi —, éppen ezt hangsúlyozza, a belső közömbösséget, azt ami Sevcsenkót túlemeli a XIX. századon és az ukrán nép fájdalmas múltján, azt amit Majakovszkij „minden XX. századbeli forradalmi költővel együtt” énekel.

Bár nem kívánhatjuk, hogy egy műfordításkötet jegyzetanyaga hosszas írói életrajzokat adjon, sajnálkozunk kell azon a szükséztől, amely egy-egy sztereotíp jelzőnél alig juttat többet a felsorolt költőknek. A szovjet irodalom olyan kitűnő ismerője, mint Hidas Antal — kinek a legtöbb költő személyes ismerőse! —, ha röviden is, sok érdekességet mondhatna róluk. Reméljük, más alkalommal, más formában megteszi.

Zrinszky László

Friedrich Schiller

AZ ÖRÖMHÖZ

Európa. 277 old. 18.— Ft.

Schiller ars poeticája szenvedélyes szembenállás volt kora elmaradott társadalma, a feudális erkölcsök és az elnyomás sötét, haladást gátló világa ellen, — hitvallás a demokratikus haladásért, a népek testvériségéért, az emberi méltóságért. Életműve arról tanúskodik, hogy mindvégig hű maradt eszméihez. Költeményei — drámái mellett — klasszikusan kifejezik lázadását a korabeli Németország egészségtelen társadalmi fejlődésével szemben. Korai verseit mély politikai szenvedély hatja át, páratlanul élesen támadja a feudális erkölcsöket és az önkény világát. Egy igazabb társadalom utáni vágyát, a gondolat szabadság eszméjét és a felszabadult emberi érzelmeket magasztosította verseiben, különösen *Az örömhöz* című himnuszában.

Kora társadalmi kereteiből — csakúgy, mint az akkori német szellemi élet haladó képviselői — nem léphetett ki. Részben ezért, s talán időleges mellőzöttsége miatt is: az idealista filozófia világába menekült. Az általános emberi felemelkedés eszméihez azonban továbbra is hűséges maradt.

Válságából, évekig tartó hallgatásából Goethe barátsága mentette ki, kettejük művén, a weimári klasszicizmus talaján újra fellendült költészete. Drámái és balladái előfutárai életműve végső szakaszának, melyet drámái műveinek hosszú sora jellemez, de klasszikus költészete is ekkor terebélyesedik ki.

Lírájában, melyet idealista felfogás hat át, a lélek mélyéig hatolt, hogy felrázza és magával ragadja a szenvedő embert a szépség és jóság ormaira. Ez a fenséges emelkedettség, az Igaz szenvedélyes keresése csendül ki ódáiából, érzelmi és mély filozófiai gondolatokat tartalmazó költeményeiből, epigrammáiból.

Talán Thomas Mann jellemezte legtozórebben Schiller költészetének spektrumát, amikor — a két Németország felé — az ő szellemét idézte: „Akarjuk, úgy mint ő, a szépet, az igazat, a jót, a műveltséget és benső szabadságot, a művészetet, szeretetet és békét, az ember megmentő önbecsülését.”

A válogatott versek arányos képét adják Schiller költői géniusának. *Gergely Erzsébet* gondos válogatása lehetővé teszi, hogy az olvasó előtt feltáruljon a költőóriás gazdag, magasztos világa.

A verseket részben klasszikusaink, részben mai neves költőink, műfordítóink, köztük egészen fiatalok, ültették át nagy műgondal és áhítattal magyarra.

A kiadót és az Athenaeum nyomdát egyaránt dicséri a könyv tartózkodóan finom, izléses kiállítása.

Bottyán János

Cesare Abba

GARIBALDI SEREGÉBEN

Európa. 256 old. Ára: 17,20 Ft.

Cesare Abba, Garibaldi seregének romantikus lelkületű, huszonegy esztendősen önkéntese, naplójában az „Ezrek” dicsőséges szicíliai hadjáratát örököltette meg. A feljegyzések nyomán kibontakozik az ezer veszedelem közt tett hajóút, pompás csaták képei elevenednek meg, a „kollektív hős”, a vörösingesek haditettei, előtűnnek a megváltójukat üdvözlő szegények és az angol védett házbán meghúzódó palermói gazdagok — az események sodrában pedig találóan formált portrék villannak fel: a rajongva szeretett Garibaldi, Bixio, a vad és ellentmondást nem tűrő, de tigrisként harcoló kapitány, Carmelo, a forradalmár szerzetes, a hajó orrában „tűnődve és sötétben elnyúló” magyar, aki „tán épp a hazájára gondolt, s közben a más hazájáért megy meghalni”, a felpaprikázott szenátor, aki indulatosan szeretné visszatartani a hadbavonulókat,

a katonákat vendégül látó rendfőnök, aki félszemével a noviciusokat vigyázza, nehogy másnap arra ebredjen, hogy a „kert tele van a virággyakra hajigált fekete csuhákkal” — s még oly sokan hősök és gyávák, barátok és ellenségek. Számunkra külön is becsesek a napló magyar vonatkozásai: gyakorta szól a krónika Türr Istvánról és Tüköryről. A Tüköry halálát és temetését leíró rész talán az egész mű legizőbb, legköltőibb epizódja.

Közvetlen, friss élményektől táplált — alakított hadikrónika ez tulajdonképpen. Fűsi József bevezető tanulmányában elárulja, hogy Abba írását csak későbbi művei nyersanyagának szánta — ám éppen ezek az írói becsvágy nélkül alkotott „szerény feljegyzések” lettek nevének megőrzői, a pillanatoknak szánt írás vált klasszikussá, az örökkévalóságot célbaevő, a romantikus iskola jegyében foganó művei azonban nem éltek túl a pillanatot. Egyszerű a magyarázat: a naplót az élmény frissége rendkívül közvetlenné, elevevén avatta, az iskolát és az intellektust áttörte a valóság — a későbbi műveket azonban széporlasztotta, hogy a valóságot mindenáron egyfajta irodalmi képletbe kívánta szorítani.

Persze a napló is űriz romantikus jegyeket. — Romantikájának aranyfedezete a hadjárat igazi pátosza, s a szerző minden szépért-jóért hevülő huszonegy esztendeje. A katonák nála — klasszikusokon nevelkedett képzelete szerint — „halálra szánt hősök”, a fegyver pedig kinek-kinek hű „jegyese”. Az olvasmányoktól táplált hadieszményt azonban gyakorta megtöri a valóság, amely másfajta ízeket-színeket csempész krónikájába: a hősieség egyszerűbb, emberibb példáit, sőt gyengeségeket, megtorpanást és árulást is. Romantika és realizmus, a klasszikus műveltség predestinációja és a valóság korrekciói felejthetetlenül, sajátosan ötvöződnék a könyvben.

Maár Gyula

Ivan Bunyin

A SZERELEM SZENTSÉGE

Európa. 121 old. Ára: 14,60 Ft.

Remekmű is lehetne. Igazán mindene megvan hozzá. A meséje éppen annyi, amennyi egy hosszabb elbeszéléshöz szükséges: Mitya szereti Kátyát a kis színi-növendéket, Kátya is szereti Mityát a félszeg diákot, s *majdnem* mindent meg is engednek egymásnak. Aztán Mitya hazautazik falura, eleinte ellenáll a kísértésnek, majd nem áll ellen és néhány rubelért megveszi azt, amit Kátyától nem kapott meg. Kátya pedig a „hivatását” jobban szereti Mityánál és elmegy nya-

ralni az igazgatójával, aki minden évben más-más „nagy tehetséget” nyaraltat meg. Ezt megírja Mityának, és kész a tragédia.

A lélekrajz is pontos. Az apró, véletlennel tűnő eseményecskék finoman öszszegeződnék Mitya lelkében — ha a „fülszöveg” kéretlenül és fölösleges módon nem árulná el a mese végét — akkor is sejtjenők, minek kell bekövetkeznie.

Szépen is ír Bunyin. Egnémely természet képe megkapó, s a felvillanó, egykét mondattal, apró cselekvéssel vagy csupán saját szavaikkal jellemzett mel-lékalkajai valóban plasztikusak, s talán jobban az emlékezetbe vésődnek, mint a két főszereplő.

Az elbeszélés eszmei tartalmával volna baj? Aligha. Nem mond többet, sem kevesebbet, mint hogy „hát ilyen az élet”, „gyakran előfordul, hogy két fiatal szereti egymást, s aztán valahol elhibázzák vagy nem is voltak igazán egymáshoz valók, s ezt egyikük nem bírja ki, mert többet remélt attól, amit — mióta az ember megtanult beszélni — olyan végtelenül fontosnak, szentnek tartanak.” S ez egy hosszabb elbeszélés vagy kisregény eszmei tartalmának éppen elég.

A szerelem szentsége minden bizonnyal a remekmű igényével íródott; minden mondatán, szaván érződik, hogy írója a tökélyt célozta meg, biztos, szemmel, rezzenéstelen kézzel és tökéletesen szenvedélytelenül.

— y — s —

Anatole France

VIRÁGZÓ ÉLET

Európa. 252 old. Ára: 22,80 Ft.

Anatole France utolsó műve a Virágzó élet, a Kis Pierre folytatása, mely a hőst a világba lépéséig kíséri. Ez a két könyv — s hozzájuk számíthatjuk még a Barátom könyvét és a Pierre Nozière-t, — kölcsönzött nevekkal, s kissé kitalált körülmények között Anatole France ifjúságának emlékeiről szól.

A szerző nem ajánlotta „gyermekéveit” az utókornak, mert úgy gondolta, hogy eljövendő nemzedékeket ilyen semmiség nem érdekelhet. Élte alkonyán úgy hitte, hogy mindannyian, nagyok és kicsinyek, éppolyan jövőtlenek leszünk, mint a római birodalom utolsó írói és az új Európa egészen más lesz, mint az, amely e század húszas éveit táján volt. Mit sem fog törődni többé a húszas évek művészetével és gondolataival. Az írónak ez az ünirőnikus jóslata nem teljesedett be.

A régi időkben Velence lakói, ha nem akarták, hogy megszóítsák őket az utcán, a mellükön levő gombra egy öklöm-

nyi álarcot akasztottak, ezzel figyelmeztették a járókelőket, hogy senkihez sem akarnak szólni. Anatole France-ot sem takarta el felvett neve a Virágzó életben, de jelezte szándékát, hogy nem kíván előtérbe lépni.

A könyv ragyogó lélektani rajzoknak sorozata. A szerző úgy vélte, hogy az általa megélt élményeknek legnagyobb része elveszett emlékezetében, de nagyon világosan élt benne az a kevés, ami valóban megmaradt, s így emlékezete ragyogó, tiszta múzeumhoz vált hasonlónvá.

Mindig is csak azt kívánta, előny és háson helyett, az élettől és természettől, hogy érezhesse azt a gyönyörűséget bennük, amely az elmúlást megszépíti, hogy átadhassa magát reménytelen szépségeknek. Csupa fájdalom az ember élete — vélte a nagy író —, és mégis szerette az életet, mert utána csak az a sötétség következik, melyet csalóka mesékkel hintettek tele. France nem félt az alvilágtól, a mesék nem ámították el, de azért szerette az életet, még fájdalmait is, mert az ember fájdalomszerető.

Mily kevéssé változik az ember! Miatt France az öregkori emlékezéseket írta, gyermekkorra minden borzongását újra érezte, és csodálatos, gyöngéd és gyötrelmes művészetének eredménye, hogy olvasója ugyanezt a hideglelős, félő, fájó gyönyörűséget érzi át vele együtt.

—o—

Jurij Tinjanov

ARINA MEG A LICEUM.

Gondolat. 552 old. Ara: 38,— Ft.

A szovjet filológia Puskin életének minden apró mozanatát, szerelmeit, verseinek ihletforrásait, személyes kapcsolatait is felkutatta. A csak magyarul olvasó mindebből vajmi keveset ismer, mert nyelvünkön eddig csupán Belinszkij Puskin-elemzése, Vereszajev rövidre fogott életrajzi regénye és Blagoj vázlatos ismeretterjesztő munkája jelent meg.

Tinjanov könyve számtalan új adattal, színnel gyarapítja Puskinra vonatkozó ismereteinket. Regényes életrajz ez is, elbeszélő formában közöl tudnivalókat, de nem tartozik a műfaj felszínes és olcsó képviselői közé, mert szerzője tudós alaposággal tanulmányozta a legnagyobb orosz költőről fennmaradt óriási forrásanyagot, szinte semmit sem bízott képzeletére, s regényének minden párbeszédét, minden jelzőjét korársak följegyzéseiből, hiteles emlékekből vonta ki.

A filológiai és historiai dokumentumok számtalan mozaikkockáját Tinjanov művészi ábrázoló ereje nagyszabású történelmi körképpé egyesítette. Művében, mely Puskin liceumi éveivel zárul, sorra

megelevenednek a költő családjának tagjai, Arina, a mesélő ajkú dajka, a diáktársak, akik közt Puskin önkényt nem tűrő szelleme formálódott, a nemesi kastélyok világa, az irodalmi törekvések és az udvari intrikák, mindaz, ami a napóleoni háborúk korának a dekabristák hősi zendülésével terhes Oroszországát jellemezte. S e változatos háttérből plasztikusan bontakozik ki Puskin alakja, a szeniális ifjúé, aki egyszerre tudott élni szerelmi kalandjainak és a szívós önművelésnek, aki két pajzán csíny között már ihletett verseket írt, s maga körül mindent pezsgősébe hozott egyéniségének csillogó színességével.

Tinjanov könyve, noha befejezetlenül maradt, a szovjet történelmi regényírás egyik legnagyobb teljesítménye. Gorkij elragadtatott dicsérettel nyilatkozott róla, s megvédte elfogult kritikusaival szemben.

Lányi Kamilla

Friedrich Wolf

DR. LILLI WANNER

Három színmű

Európa. 287 old. Ara: 18,40 Ft.

Friedrich Wolf (1888—1953), mint kommunista író, Hitler hatalomra jutása után emigrációba kényszerült. Ettől az időtől kezdve egyetlen téma foglalkoztatta: a faszizmus elleni küzdelem, pontosabban az a kérdés: ki lehet-e egyezni, meg lehet-e alkudni a fasisztákkal. *Mamlock professzornak*, a *Hazafiak* Dubois mérnökének és *dr. Lilli Wannernak* is ez a problémája. Mindhárman megkísérlik a homokba dugni a fejüket és elvont elvekkel körülbástyázott kötelességteljesítésbe menekülni a „haszontalan” áldozatokat követelő és szellemi alkatuknak meg nem felelő politika elől. De így vagy úgy mindhármuknak — és elsősorban a nézőknek — rá kell döbenniük, hogy sem becsületes, sem becstelen struccpolitika nem lehetséges. Ellen kell állni a gonoszoknak.

Az 1934—43-as években írt színműveknek a különböző országok színpadain nagy és jelentős sikerük volt. A darabok tematikája — sajnos — azóta sem vesztette el aktualitását. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint Dürrenmattnak és az ugyancsak svájci Max Frischnek hasonló témájú (bár sokkal elvontabban megfogalmazott) művei.

S mégis Wolf színművei ma már — legalábbis így olvasva őket — nem hatnak elevenen, mert az igazi drámaiság hiányzik belőlük. Alakjai nem igazán élőszervenédő-vívódó emberek, akik a kikerülhetetlen sors által (Németh László szavával szólva) kínpadra vonatnak. Wolf figurái csak színpadra hurcoltatnak, hogy

ott az író eszméit illusztrálják és gondolatainak szócsovéi legyenek. Vannak replikái, s nem is kis számmal — amelyek a maguk idejében minden valószínűség szerint döbbenetesen újak és megrázóan hatásosak voltak — ma azonban borsúra ízűek, fakók és elkopottak. S ezen mitsem segít, hogy igazság-tartalmukból alig veszítettek. Az igazság — úgy látszik — elengedhetetlen kelléke minden írói műnek, de önmagában az örökléthez nem elegendő.

Z. V.

ZdaneK Pluhar

H A E L H A G Y S Z

Európa. 461 old. Ára: 30,20 Ft.

Érdekes, izgalmakkal, válságokkal teli világba vezet el az olvasót az író: a Nyugaton levő emigráns lágerekbe. A táborok életét, az emberek múltját, reménytelen jelenét és kétes jövőjük problémáit rajzolja meg, élethűen, hihetően.

Három barát, névszerint Jarda, Václav és Honzik főleg kalandvágyból elhagyja hazáját, Csehszlovákia földjét és új életet próbál kezdeni. Igaz, hogy mindháromnak volt némi takargatni valója, egyiknél államosították a szülők többszáz holdas birtokát, a másikat nem hagyták jogtalan keresetbe jutni, a harmadik pedig, hogy a borra, a nőre a pénzt előteremtse, társadalmi tulajdonhoz nyúlt. Azt hitték, hogy a Német Szövetségi Köztársaság területén úgy fogadják majd őket, mint hősokeket. Az első kiábrándulás Regensburgban éri a három barátot. Mercedes kocsi helyett rabszállító kocsiban találják magukat. Megismerkedhetnek a német börtönök légkörével, kosztjával, bánásmódjával. De utána aztán megköstölhatják Nyugat „kedvességét” is. Hiszen Münchenben már első osztályú szállodában lakhatnak, a legényencebb falatokat ehetik, pénzük is van jócskán. Mire azonban „beleélik” magukat a jóba, a gondtalanságba — jön a keserű ébredés. Az amerikai szervek mindent megtudtak tőlük, ami érdekelte őket, és a három barátot a Nürnberg melletti Valka táborba telepítik át.

A szállodai szoba után a poloskáltól hemzsegeő ágy, a tömeglakás, a csajkából evés — bizony keserves megpróbáltatás. A remény él még bennük: tengeren túlra kerülnek heteken belül és ott kezdik meg az igazi, az új életet. De saját bőrükön tapasztalhatják, hogy nem verja őket tárt karokkal sem Amerika, sem Kanada, sem Ausztrália. Nyugat-Németországban pedig munkát kapni emigránsnak — kivált, ha cseh — bizony majdnem lehetetlen. Nem marad más hátra, mint pénzt szerezni — törvénytelen úton. Erre várnak az ame-

rikaiak. Megjelennek ügynökeik és felteszik a kérdést: börtön vagy jólét. Szinte mindenki a „jólétet” választja és amerikai zsoldba lép: hazája ellen készül szabotázsra, diverzáns cselekedetek végrehajtására, annak tudatában, hogy az amerikaiaknak csak addig kell, amíg hazájába visszatérve le nem bukik, vagy megbízói újabb alanyokat nem találnak. De a lejtőn megállni nagyon nehéz...

Két főszereplőnek, Honziknak, aki belátja tévedését, és Katkának, aki férjét keresi Németországban, ha későn is, de felnyílik a szeme és hazatalál. A többiek pedig vagy egy-egy akció után a Csehszlovák Köztársaság biztonsági szolgálatának fogdáiba kerülnek, vagy öngyilkosok lesznek, vagy emberi méltóságukat elvesztve, idegroncsként élnek tovább a táborokban.

A könyv főleg a tábor életének leírására törekedett, emellett azonban — ha röviden is, de foglalkozik — azon emigránsok életének, történetének ismertetésével is, akik „révbe jutottak”. Tehát azt lehet mondani az emigrációs élet keresztmetszetét mutatja be.

A fordítás Nagy Vilmosné munkája.

Fahidy József

PAUL ELUARD VERSEI

Magyar Helikon. 348 old. Ára: 48,— Ft.

Az első világháború lövészárkaiban kezdte írni verseit: a kötelesség és nyugalanság közt megosztott életkereső dalaimait. Aztán a szürrealizmus lázadó és fényre áhítózó kalandja közben eszmél arra, hogy művészi forradalom csak a társadalmi forradalommal együtt igazi. Költői víziói egyre otthonosabban érzik magukat az egyszerűség, emberiség, hasznosság hármass csillagzata alatt. Élete és költészete magyarázatának mondja maga is nagy versének címét: *Egy ember látkörétől mindenki látköréig*. A spanyol polgárháború, az ellenállás hősi harcai, belépése a pártba, majd a háború után odaadó küzdelem a békemozgalomban: ezek emberségének, s költészetének további nagy állomásai. Aragon bevezető tanulmánya hívja fel a figyelmet arra, hogyan oldódik olykor nehezen megközelíthető verselése a francia tizenhatodik század felújított hanglejtésébe, a népi románc dallamaiba. Századunk egyik legnagyobb költője volt, abból a nem gyakori fajtából, akiben egyformán erős a szépség és az emberi magatartás vonzása.

A legnagyobb költők számára sem könnyű, hogy egy idegen nyelv közegében visszhangzó értőkre, lenyűgözött olvasókra találjanak. Hasonló vállalkozások láttán ezért indokolt gyakran a ké-

tely. Ez a vállalkozás azonban sikerrel járt. Eluard versei nem most jelennek meg először magyarul, de ez az első kötet, amelyből méltó módon bontakozik ki Eluard költői nagysága azok előtt is, akik nem olvashatják eredetiben.

Az Eluard költészetét kitűnően jellemző válogatás és prozodiáját, nyelvi, látásbeli sajátos ízeit—színeit magyarra költő műfordítás *Illyés Gyula, Rónay György és Somlyó György* munkája. Kétségtelen, hogy ez a kötet a legjelentősebb és legeredményesebb műfordítói vállalkozásaink közé tartozik.

P. L.

Vladislav Vančura

RABLÓLOVAGOK

Európa. 200 old. Ara: 16,— Ft.

Romantikus, középkori történet, de nem szélesen hömpölygő történelmi regény, hanem ideges, gyorsiramu, villódzó hegyi patak. Vad, véres csaták, rablólovagok fölgyújtott várainak lángjai, izzó szenvedélyek lobbannak föl, hogy néhány kurta másodpercre megvilágítsák fényükkel az erdőborította cseh hegyvidéket és a regény hőseinek alakját.

„Ennek a történetnek szertelensége kapóra jön nekem” — mondja az író az ajánlásban. Holott valójában nem is a mese hordozza a szertelenséget, hanem Vančura látásmódja, ironikus hangja, impresszionista stílusa. Ezek együtt adják azokat a különös, vonzó ízeket, amelyek az elbeszélés hőseit, minden vadságuk ellenére, népmesévé és mesebeli figurákká nemesítik. Minél tovább olvasuk a regényt, annál világosabbá válik előttünk, hogy a rablólovagokban nem is annyira egy barbár történelmi korszak gyermekeit kell látnunk, hanem inkább végzetűkkel is dacoló férfiakat, a cseh föld legendába szőtt alakjait. Ekkor eszmélünk föl, hogy Vančura ironikus hangja voltaképp mélyeséges szeretetet leplez, az írónak e féktelen hősök és hősnők iránt érzett szeretetét.

Kozlík és Lazar, Mikolaš és Pivo, Marketa Lazarová és Alexandra a cseh nép fiait és lányait testesítik meg, nyers gyémántot, amelyből az évszázadok során a cseh jellem csiszolódik. Vančura ironiája tehát elsősorban a meddő öldöklés, az oktalan hősködés, a cseh nép vérének esztelen pazarlása ellen irányul és csodálatos egyszerűséggel alakul át a szenvedélyes szeretet hangjává, amikor az író hőseinek nagyszerű tulajdonságait idézi föl.

A *Rablólovagok*ban izgalmas fordulatokban bővelkedő regénnyel, írójában pe-

dig érdekes művészegyeniséggel ismerkedik meg az olvasó. *Firon András* szép, csiszolt fordítása, *Drégely László* hangulatos illusztrációi, az ízléses kiállítás egyaránt elismerést érdemelnek.

V á m o s i P á l

IFJÚSÁGI MŰVEK

Dienes András

FARKASLES

Móra. 160 old. Ara: 4,— Ft.

Nem készitettek még statisztikát, de alighanem igaz, hogy a legtöbb és legszebb magyar történeti tárgyú ifjúsági regény a Rákóczi-szabadságharc köréről szól. Több oka lehet ennek. Kétségkívül maga a kor is forgasztos, változó, kalandos eseményekben, érdekes, rejtélyes alakokban gazdag s szinte csábít a szépiroi feldolgozásra; de meg maga a mozgalom gazdag irodalma, a kuruc költészet, a fejedelem, Mikes és mások levelezése az író számára elsődleges — és mindjárt irodalmi — forrást, az olvasónak pedig a művel szembeni bizonyos „kontrollt” jelentenek.

Dienes András, akit eddig jobbra csak mint *A Petőfi-titok* és *A legendák Petőfije* íróját ismerhettünk, most *Farkasles* címmel szép ifjúsági regényt írt a Rákóczi-szabadságharról.

Egészen pontosan: Ocskay Lászlóról, az áruló kuruc brigadérosról.

S most az olvasó egy pillanatra bizonyára meghökken: hát szabad és lehet regényt írni — és éppen az ifjúság számára — egy árulóról?

Dienes András úgy oldotta meg feladatát, hogy Ocskay László mellé állított egy másik történelmi alakot, az Ocskay elfogatásában részvevő Jávorka (Kosztolányi) Ádámot, s megtette a regény „ellenjátékosává”. Ocskay árultatásának és bűnhődésének történetét és a Jávorka meséli el a regény négy fejezetében, első szemlélyben. A fényes tükörben tükröződő mocsok megmarad mocsoknak: a becsületes és igaz katona, Jávorka előadásában meggyűlöli az olvasó az árulót és az árulást.

A regény nem ad elmélyült lélekrajzot, a társadalmi háttér megrajzolása is vázlatos, s az egyént és a közösséget összefűző szálak is lazák. Van azonban a könyvnek egy nagy értéke és igen fontos írói tanulsága — olyan, ami egy történeti regénynél éppen nem megvetendő. Nevezetesen az, hogy Dienes könyvét pontos történeti hűséggel, hiteles történeti

adatok alapján írta meg. Hősei kivétel nélkül élő, történelmi alakok, a cselekmény a Vág és a Nyitra völgyében a valóságban is megtörtént. Forrásai az egykorú dokumentumok mellett a talán leghitelesebb kútfő: a néphagyomány, a népi emlékezők voltak.

Így aztán — mivel erről a források nem szólnak — kimaradt a könyvből olyan fontos „regényes” elem, mint a szerelem. De észre sem vesszük, mert pótolja a fordulatos, érdekes, izgalmas cselekmény, néhány lélekzetelállítón nagy jelenet, s főként a regény nyelvének jó ízei: az archaikus mondatstruktúra, a régies szólások és szavak.

T. T.

Artner Tivadar

ISMERKEDÉS A MŰVÉSZETTEL

Móra, Búvár könyvek. 215 old. Ára: 12,— Ft.

Az idej könyvhét egyik, méltán leg-sikeresebb könyve volt a fiatal műkritikus és grafikus megkapó írása. A Búvár sorozat színvonalas ismeretterjesztő művei között is talán eddig ez a legjobban sikerült kötet.

Artner a művészet fogalmának és praktikumának tisztázása után az őskor, Egyiptom, a görögség és Róma művészetének bemutatásával vezeti be olvasóit a műalkotások megismerésének, megértésének világába. (Tudomásunk szerint már készül a könyv új kiadása és folytatása is).

Az igen hiányos esztétikai és képzőművészeti alapfokú nevelés irodalma kitűnő segédkönyvet nyert Artner írásában. A hivatott műkritikus imponáló tárgyi tudása kitűnő pedagógiai készséggel ötvöződik a szerző előadásában. Az író nem egyszerű ismertetéseket ad a nagy alkotásokról, hanem a műalkotás születésének társadalmi, lélektani és mesterségbeli együttthatóit tárja fel szellemesen, regényszerű izgalmassággal. Fokozta a kis könyv értékét az a rengeteg, szinte mellékesen belészótt történelmi, kultúrhistóriai érdekesség, adat, amely észrevétlenül támogatja a mondanivaló lényegét és ugyanakkor önmagában is értékes tudást nyújt. Így együtt pedig esztétikai fogékonyságra nevel, megtanítja az olvasót arra, hogy egy-egy műalkotást ne a kor-, társadalom- és körülményektől elszigetelt jelenségként tekintsen.

Vitába legfeljebb az olyan általánosító jellegű — némileg szubjektív alapokon nyugvó — megállapításokkal lehetne szállni, mint az, amely az egyiptomi szobrokat csodálatra méltónak, de tőlünk idegennek érzi. Az ilyesminek azért van

veszélye, mert Artner követésreméltó, meggyőző szenvedéllyel adja elő mondanivalóját.

Külön is dicsérmünk kell a kötet illusztrálására és a szerző saját grafikáit.

C. s. O.

ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK

Ignác Rózsa:

PROSPERO SZIGETÉN

Magvető. 238 old. Ára 17,— Ft.

Nem tudom, hogyan áll a világirodalom ezzel a műfajjal, de nálunk a „színészportré” terén elég sok kísérlet történt az utóbbi években. S a törekvés helyes: lerögzíteni a megfoghatatlant, a születése pillanatában elillanót: a színészi alkotást. Mert aki azt hiszi, hogy a technika (film, magnotekercs, meg hasonló) konzerválni tudja a műalkotást: a színpadi alakítást — az téved. Az effajta, gombnyomásra elindítható reprodukálás úgy viszonylik a közönség és a színpad egymásra hatásának kohójából fellobbanó színjátszás szikrájához, mint a pléhdobozból kibontott gyümölcs-múmia, hasonlóan ugyan eredetijéhez, csak éppen — nem azonos vele.

Nos, Ignác Rózsa is egy színészportré-sorozattal áll elibénk, s bár lehetetlenre vállalkozik, de az abszurd kísérlet — lehetőségein felül — itt-ott a maximumot éri el: valóban így kell a színész művészi és emberi alkotását az utókornak átadni. Ignác Rózsa színészből vált íróvá — s azt hiszem, jobb író lett belőle, mint amilyen színész volt, amire bizonyára maga is büszke. De magával hozta a szakma minden műszaki és lélektani csínjábíjának ismeretét; testközelben dolgozott portréival, látta alakjukat, vajudás, a szerepre készülődés közben, a játékban, az önmaga-mutogatás gerjedelmének lecsillapodásaiban. És emlékeit a regényíró figuraalkotó képességeinek birtokában tudja kivetíteni, lebilincselően, koncentráltan szuggesztíven. Amellett a krónikás pontosságával is. Lekottázta Ödri Árpád furcsa beszélőmódját, mondhatnánk: süketek számára is fel tudja idézni e nagy művész modorosan zseniális hanghordozását, a magánhangzók és mássalhangzók keverésének azt az utánozhatatlan csengését, amely a színész egyéniségének egyik alapja.

A könyv legjobb etalált portréja Ödri Árpádé, Sugár Károlyé, Kiss Iréné és Bajor Gizie. Ezek nem vázlatok, hanem reliefek; egy-egy bronza örökített részlet, de olyan részlet, amelyből az egészre lehet következtetni.

S z. D.

Darvas József

ORSZÁGÚTON, VÁROSON

Szépirodalmi, 418 old. Ara: 27,60 Ft.

Nagyon fontos volt Darvas Józsefnek ezeket az 1936—40 között írt riportjait, cikkeit az akkori újságok, folyóiratok hátsólapjairól összegyűjteni, kötetben átmenteni az új, a mai olvasó számára, mert azokban hiteles, a dolgok leglényegét megmutató képeket kapnak arról a világról, amely már a múltba vészett, de a maival összehasonlítva sűrűn emlegetjük.

A hitlerizmus egyre nagyobb térhódításának, a második világháborúba való rohanásnak, a parasztnyomorúságnak és a városi szegénységnek, a 44 ezer budapesti ágyrajárónak a kora volt ez, amelyben derék szándékú fiatalok elsősorban az irodalomban igyekeztek az elnyomottak mellé állni. Különösen a parasztságnak, a süllyedő falu mellé. A falukutatás, a szociográfiák ideje; a parasztság soraiból jöttek és az iránta érdeklődők kutatták a falut; nagyon sok építő szándékkal, értékes eredményekkel, de sok eltévelyedés is akadt ebben a munkában.

Darvas József is ennek a szegényparasztságnak a soraiból, az orosházai faluszélről jött, tanító lett, de már egészen fiatalon a tollával odaállt a nép mellé. És regényei, szociográfiai munkái, így *A legnagyobb magyar falu, az Egy parasztcsalád története* mellett ezek az ebben a kötetben összegyűjtött riportok, cikkek is bizonyítékai annak, hogy sohasem szakadt el azoktól, akik közül származott. De küzdelmes indulásának állomásai megismertették a városi proletariátus nyomorúságával, az ágyrajárók reménytelenségével, Pest környékével és a toloncházban eltöltött hetek az akkori rendőrközigazgatás kegyetlen embertelenségével.

Ezek a riportok, cikkek azonban nemcsak az akkori élet megmutatói, hanem tovább is mutatnak. Az akkor még fiatal Darvas József nem érte be csak a bajok, a jajok feltárásával, hanem utat keresett a jövő felé is, mert tudta, hogy ami volt, annak el kell pusztulnia, és már fiatalon is a jövő körvonalai ott lebegtek előtte. Vonatkozik ez elsősorban cikkeire, amelyekben harcol, vitázik ennek az érdekében. Ebből a gyűjteményből is látszik, hogy az élet majdnem minden akkori kérdése érdekelte. Az akkor szimbólumná lett és sokak szerint menthetetlen tardi helyzetről bizonyítja, hogy nem az, ír a városkutatásról, a középosztály válságáról, újsághasábok nyilvánosságán át szól a fiatal munkásokhoz és az értelmiségiekhez. Ezek között is talán a legszebb a mély lírával átfűtött *Jegyzetek a „faluszélről”* című.

Értékes gyűjtemény ez a kötet, régi töprengések, harcok dokumentumai vannak benne. Az idősebbeknek jó visszaemlékeztető, a fiataloknak a múltat megmutató hasznos olvasmány. A mai fiatal írók részére pedig, akik fanyalogva fordulnak el a riporttól, bizonyító tanulság arra, hogy ebben a műfajban is lehet időtálló alkotni.

Simándi Béla

Czine Mihály

MÓRICZ ZSIGMOND ÚTJA
A FORRADALMAKIG

Magvető. 611 old. Ara: 32,80 Ft.

A fiatal irodalomtörténész már ebben az első könyvében a legmagasabb célt tűzte ki maga elé: a *teljességet* (mindent elmondani a nagy íróról, bemutatni egész korát, kinyomozni minden élményét, feltárni alkotásának minden titkát, minden jellemző vonását) és a *művésziességet* (a gondolatközlés plaszticitásának és erejének olyan fokára emelkedni fel, mely magában is érték, s amely a műnek hosszabb idő múltán is eleven érdeket biztosít, amikor — miként ez minden tudományban szükségszerűen bekövetkezik — egyes részletek igazságát újabb kutatások módosítják).

E nemes becsvágy eredménye a hazai irodalomtörténeti szakmunkák átlagát messze meghaladó és tőlük módszerében is eltérő, rendhagyó könyv lett. Szerzője tucatnyi lapokra elhagyogtatja hősét, széles kitérőket enged meg magának, s terjedelmes betéértékezésekben taglal olyan kérdéseket, mint a magyar protestantizmus szellemének változásai az utóbbi évszázadban vagy a népszínműirodalom története, a 48-as politikai jelszavak értékvesztése, a naturalizmus bonyolult esztétikai problémája vagy a parasztabrázolás fejlődésének állomásai. Czine Mihályt minden érdekli, ami Móricz Zsigmonddal kapcsolatba hozható, különösen a milieue, amelyből a nagy író kinőtt, amely őt formálta; sőt a távolabbi, titkosabb hatásoknak is jelentőséget tulajdonít, s ezért — mint valami szuper-Taine — évszázadokra visszamenően megrajzolja a szatmári táj és társadalom néprajzi és történeti képét, nem titkolt lírai felhangokkal, a „szerelmes földrajz” modorában — könyvének egyik legszebb része ez, csattanós cáfolat a szigorúbb szerkesztés nevében esetleg elhangzó kifogásokra.

Stílusa, mely megbírja a szépirodalmi igényű kritikát, azokban a fejezetekben emelkedik a legmagasabbra, ahol környezetet, tájat, embert, életet fest, ahol a vidéki paplakok, diáktanyák világát, a Móricz-család tagjainak vagy a leendő író egy-egy tanárának portréját kell írásba

foglalnia; a szorosabb értelemben vett irodalmi fejtegetések, műelemzések irányla nehezebbek, gyakrabban üt ki rajta egy-egy stilisztikai szeplő.

Czine Mihály rajongva írta könyvét, de nem elfogult hőse iránt. Az életrajzi adatokat, ha kell, helyesbíti magának Móricz Zsigmondnak pontatlan vagy legendás közléseivel szemben is, nem egyenesíti ki az író világnézeti fejlődésének olykor vissza-visszakanyarodó útját, biztos esztétikai ítélőerővel tesz különbséget jó írás és remekmű között. Kitűnő könyvének értékét növeli, hogy filológiai előmunkálatok híján sokhelyt kellett egyéni kutatásokra támaszkodnia.

L. S.

Haroun Tazieff

VÍZ ÉS TŰZ

Gondolat. 237 old. Ara: 32,— Ft.

A Világjárók sorozat 19. kötete két tudományos célú utazás történetét és eredményeit ismerteti.

A mű első részében tárgyalt s a Cousteau (*A csend világa* szerzőjének) vezetése alatt álló Calypso francia kutatóhajóval a Vörös-tengeren végzett tudományos kutató munkában a geológus szerzőn kívül más tudósok — vegyész, biológus, fiziko-kémikus, zoológus, geográfus — vettek részt. A szerző ebben a részben más geológiai kérdések érintése mellett magyarázatát adja a Vörös-tenger medencéje kialakulásának, s az óceánok szintjében a földtani korszakok folyamán éghajlatváltozások következtében beállott változásoknak. Ismerteti a tengerfenék új módszerű — ultrahanggal történő — mérésével elért eredményeket, továbbá az ismételt mélyvízi bűvár-merülések eredményeként a korallzatónyok összetételére és fajaira vonatkozóan nyert adatokat. — Természetrajzi anyagot is tartalmaz a mű ebben a részben: a tenger állatvilágával foglalkozik.

A második részben tárgyalt — 1953-ban tett — kutatóút célja Közép-Afrika néhány vulkánjának tudományos vizsgálata volt. A szerző és néhány munkatársa ezt a céljukat a nehéz tereppel folytatott és izgalmas részletekben bővelkedő küzdelem után érték el. A Niragongo-vulkán mélyén levő látató megközelítése érdekében a szerző a kúpról a mélybe leszállva az alsó kráter széléig hatol, s a látotaknak megkapó leírását adja. — A könyvnek ez a része még több geológiai anyagot tartalmaz. Az ebbe a tárgykörbe tartozó s itt tárgyalt kérdések közül csak a vulkán belső szerkezetére s a vizsgált kőzeteknek kialakulására vonatkozókat emeljük ki.

Noha a szerző érdeklődése elsősorban

geológiai irányú, könyve nem minősíthető egyoldalú szaktudós száraz munkájának. Van érzéke a természeti szépségek iránt s azoknak szemléletes leírását adja. Érdeklődéssel figyeli és jól élvezhető előadásban ismerteti azoknak a népeknek — az arab félsziget lakói, afrikai néger törzsek — szokásait és jellemző vonásait, amelyekkel kutató útjai során érintkezésbe került. Behatóan foglalkozik a kő-zép-afrikai néger törzsek Mau-Mau néven ismert mozgalmával, melynek célja a gyarmatosítók uralma alóli felszabadulás.

A mű elsősorban természettudományos műveltségű olvasók körében tarthat számot népszerűsége. De mivel a már érintett tárgykörbe tartozó tudományos kérdéseket művelt laikusok számára is jól érthető modorban tárgyalja, ajánlani lehet másoknak is, kik e kérdések iránt érdeklődnek vagy akik humán műveltségüket egyoldalúnak érzik s azt természettudományi ismeretekkel szeretnék felfrissíteni.

A borítót *Csergezőn Pál* tervezte, a műben közölt fényképek nagy része pedig a szerző felvétele. A fordítás *Csekő Anizia* munkája.

Magyar Sándor

Roger Martin du Gard

ÖNÉLETRAJZI ÉS IRODALMI EMLÉKEK

Gondolat. 210 old. Ara: 17,— Ft.

A kicsinyesség és a nagyvonalúság különös ötvözete — mondta egyik fiatal kritikusunk Roger Martin du Gard-ról. S valóban erről van szó. Du Gard műveiben egy önbizalmában meg-megrendülő, minuciózusan tanáros művész vállalkozik a legnagyobb szabású feladatokra.

Fiatal korában a párbeszédes regénnyel kísérletezett — e jegyben született az *Egy szent élete* (befejezetlen), s a *Jean Barois* (magyarul: *Egy lélek története*) is —, de úgy, mintha a sorvadó prózát akarná új hatással beoltani. Éveket töltött Copeau, a forradalmár színházi szakember, a vad fenegyerek társaságában; s mi lett az eredmény? — néhány színpadi karcolat, a *Vásári komédiák*. Aztán minden átmenet nélkül belevágott *A Thibault-családba*, a század egyik legnagyobb méretű mesterművébe. Két évtizeden át dolgozott rajta, s közben „felüdülésül” megírta másik remekét, a *Vén Európá-t* is. Álma tán valami avantgarde kísérlet volt — amire példaképei: Gide, Schlumberger és mások vállalkoztak —, ám a papír előtt konzervatív lett; a bátoratlan zseni győzött a kísérletező felett.

Úgy kapta meg a Nobel-díjat, hogy még mindig nem hitt önmagában. Aztán

a náci megszállás idején — mint aki el akarja felejteni csöndben kivívott halhatatlanságát —, tíz évre az íróasztalhoz szögezi magát, hogy megírja az „igazít”, életele enciklopédiáját: a *Maumort ezredes naplójá-t*. Ez a tíz év valóságos röntgenképe a csúszraérés vágyának és az apró elcsúszások félelmének; rengeteg vázlatot, jegyzetet, előtanulmányt készít, a műhelymunka fáradtságos munkáit is elvégzi, friss lendületre kap, majd egy fölös aggály miatt elcsügged. „Van-e értelme, hogy belegázoljak ebbe a túlságosan hatalmas munkába, ahol mindig elveszítem lábam alól a talajt? Túl vagyok már a nagy vállalkozások korán” — írja Gide-nek. S mintha örülne, hogy letette a gondot — inkább önéletrajzi és irodalmi emlékeit veti papírra: azt a kis könyvet, amely most jelent meg nálunk, egy nagy író józan életének és örvényes lelkének, hatalmas teljesítményeinek és kicsinyes aggályainak bizonygatója. S amelyet a Gondolat Könyvkiadó jelentetett meg, *Benedek Marcell* fordításában, *Gyergyai Albert* utószavával.

Galsai Pongrác

László Anna

HEVESI SÁNDOR

Gondolat. 442 old. Ára: 36,50 Ft.

László Annának Hevesi Sándorról szóló könyve a legjobb modern monográfiák egyike. A szerző tiszteletreméltó szorgalommal kutatót fel minden írást, amely világot vet Hevesire; minden sorát (pedig rengeteget írt) elolvasta és értékeli. Nyilvánvaló, hogy a szerző maga is jó ismerője a színházi világnak, hiszen olyan szakterület ez, amely megfelelő tárgyismeretet követel. Tehát nem elég Hevesiről tudni, a légkörben is otthonosan kell mozogni, amelyben a XX. század magyar színházi kultúrájának ez a kimagasló alakja dolgozott.

S még egy megbecsülendő vonás: a szerző szinte észrevehető buzgalommal igyekszik személytelen maradni. Kiolvadni a sorok mögül azt a szeretetet, amelyet maga a pálya és különösen Hevesi iránt érez, de soha nem válik fellengőssé, elkerüli a dátoszt és a lírát, tények közlésére szorítkozik, értékelésében hűvösen tárgyilagos. És éppen ez az objektivitás emeli ki Hevesi Sándort korából, hiszen tettei, példátlanul nagy, sokirányú munkássága, óriási műveltsége, a műfaj iránti bámulusos érzéke révén válik egy korszaknak dramaturgiai, rendezői, színigazgatói minőségében vezéralakjává.

László Anna műve olyan sokrétű, alapos, komoly munka, hogy nem hagyhatók szó nélkül apró lapszusai. Sajtóhívbárol az

író nem tehet — igen kevéssel találkozunk a gondos kiállítású, illusztrációiban is érdekes könyvben —, de nevek elírása már a szerzót terheli. Ilyenek egyike a *Le Conte de Lisle* név, amely helyesen *Leconte* (318. old.), s méginkább a láb-jegyzet (149. old.), amely Hevesi operaházi Borisz Godunov rendezéséről írott kritikát *Kálmán Jenőnek* tulajdonítja, holott a cikk szerzője *Kálmán Imre*, a később világhírűvé vált operettkomponista, aki abban az időben a *Pesti Napló* zenekritikusa volt.

Ezek az elírások azonban alig befolyásolják a László Anna munkájáról nyert jó benyomást. A könyv nemcsak Hevesi Sándor megismertetésének célját szolgálja. Több ennél. Színházetikai tankönyv: megmutatja, hogyan kell szeretni, ismerni a színházat, milyen puritán tisztelettel, áldozatkésséggel kell a színpadra tekintenie annak, aki vinni akarja valamire e pályán. Főiskolások kötelező olvasmányul kellene elrendelni László Anna könyvét.

A kötetet *Staud Géza* igen alapos bibliográfiája zárja le, amely magábanvéve is tanulságos olvasmány.

Szánthó Dénes

Németh Lajos

NAGY BALOGH JÁNOS

Képzőművészeti Alap. 154 old. Ára: 50,— Ft.

A Magyar Mesterek-sorozatban Németh Lajos könyve van előttünk, az első magyar proletárfestőről, Nagy Balogh Jánosról. A XX. század első két évtizedében dolgozó, jelentősebb magyar festők közül az örök csavargó Mednyánszky és a megszállott Csontváryn túl talán csak Nagy Balogh János nem tartozik sehová. Se rokona, se ismerőse, se barátja, se követője. Mégis kispesti magányában, apró proletárlakásában talán mindenkinél jobban érzi és vállalja a tradíciót. A magyart és az egyetemet egyaránt. Iskola-mentes és mégis tradícióban élő, — ahogyan Bernáth Aurél írta róla.

Az életsors, ami osztályrészéül jutott, Nagy Balogh Jánost szükségképpen társatallanná tette. Anyja, nyomorúságos környezete, a mindennapi munka és a Werkerle-telepi kubikosok, ennyi a külvilág. Ami ezen túl van, az már a művészet, álom, vízió. S mégis talán egy magyar művésznek sem forrott össze annyira elválaszthatatlanul az élete és festészete, mint az övé. Németh Lajos szép, élményszerűen és átható elemzéssel megírt könyvében megállapítja, hogy talán a legobjektívebb magyar festő Nagy Balogh János, a szó goethei értelmében. Művészte sokkal állandóbb, szilárdabb, mint a pillanatnyi hangulat, vagy a pusztá ér-

zelem rögzítése. Elsősorban nem saját ér-
zéseit, vágyait kívánja formába önteni,
hanem maguk a dolgok, az ábrázolt va-
lóság anyaga kívánja nála a neki megfe-
lelő, adekvát formát, s ő épp alanyiságá-
nak teljes föloldásával, a lehető legobjek-
tívebben figyeli a tárgyak mondanivaló-
ját.

Hogy e művészet micsoda valóságérté-
keket revelál, s hogyan oldódik föl Nagy
Balogh János élete művészetében, ennek
megértéséhez Németh Lajos először a mű-
vész életsorsát veszi szemügyre, majd rá-
tér művészetének elemzésére. Egymásután
mutatja be Nagy Balogh János csendéle-
teit, interieurjeit, a kubikos-ciklust, az
őnarcképeket, az anya-ciklust, a grafiká-
kat. Mindezekkel a történelmi stílusok és
a naturalizmus végső elsematizáltsága
korában Nagy Balogh János ugyanúgy
fölfrissíti nálunk a művészeti szemléle-
tet, mint azt Nagybánya tette. A nagybá-
nyaiak a magas kultúra gesztusával, ő
egy magányos, önére jere utalt ember óva-
tos előrehatolásával és áhítatával. Saját
lehetőségein belül végére járt a dolgok-
nak. Ezért — vonja össze fejtegetéseit
Németh Lajos — a debreceni parasztösök
ivadéka, a pesti házmesterfiú, a kispesti
mázolómester, a himlőhelyes arcú, szög-
hajjú, Cyrano-orrú Nagy Balogh János a
magyar festészet nagyjai közé tartozik.

A könyvet gazdag irodalom és Petráš
István fotóiból 111 kép egészítik ki.

—b—

Telepy Katalin

B E N C Z Ű R

Képzőművészeti Alap. 30 old. Ára: 16,— Ft.

Telepy Katalin Benczúr művészete irán-
ti nagy odaadással és beleéléssel megírt
műve a Képzőművészeti Alaptól kiadott
Művészet Kiskönyvtára 21. kötete. Ben-
czúr Gyula műveiben a milleniumra ké-
szülő nemzet társadalmi, gazdasági, mű-
vészeti életét sugározza. Az ország a múlt
század végén az európai kapitalizálódás
menetébe illeszkedik, s noha már jelent-
keznek ennek ellentmondásai, még a fel-
színen az uralkodó osztály irányította a
művészet minden megnyilatkozását. A
Münchenből hazatért Benczúr Gyula a
korszak két különösen kedvelt műfajá-
ban számtalan megrendelést kapott, s így
a nagyszabású történelmi kompozíció és
dekoratív portré-festészet terén az alko-
tások hosszú sorát hozta létre.

Hatalmas méretű reprezentatív törté-
nelmi vázsnai e műfajnak európai vi-
szonylatban is elismert alkotásai, melyek
mindenkor a magyar történelem egy-egy
ünnepélyes eseményéhez kapcsolódnak.
Korai történelmi képei világosan mutat-
ják Kassa neveltjének rebellis gondola-

taik. Csak a kiegyezés utáni megrendelé-
sek terelik más irányba művészi felfogá-
sát.

Benczúr irányítója, nevelője a mün-
cheni akadémia volt. Szinyei-Merse Pállal
egy időben indultak el pályájukon Piloty
mellett. Benczúr több más magyar festő-
társához hasonlóan az akkor München-
ben uralkodó, végeredményben francia
romantikus festészetből táplálkozó pilo-
tyzmusból indult ki, melynek azonban
főléje emelkedett.

Történelmi festészetével egyenrangú
portré-művészete. A nagypolgárság és az
arisztokrácia egyaránt állandó megrende-
lésekkel ostromolta. Ő teremtette meg ná-
lunk a reprezentatív megjelenítésű arc-
képábrázolást. Amikor azonban arckép-
festészetét értékeljük, a megrendelésre
készült portrék feledésbe merülnek lírai
átélésű, bensőséges családi képei, barátai-
ról, rokonairól, önmagáról készült nagy-
szerű arcmásai mellett.

Benczúr tárgyköre a milleniumi idő-
szak jellegzetes politikai irányvonalát kö-
veti, kifejezési formái az akadémizmus-
ban gyökereznek, de festményeinek szinte
tökéletes az anyagszerűsége, roppant
nagy a technikai tudása és hibátlan a
kompozíciós készsége. Korai történelmi
képeinek bensőséges, ünnepélyes megfo-
galmazását, családi portréinak lírai átélé-
sét, derűs jeleneteinek optimizmusát, va-
lóságához ábrázolását legjobb hagyomá-
nyaink közé sorolhatjuk.

Telepy Katalin kis könyvét jól össze-
válogatott irodalom és 42 kép egészíti ki.

—o—

Kampis Antal

G R E C O

Képzőművészeti Alap.

A Művészeti Kiskönyvtár 19. kötete
Domenico Theotocopulinnak, másképpen El
Grecónak (1574—1617) izgalmas, sokat vi-
tatott művészetét ismereti. Ez a Kréta
szigetén született görög, akinek Velencé-
ben, a kor festészetének fővárosában tani-
tómestere a nagy reneszánsz festő, Tiziano
volt, és aki ugyanitt magába szívta Verone-
se és az újító Tintoretto tanulságait is,
1576-ban Spanyolországban telepszik le
véglegesen, ahol Toledo lesz működésé-
nek fő székhelye. Itt alakítja ki sajátos
művészetét, amely az idegen származás
ellenére a misztikumra hajló spanyol
szellemnek legjellegzetesebb terméke lesz.
A katolicizmus újramegerősödése idején,
amikor a Spanyolországban amúgy is lo-
bogó vallásos áhitat extatikusá fokozód-
ott, Greco művészete az, amely ezt a
szellemi magatartást, lelki nézőpontot ma-
radéktalanul kivetítette.

Kampis Antal műtörténész tanulmánya bemutatja az invenciózus festői vívmányokat, „találmányokat”, amelyekben ez a szellemiség kifejezésre jut, s amelyek oly egyedülállóak, páratlanok, hagyománytalanok voltak mind a reneszánszhoz viszonyítva (amelyben pedig Greco elkezdte működését), mind pedig a barokk irányzatai között. Greco képeinek misztikus, irreális világa, amelyben az emberi alakok is elveszítik földi valóságukat, a reneszánsz és barokk mesterektől olyannyira tisztelt anatómiai helyességüket, s amelyben a földöntúliság érzetét nem a perspektíva bravúros alkalmazása idézi elő, hanem éppen minden ábrázolási szabály elvetése, a maga korában nagy megértésre talált Spanyolországban, a későbbi, klasszikus szépség-ideálokért lelkesedő századokban teljesen homálybavesztett, míg nem az utolsó ötven évben jogaiba lépő antinaturalista, belső emóciókból táplálkozó irányzatok felfedezték és nagyra becsülik.

A Greco iránt érdeklődő magyar közönség kivételesen kedvező helyzetben van, mert a reprodukciókon kívül eredetiben is megismerkedhetik e nagy mester műveivel: a Szépművészeti Múzeum hét festményét is őrzi.

Körner Éva

Zádor Anna

POLLACK MIHÁLY

Akadémia. 514 old. Ára: 120,— Ft.

Zádor Anna nagyszabású munkája első ízben kísérli meg monografikus földolgozásban bemutatni a magyarországi klasszicizmus nagy építészenek, Pollack Mihálynak életét és művészetét. Elsősorban a művészetére jellemző fő kérdésekkel foglalkozik a szerző — mint amilyen a városi ház különféle változatainak kialakítása, a középületek megoldásának bonyolult feladata —, mert ezekben a hazai klasszicizmus építésze fölfelé ívelő szakaszának jellegzetes tüneteit látja. A szerző Pollack Mihálynak a hazai művészet történetében gondos körültekintéssel határozza meg helyét és egyben azt a helyet is, melyet a hazai klasszicista építész a magyar építészettörténet egészében elfoglal.

Zádor Anna munkája folyamán természetesen értékesítette mind saját több évtizedes építészettörténeti kutatásait, mind pedig a Pollack-irodalom eredményeit. A klasszicizmus kialakulásának néhány problémája után sorra veszi Pollack Mihály műveit életfolyása időrendjében. Bemutatja fiatalkori alkotásait, felemelkedése éveit, érett művésze korát, külön fejezetben foglalkozik a Nemzeti Múzeum

épületével, Pollack főművével. Számos eddig ismeretlen alkotást mutat be, a régiek közül pedig elhagyja azokat, amelyek nem tartoznak a mester oeuvre-jéhez.

A nagy mester egyénisége az asszimiláció legjobb magyar példáihoz tartozik. Elég fiatalon és fogékonyan került ide ahhoz hogy szívvel-lélekkel átvegye azt, amit itt talált és az itthoni földadatok javára hasznosítsa képességeit és tanultságát. A nyugodt, állandó fejlődés embere volt, aki mind magasabbra emelkedik a maga választotta fejlődés útján, sem divat, sem más külsőségek nem terítik el tole. Az, hogy a hazai klasszicizmus nemes hagyományokon épül, sajátos változatokban bővelkedő, európai távlatlással is mérhető művészetté vált, elsősorban az ő fáradságtalan, a művészet és közösség érdekeit szem előtt tartó nemes munkásságának köszönhető, állapítja meg végül Zádor Anna.

A könyvet a Függelékben Pollack műveinek jegyzéke, levelei és végrendelete, a képek forrásai és gazdag irodalom egészítik ki. 294 kép díszíti.

—b—

MŰSZAKI IRODALOM

A Villamosipari Zsebkönyvek című most meginduló sorozat keretében jelent meg az Alapi—Asztalos—Bogdán—Hörcher—Szita: *Villamosforgógépek* című kiadvány. (Műszaki Könyvkiadó, 1960. 520 oldal, 383 ábra, kötve 40,— Ft.) A ma használatos erőáramú villamosgépek valamennyi fajtáját taglalja. A középiskolai végzettséget feltételező összefoglaló kiadvány a villamosforgógépek rendelésével, átvételével, üzembehelyezésével, kezelésével, karbantartásával foglalkozók, valamint a gyártók és javítók számára készült.

*

A rádióamatörök és rádiótechnikusok részére készült a német Alfréd Nowak és Ferdinand Schilling URH—FM vételtechnika című kiadvány. (Műszaki Könyvkiadó, 1960. 236 oldal, 129 ábra, kötve 27,10 Ft.) A könyv részletesen ismerteti az ultrarövidhullámú frekvenciamodulációs vételtechnikát, a frekvenciamodulált adások vételére épített vevőkészülékeket. A rádiótechnikának ezt a ma időszerű területét áttekinthetően, a legújabb eredmények feldolgozásával ismerteti. Felsőbb matematikai ismeretek hiányában is igen jól érthető és használható ez a gyakorlati munka, amely német nyelven második kiadásban a közelmúltban jelent meg.

T. O.

KÖNYVISMERTETÉSEK ÉS IRODALMI CIKKEK JEGYZÉKE

POLITIKAI, ISMERETTERJESZTŐ, TUDOMÁNYOS- ÉS SZAKIRODALOM

Arató Endre: A nemzetiségi kérdés története Magyarországon 1790—1848. Népszabadság, júl. 22. (Vadász Ferenc)

Csathó Kálmán: A régi Nemzeti Színház. Népszava, júl. 27. (H. G.)

Fenyő Béla: Kolombuszról Castróig. Népszabadság, júl. 23. (K. I.)

Martin Du Gard: : Önéletrajzi és irodalmi emlékek. (Ford. Benedek Marcell.) Népszabadság, júl. 7. (Héra Zoltán)

Hardi István: Lelki élet — lelki bajok. Népszabadság, júl. 23. (Dr. Sz. A.)

Kultúra Világa, A, III. Magyar Nemzet, júl. 8.

László Anna: Hevesi Sándor. Népszabadság, júl. 29. (Hegedüs Géza)

A Magyar Tanácsköztársaság Pécs-Baranyai Emlékkönyve — Jelenkor, 3. sz. (Vas Károly)

Mednyánszky László naplója. Népszabadság, júl. 2. (R. S.) — Magyar Nemzet, júl. 8.

Németh Lajos: Nagy Balogh János. Népszava, júl. 27. (K. A.) — Magyar Nemzet, júl. 31. (Tamás István)

Révai József: Válogatott irodalmi tanulmányok. Népszabadság, júl. 31. (Diószegi András)

Rolland, Romain: Napló a háborús évekből. 1914—1918. (Ford. Benedek Marcell.) Nagyvilág, júl.

Tókei Ferenc — Miklós Pál: A kínai irodalom rövid története. Népszava, júl. 20. (E. F. P.)

Trencsényi-Waldapfel Imre: Vallástörténeti tanulmányok. Elet és Irodalom, júl. 8. (Horváth István Károly)

Zádor Anna: Polláck Mihály. Magyar Nemzet, júl. 8.

Zetudományi tanulmányok Haydn emlékére. Valóság, 3. sz. (Várnai Péter)

SZÉPIRODALOM:

Aragon: A nagyhét. (Ford. Kolozsvári Grandpierre Emil.) Magyar Nemzet, júl. 10. (Ungvári Tamás)

Arany László: Válogatott Művel. Népszabadság, júl. 16. (S. K.) — Magyar Nemzet, júl. 23. (Sós Endre)

Balassa Bálint Szép Magyar Komédiája. Valóság, 3. sz. (Nemeskürty István)

Csanády János: Attörtégek. Népszabadság, júl. 2. (H. Gy.)

Együtt. Fiatal költők ant. Népszava, júl. 7. (G. Sz. L.)

Életünk. (Összeáll.: Diószegi András.) Népszabadság, júl. 2. (G. L.)

Fürnberg: Két találkozás. (Ford. Ember Mária.) Népszava, júl. 20. (R. A.)

Gereblyés László: Volt — van — lesz. Magyar Nemzet, júl. 5. (Gábor István) — Népszava, júl. 27. (G. Sz. L.)

Iwazskiewicz: Viasszahulló kő. (Ford. Bába Mihály.) Népszava, júl. 20. (V. I.)

Jósika Miklós: Abafi. — II. Rákóczi Ferenc. Népszabadság, júl. 16. (P. I.)

Jurán Vidor: Vadászkrónika. Elet és Irodalom, júl. 1. (E. F. P.)

Kodolányi János: Vízválasztó. Kortárs, júl. (Kelemen János) — Magyar Nemzet, júl. 7. (Nagy Péter)

Kosztolányi Dezső: Bölcsőtől a koporsóig. Elet és Irodalom, júl. 22. (Béldi Miklós)

Női szóval. (Magyar írónők ant.) Elet és Irodalom, júl. 8. (Bessenyei György)

Petőfi: Összes prózai művei és levelezése. (Sajtó alá rend. Pándi Pál.) Népszava, júl. 20. (Sz. E.)

Quasimodo, Salvatore: Hazatérések. (Ford. Képes Géza.) Magyar Nemzet, júl. 6. (Nagy Péter)

Régi magyar népmesék. Berze Nagy János hagyatékából. (Szerk. Banó István és Dömötör Sándor.) Jelenkor, 3. sz. (Rónai Béla)

Solohov: A hazáért harcoltak. (Ford. Makai Imre.) Alföld, 3. sz. (Veress József) — Tiszatáj, júl. (Kaposi Márton)

Szabó Magda: Disznótör. Kortárs, júl. (Tóth Dezső)

Tinódi: Cronika. (Eredetiben.) Elet és Irodalom, júl. 1. (Klaniczay Tibor)

IFJÚSÁGI IRODALOM:

Barsi Dénes: A túskebekor kivirágzik. Alföld, 3. sz. (Róna András)

Fallas: Egy kölyök kalandjai. Népszava, júl. 7. (T. S.)

Gerő János: A két sirályok. Népszabadság, júl. 23. (B. L.)

Kästner: A repülő osztály. (Ford. Radó Lili.) Népszabadság, júl. 16. (N. J.)

Tatay Sándor: Puskák és galambok. Népszabadság, júl. 16. (B. L.)

ÉVFORDULÓK — MEGEMLEKEZÉSEK:

Carducci szül. 125. évf. Népszabadság, júl. 27. (Rónai Mihály András)

Farkas Zoltán 80 éves. Magyar Nemzet, júl. 22. (t. 1.) — Népszabadság, júl. 22. (L. I.)

Mészöly Gedeon (1880—1960.) halálára. Tiszatáj, júl.

Nagy Zoltán ébresztése. Halála 15. évfordulóján. Elet és Irodalom, júl. 1. (Bóka László)

Passuth László 60 éves. Elet és Irodalom, júl. 15. (Sz. Gy.)

IRODALMI CIKKEK:

Benedek Marcell: Kortársak olvasása közben. Nagyvilág, júl.

Dienes András: Az emigráns hazatér. Magyar Nemzet, júl. 17.

Diószegi András: A mai magyar novella. Irodalomtörténet, 1. sz.

Gyurkó László: Még egyszer Hemingway-ről. Nagyvilág, júl.

Halász Zoltán: A magyar könyv és a nagyvilág. Valóság, 3. sz.

Irodalom a középiskolában. Elet és Irodalom, júl. 1. (Tabák András) — Elet és Irodalom, júl. 15. (Mihályi Gábor: Az „elő” irodalom tanításának néhány kérdése.) — Elet és Irodalom, júl. 22. (Komlós János: Korszerűben vitatkozzunk!) — Elet és Irodalom, júl. 8. (Eörsiné Hajdu Marianna: Művelt olvasókat neveljünk.) — Elet és Irodalom, júl. 8. (Tamás Attila: Ne intézzük el kézlegyintéssel korai irodalmunkat!)

Irodalomtörténeti vándorgyűlés Szegeden. Tiszatáj, júl.

Juhász Géza: Irodalmunk újraindulása Debrecenben a felszabadulás után. Alföld, 3. sz.

Kardos László: Tvardovszkij új poemája. Elet és Irodalom, júl. 8.

Kunszery Gyula: József Attila ismeretlen verskéziratai, Irodalomtörténet, 1. sz.

Nagy Sándor: Irodalmi per a Horthy-korszak bírósága előtt. Alföld, 3. sz.

Pamlényi Ervin: Nyelv és nemzet. Magyar Nemzet, júl. 17.

Passuth László: Az Európai Írói Közösség megalakulásáról. Elet és Irodalom, júl. 8.

Rejtő István: A nacionalizmus magyar irodalmi megnyilvánulásairól. Magyar Tudomány, 5-6. sz.

Rubinstein: Ernest Hemingway. Valóság, 3. sz.

Somogyi Sándor: Meditáció és felkészülés (Gyulai Pál Gernyeszegen). Irodalomtörténet, 1. sz.

Szabolcsi Miklós: A harmadik írónemzedék. Elet és Irodalom, júl. 22.

Szabó György: A nacionalizmus a magyar irodalom tükrében. Jegyzetek az Irodalomtörténeti Int. ülészakáról. Valóság, 3. sz.

Tóth Ede: Ady hazafisága és internacionalizmusa. Valóság, 3. sz.

Összeállította: Nagydiósi Gézané

A VIETNAMEI Demokratikus Köztársaságban az év első hat hónapjában 1 700 000 könyv került eladásra. Ez a mennyiség megközelíti az egész tavalyi év könyvforgalmát.

A FRANKFURTI Suhrkamp Verlag kiadásában jelent meg Bernhard Zeller Hermann Hesse — *Eine Kronik in Bildern* című bibliográfiai képeskönyve Hermann Hesse német íróról. A 16 oldalas bevezetés értékeli a költő egész életművét, majd a 344 képből álló anyag magyarázó szövegével együtt kitűnő életrajzát adja az immár 83 éves költőnek.

NYIKOLAJEVA *Amerika reklám nélkül* címmel írt könyve. Az írónő gépkocsin bejárta az Egyesült Államokat, járt farmokon, gyárakban, iskolákban, a kongresszus ülésén, bíróságon és templomban — mindez lehetővé tette, hogy közelebbről megismerje az amerikai embert, lelkivilágát és magatartását.

MARK TWAIN közkedvelt *Huckleberry Finn* című ifjúsági regényét az iskolai használatban nem kívánatos könyvek listájára tette New York állam ifjúsági hivatala. A meghökkentő döntést a következőkkel indokolják: háttérbe kell szorítani minden olyan könyvet, amelyben néger a főszereplő.

VITORIO KLOSTERMANN frankfurti könyvkiadónál jelent meg Hanns Eppehelmer *Handbuch der Weltliteratur* (A világirodalom kézikönyve) című bibliográfiájának harmadik kiadása. A kötet 800 oldalas és mind az öt világrész irodalmának történelmi és jelenkori teljes áttekintését nyújtja.

AUSZTRÁLIÁBAN történelmének elmúlt 150 éve során tekintélyes népi művészet fejlődött ki. Ennek igen jól válogatott ismertetése Bill Beatty most megjelent könyve, amelynek címe *Treasury of Australian Folk Tales and Traditions* (Az ausztráliai népmesék és hagyományok kincsei). A könyv a nagyon kedves népmesék és hagyományok, valamint legendák értékes gyűjteménye.

A SVÁJCI Bibliothèque Nationale (Nemzeti Könyvtár) 1959-ről szóló évi jelentése szerint a könyvtár a múlt évben 9317 könyvvel gazdagodott. Ezenkívül a könyvtár 1959-ben 756 képet, 423 fényképet, 1734 kéziratot, 1227 zeneművet, 238 filmet és 4027 folyóiratot kapott. Az 1959-ben kölcsönadott könyvek száma 97 361 volt. A könyvtár olvasótermét 22 898-an látogatták.

A könyv a nagyvilágban

ILF ÉS PETROV a 12 szék világhírű két írójának életéről és munkásságáról szól A. Vulisz I. *Ilf és J. Petrov* című könyve, mely a szovjet Allami Szépirodalmi Kiadó gondozásában jelent meg.

A SZOVJETSZKAJA ROSZSZIJA Könyvkiadó ez évben több mint száz könyvet ad ki összesen hatmillió példányban. A Sztepanov, a *Port-Arthur* írója, a *Zvonarjev család* című új művében leírja a regény hőseinek további sorsát, megmutatja, milyen nehéz és bonyolult harcot kellett megvívnia az orosz értelmiség ama részének, amely a munkásosztályal egy úton haladt a forradalom győzelméért vívott harcban.

KUZNYECOV A *legenda folytatása* címmel magyarul is megjelent regényét a közel-múltban az Emanuel Vitig cég is kiadta Lyonban, *Csillag ködben* címen. De nemcsak a címe változott meg. Egyes részletek túlzott kiemelésével, más részek önkényes kihagyásával, a tendenciózusan megfogalmazott előszóval és kommentárokkal elferdíti, meghamisítja a regény igazi mondanivalóit. Kuznyecov felháborodottan tiltakozik művének meghamisítása ellen.

GOGOL IFJÚSÁGA címmel jelent meg a Szovjetszkij Piszatyelj gondozásában A. Poltorackij műve. Ez az életrajz-regény a *Gogol gyermekkora* c. könyv folytatása és Gogol diákéveinek időszakát öleli fel.

LOUIS ARAGON több szovjet író könyvét fordította már le francia nyelvre, ezenkívül személyesen részt vesz egész sor Párizsban megjelenő szovjet irodalmi mű szerkesztésében. Most Muhtar Aueov *Abaj élete* című művének második kötetét fordítja, valamint Csukovszkij *Balti égbolt* és Groszman *Igaz ügyért* című művének fordításán dolgozik.

AMERIKÁBAN a közeljövőben jelenik meg Michael Harrison *The Foot steps of Sherlock Holmes* című regénye. A könyv annak a korszaknak a hátterét mutatja be, amelyben — 1878-ban — Conan Doyle megalapozta a nagy „mesterdetektív” regényalakját.

KÍNA nagyobb városaiban könyvkiállítást rendeznek, amelyeken többek között bemutatják azokat a kiadványokat, amelyek az elmúlt évben a lipcei Nemzetközi Könyvkiállításon díjat nyertek. Kína ezen a bemutatón tíz arany, kilenc ezüst és öt bronzérmét nyert el.

ROMÁNIA első önkiszolgáló könyvesboltját Orasul Staamban nyitottak meg. Az új üzlet a legkorszerűbb berendezésekkel van ellátva.

ALBERT MALTZ az ismert amerikai író Krakkóban dolgozik, készülő új regényéhez gyűjt anyagot. A regény témája az auschwitzi haláltábor.

KINÁBAN megjelent a testvéri nemzetiségek íróinak első mai témájú antológiája. A Sanghaiban megjelent kötet 14 elbeszélést tartalmaz, amelyből kilencet Nighur, három kazah és egyet-egyét khalkas és mongol írók műveiből állítottak össze.

A BECSI Paul Neff Verlag kiadásában jelent meg a humor antológiája egy 616 oldal terjedelmű kötetben. Az antológiát Richard Hoffman és V. A. Oerley szerkesztették. A kötet 87 humoros elbeszélést tartalmaz 37 országból. Az elbeszélések mind a jelenkori irodalom termékei és egyiket sem írtak 1930 előtt. A könyv bevezetésében részletesen foglalkozik a humor lényegével és megnyilvánulási formáival.

EGY SVEDORSZAGI statisztika szerint a svédországi könyvtárak 1959-ben 46 755 440 könyvet kölcsönöztek ki olvasóknak, 350 000-rel többet, mint 1958-ban. Az említett 46 és háromnegyed millió kölcsönbe adott könyvből 28 és félmillió szépirodalmi mű volt.

A HARVARD EGYETEM kiadásában, James Franklin Beard szerkesztésében megjelent a *The Letters and Journals of James Fenimore Cooper* című könyv, amely az első európai sikereket elért amerikai regényíró, *Az utolsó Mohikán*, *A nyomolvasó* és sok más nagy sikerű regény szerzőjének leveleit és naplóját foglalja magában.

ORNELLA VOLTA és Valerio Riva *I vampiri tra noi* (A vámpírok közöttünk vannak) című könyve a XVIII. és a XIX. században élt írótól származó 37 történetet közöl, amelyek a vámpírokról tesznek említést. Az írók között találjuk többek között Goethét, Poe-t, Gogolt, Maupassant-t, Doyle-t. A könyv a Feltrinelli kiadónál jelent meg.